

کُر و کُرتھ

اور

KBOPL

1862

اردو

عبد اللہ کی یاد میں

مرکزی اردو بورڈ

KBOPL

URD

294.682 ع ۱۲۵

گورو گرنتھ اور اردو

4-4944309
Iba

گورو گرنتھ

اور

اردو

(۱۱۷۳ء تا ۱۶۰۶ء)

عباد اللہ گیانی

Khuda Bakhsh O. P. Library,
Patna.

Prog. No 1862 (New Series)

Date 1-12-1968

Section Printed

مرکزی اردو بورڈ ، لاہور

۳۶ - جی ، کبرگ

5/-

جملہ حقوق محفوظ

طبع اول

اگست ۱۹۶۶ء

ناشر: احمد الدین اظہر

مرکزی اردو بورڈ

۳۶ - جی ، گبرگ ، لاہور

طابع: ریاض احمد چودھری

سوبرا آرٹ پریس

۱۵ - سرکلر روڈ ، لاہور

انتساب

اپنے معزز اور مہربان دوست
محترم کرنل مجید ملک صاحب کے نام
جن کی فرمائش پر
خاکسار نے اس موضوع پر قلم اٹھایا

ترتیب

انتساب ، ۵

پیش لفظ ، ۹

گورو گرنٹھ صاحب اور اردو ، ۱۰

گورو گرنٹھ صاحب کی زبان ، ۱۶

حصہ اول

(۱) شیخ فرید جی کا کلام ، ۲۳

(۲) بھگت نام دیو جی کا کلام ، ۳۳

(۳) بھگت کبیر جی کا کلام ، ۴۳

(۴) بھگت روڈاس جی کا کلام ، ۵۷

(۵) گورو نانک جی کا کلام ، ۶۳

(۶) گورو انگد جی کا کلام ، ۷۵

(۷) گورو امرداس جی کا کلام ، ۷۹

(۸) گورو ارجن جی کا کلام ، ۸۱

(۹) رائے بلونڈ اور ستا ڈوم کا کلام ، ۹۷

حصہ دوم

گورو گرنٹھ صاحب میں استعمال شدہ عربی اور فارسی الفاظ کی

فہرست ، ۱۰۵

پیش لفظ

ہندوستان میں اردو کی داغ بیل آج سے صدیوں قبل ہند میں مسلمانوں کے وارد ہونے پر ہی بڑ گئی تھی لیکن مغلیہ دور میں یہ زبان آہستہ آہستہ ایک الگ اور مستقل شکل اختیار کر گئی۔ چنانچہ شاہ جہاں کے زمانہ میں تو سرکاری ملازمین کے لیے اس کا بڑھنا ضروری قرار دے دیا گیا اور ہر سرکاری ملازمت اختیار کرنے والے کے لیے اردو زبان کا جاننا ایک ضروری شرط تھی۔ یہ زبان زیادہ تر عربی، فارسی اور ہندی الفاظ سے ظاہر ہوئی ہے۔ گو اس میں بعض الفاظ ترکی زبان کے بھی ہیں مگر وہ بھی فارسی زبان کے ذریعے ہی اپنانے گئے ہیں۔ ہندوستان کی مشہور و معروف انگریزی ادیبہ شریمتی سروجی نائیڈو (آنجنہانی) نے ایک مرتبہ اردو سے متعلق یہ فرمایا تھا کہ :

”مسلمان بھائیو — ہمارے وہم و خواب (فلسفہ) کو حقیقت کا جامہ تمہیں نے پہنایا ہے اور ہمارے افکار و تخیلات میں حرکت و جان تمہیں نے ڈالی ہے..... اسلام نے ہمیں ایک ایسی پیاری زبان (اردو) بخشی ہے جو ہندو مسلم اتحاد کی ایک غیر فانی یادگار ہے۔ ہندوستان کے کسی حصے میں چلے جاؤ تم قومی اتحاد کی یہ یادگار کسی نہ کسی حالت میں ضرور پاؤ گے۔“

یہ درست ہے کہ اگر اسی نقطہ نگاہ سے اردو زبان پر غور کیا جائے تو یہ ہندو مسلم ملاپ ہی کا نتیجہ ہے۔ کیونکہ ہند میں مسلمانوں کی آمد سے قبل اس زبان کا کوئی نام و نشان نہ تھا۔ اور اس میں بھی کوئی کلام نہیں کہ مسلمانوں کے ہندوستان میں اس عروج اور زوال کے بعد ایک سرے سے لے کر دوسرے سرے تک یہ زبان بولی اور سمجھی جاتی تھی اور پاکستان کے علاقوں میں بسنے والے لوگ خواہ وہ مشرقی حصہ میں آباد ہیں یا مغربی میں اسے اسی طرح سمجھتے اور بولتے ہیں جس طرح کہ ہند کے مختلف علاقوں میں رہنے والے اور اس زبان کی ترقی اور اشاعت میں ہندو مسلم دونوں نے خوب حصہ لیا ہے اور یہ مشترکہ زبان ہندوستانی کے نام سے بھی پکاری جاتی ہے۔

گورو گرنٹھ صاحب اور اردو

گورو گرنٹھ صاحب سکھ صاحبان کی مقدس مذہبی کتاب ہے اور سب کی سب منظوم کلام پر مشتمل ہے جو اکتیس راگوں میں منقسم ہے۔ اکثر سکھ اسے گورو گوہند سنگھ جی کے بعد اپنا علمی گورو تسلیم کرتے ہیں اور اس پر انسان گوروؤں کے سلسلے کو ختم یقین کرتے ہیں۔ ان کے نزدیک گورو گوہند سنگھ جی نے اپنے بعد گوریانی کو گرنٹھ اور ہنتھ کے دو حصوں میں تقسیم کر کے انسان گوروؤں کا سلسلہ بند کر دیا تھا (۱)۔ علمی گوریانی گورو گرنٹھ صاحب

(۱) سکھوں میں نام دھاری اور نرنکاری وغیرہ ایسے فرقے بھی ہیں جن کے نزدیک ہر زمانہ میں انسان نمونہ کا محتاج ہے اور انسان کے لیے کوئی کتاب نمونہ نہیں بن سکتی۔ بلکہ یہ مقام کسی (بقیہ فٹ نوٹ اگلے صفحے پر)

گورو گرنٹھ اور اردو

کو اور عملی گوربائی ہنتھ کو سونپ دی تھی ۔ گورو گرنٹھ صاحب ،
گورو ارجن جی نے ۱۶۶۱ ہکرمی مطابق ۱۶۰۴ء میں مرتب کیا تھا ۔

عام طور پر مطبوعہ گورو گرنٹھ صاحب خواہ وہ کسی سائز میں ہو
۱۴۴ صفحات پر مشتمل ہوتا ہے ۔ گورو گرنٹھ صاحب کے قلمی
نسخوں میں اپنی بانیوں کے لحاظ سے تو کافی اختلاف پایا جاتا ہے ۔
خاکسار نے عام مروجہ مطبوعہ گورو گرنٹھ صاحب کو مد نظر رکھا
ہے اور اسی سے شبد اور شلوک نقل کیے ہیں ۔

سکھ تاریخ سے اس کتاب سے متعلق جو کچھ معلوم ہوتا ہے
اس کا خلاصہ یہ ہے کہ یہ کتاب سکھوں کے پانچویں گورو ارجن جی
کی تالیف ہے اور اس کی تکمیل گورو گوبند سنگھ جی کے ہاتھوں
ہوئی تھی اور مروجہ گورو گرنٹھ صاحب میں مندرجہ ذیل سات
سکھ گورو صاحبان کا بیان کردہ کلام مختلف راگوں کے شبدوں اور
شلوکوں میں ملتا ہے ۔

پہلے گورو : گورو نانک جی

(صفحہ ۱۰ کا بقیہ فٹ نوٹ)

مقدس انسان ہی کو حاصل ہے ۔ وہ گورو گوبند سنگھ جی کے بعد
بھی انسان گوروؤں کے اجرا کے قائل ہیں ۔ وہ گرنٹھ اور ہنتھ کو
ان معنوں میں گورو تسلیم نہیں کرتے کہ اب کوئی انسان گورو نہیں
ہو گا ۔ ان کے اپنے الگ الگ گورو ہیں ۔ چنانچہ نام دھاری فرقہ
کے لوگ گورو گوبند سنگھ جی کے بعد جن بزرگوں کو اپنے گورو مانتے
ہیں وہ یہ ہیں : (۱۱) بابا ہالک سنگھ جی ، (۱۲) بابا رام
سنگھ جی ، (۱۳) بابا ہری سنگھ جی ، (۱۴) بابا ہرتاب سنگھ اور
(۱۵) بابا جگجیت سنگھ جی ۔ اب ان کے گورو مؤخر الذکر بزرگ
ہیں ۔ نرنکاری صاحبان کے گوروؤں کا سلسلہ اس سے الگ ہے ۔

گورو گرنٹھ اور اردو

دوسرے گورو : گورو انگد جی
 تیسرے گورو : گورو امر داس جی
 چوتھے گورو : گورو رام داس جی
 پانچویں گورو : گورو ارجن جی (۱)
 نویں گورو : گورو تیغ بہادر جی
 دسویں گورو : گوبند سنگھ جی (صرف ایک شلوک)

ان سکھ گورو صاحبان کے علاوہ بعض ہندو اور مسلمان بزرگوں کا بیان کردہ، کلام بھی گورو گرنٹھ صاحب میں درج ہے ۔ جسے عرف عام میں ” بھگتاں کی ہانی “ یا ” بھگت ہانی “ کے نام سے موسوم کیا جاتا ہے اور وہ بھگت یہ ہیں :

(۱) شیخ فرید جی -	(۲) بھگت کبیر جی -
(۳) ترلوچن جی -	(۴) نام دیو جی -
(۵) سدھنا جی -	(۶) جے دیو جی -
(۷) بینی جی -	(۸) راما نند جی -
(۹) پیپا جی -	(۱۰) سین جی -

(۱) گورو ارجن جی کے بعد ہونے والے چھٹے ، ساتویں اور آٹھویں گورو صاحبان سے متعلق یہ بیان کیا جاتا ہے کہ انہوں نے کوئی ہانی بیان نہیں کی مگر گورو گرنٹھ صاحب کے بعض قدیمی اور قلمی نسخے ایسے بھی ہیں جن میں ان تینوں گورو صاحبان کے نام پر بھی کچھ ہانیاں درج ہیں ۔ مروجہ گورو گرنٹھ صاحب میں ان کے نام کا کوئی شبہ یا شلوک نہیں ہے اور جو شبہ یا شلوک ان کے بیان کردہ بعض پرانے قلمی نسخوں میں ملتے ہیں ان کا رنگ ڈھنگ سکھ گورو صاحبان کے بیان کردہ کلام سا ہے اور ان میں بھی دوسرے سکھ گورو صاحبان کی طرح ” نائک “ لفظ بطور تخلص کے استعمال کیا گیا ہے ۔

گورو گرنٹھ اور اردو

(۱۱) دھنا جی - (۱۲) بھیکھن جی -

(۱۳) پرمانند جی - (۱۴) سورداس جی -

(۱۵) پرمانند جی -

ان بھگتوں میں اکثریت ان کی ہے جو ہندو سماج میں ادنیٰ اور اچھوت تصور کیے جاتے تھے اور یہ سارے بھگت سکھ گورو صاحبان سے بہت پہلے گزرے ہیں۔ ان میں سے بعض بھگتوں کا زمانہ تو صدیوں قبل ہے یعنی سکھ گورو صاحبان ان سے صدیوں بعد پیدا ہوئے تھے۔

بعض سکھ مؤرخین اور مصنفین کے نزدیک بھگتوں کا جملہ کلام گورو گرنٹھ صاحب کے مؤلف گورو ارجن جی نے خود اپنی مرضی سے گورو گرنٹھ صاحب میں شامل کیا تھا (۱)۔ لیکن سکھوں میں ایسے ودوان بھی موجود ہیں جن کے نزدیک سکھ گورو صاحبان کے کلام کے ساتھ ساتھ بھگتوں کا کلام شامل کرنے کی داغ بیل گورو نانک جی نے ڈالی تھی جنہوں نے اپنی زندگی ہی میں بھگت بانی کو جمع کر کے اپنے کلام کے ساتھ درج کر دیا تھا۔ گورو ارجن جی نے گورو نانک جی کی جمع کردہ بھگت بانی ہی کو گورو گرنٹھ صاحب میں درج کروا دیا تھا (۲)۔

(۱) مشہور سکھ ودوان پنڈت تارا سنگھ جی نروغم کا خیال ہے کہ گرنٹھ صاحب میں درج شدہ بھگت بانی گورو ارجن جی نے خود ہی ان بھگتوں کے نام پر اچارن کی تھی گویا یہ کہ اس کے مصنف گورو ارجن جی خود ہی ہیں۔

(۲) جو لوگ اس امر کے قائل ہیں کہ بھگت بانی کے مصنف وہ بھگت ہی ہیں جن کے نام پر اسے گورو گرنٹھ صاحب میں درج کیا (بقیہ فٹ نوٹ اگلے صفحے پر)

گورو گرنٹھ اور اردو

سکھوں میں بھگت بانی سے متعلق ایک نظریہ یہ بھی ہے کہ گورو ارجن جی کی وفات کے بعد ان کے بڑے بھائی پرتھی چند جی نے (جو بعض مؤرخین کے نزدیک گورو ارجن جی کے سوتیلے بھائی اور اشد مخالف بلکہ خون کے پیاسے تھے) ہندوؤں اور مسلمانوں کی خوشنودی حاصل کرنے کی غرض سے گورو صاحب کی منشا کے خلاف بھگت بانی گورو گرنٹھ صاحب میں درج کروا دی تھی اور گورو صاحب موصوف کے مؤلفہ گورو گرنٹھ صاحب کو تلف کروا دیا تھا۔ مروجہ گورو گرنٹھ صاحب میں درج شدہ بھگت بانی کا گورو ارجن جی سے کوئی تعلق نہیں۔ گورو گرنٹھ صاحب کے بعض قلمی نسخے ایسے بھی ہیں جن میں یہ بھگت بانی شامل نہیں ہے۔

ان مختلف بھگتوں کے کلام کے علاوہ بعض اور لوگوں اور بھائیوں (۱) کے نام سے بھی کافی کلام گورو گرنٹھ صاحب میں درج ہے، جن کے نام یہ ہیں :

(صفحہ ۱۳ کا بقیہ فٹ نوٹ)

گیا ہے۔ ان میں ایسے لوگ بھی موجود ہیں جن کے نزدیک گورو ارجن جی نے اس میں مناسب ترمیم کرنے کے بعد اسے گرنٹھ صاحب میں درج کیا تھا۔

(۱) بعض سکھوں کے نزدیک یہ بھاٹ اصل میں چاروں وبدوں کے اوتار ہے۔ یعنی وبدوں نے انسانی شکل اختیار کر کے سکھ گورو صاحبان کی تعریف میں کلام بیان کیا تھا جسے گورو ارجن جی نے گرنٹھ میں شامل کر دیا۔ بعض کا خیال ہے کہ یہ بھاٹ وبدوں کے عالم تھے۔ سکھوں میں ایسے لوگ بھی موجود ہیں جن کے نزدیک یہ بھاٹ سکھ گورو صاحبان کی گدی نشینی کے وقت مختلف اوقات میں جو کلام بیان کرتے رہے اسے گورو ارجن جی نے گورو گرنٹھ صاحب کے آخر میں ضمیمہ کے طور پر درج کروا دیا۔

گورو گرنٹھ اور اردو

- (۱) بھائی مردانہ جی - (۲) بابا سندر داس جی -
 (۳) رائے بلونڈ اور ستاؤوم - (۴) کلسہار -
 (۵) جالب - (۶) کرت -
 (۷) بھکھا - (۸) مل -
 (۹) نل - (۱۰) گیند -
 (۱۱) متھرا - (۱۲) بل -
 (۱۳) ہربنس وغیرہ -

جیسا کہ بیان کیا جا چکا ہے کہ گورو گرنٹھ صاحب میں جن بھگتوں کا کلام درج ہے وہ سب کے سب سکھ گورو صاحبان سے بہت عرصہ پہلے گزر چکے ہیں۔ بعض تو ایسے بھی ہیں جن میں صدیوں کا بعد ہے۔ اور سکھ گورو صاحبان میں بھی اکثریت ایسے لوگوں کی ہے جو اردو زبان کے نشو و نما پانے سے قبل وفات پا چکے تھے۔ اس لیے اردو کی اس ترقی پائی ہوئی صورت کا تو ذکر ہی کیا، جو ہمارے زمانے میں ہے، گورو گرنٹھ صاحب کے شبدوں شلوکوں میں تو اردو کی وہ صورت بھی نہیں مل سکتی جو اسے شاہ جہان کے عہد میں حاصل ہوئی تھی۔ البتہ ایسے شبد اور شلوک یا ان شبدوں اور شلوکوں کی بعض سطور ایسی ضرور مل جاتی ہیں جن میں اردو کی جھلک نظر آ جاتی ہے اور اس سے یہ امر واضح ہو جاتا ہے کہ سکھ گورو صاحبان اور ان سے قبل گزر چکے بعض بھگتوں نے ہندی کے ساتھ ساتھ عربی اور فارسی کے ان الفاظ کو بھی اپنا لیا تھا جو آگے چل کر اردو زبان کو وجود میں لانے کا باعث بنے اور ایک مستقل زبان کی شکل اختیار کر گئے۔

گورو گرنتھ صاحب کی زبان

گورو گرنتھ صاحب کی زبان عام طور پر سنت بھاشا ہے جسے برج بھاشا بھی کہتے ہیں۔ اس میں زیادہ تر ہندی اور پنجابی الفاظ کا استعمال ہے یا ہندی الفاظ کو پنجابی شکل دی گئی ہے۔ تاہم ایسے شبید اور شلوک بھی موجود ہیں جن میں عربی اور فارسی الفاظ بھی بکثرت استعمال کیے گئے ہیں۔ سکھ ودوانوں نے ایسے شبیدوں کو ریختہ زبان (۱) کے شبید تسلیم کیا ہے۔ جیسا کہ مشہور سکھ ودوان پرنسپل تیجا سنگھ جی (آنجنہانی) نے گورو گرنتھ صاحب کے راگ تلنگ میں درج گورو نانک جی کے ایک شبید سے متعلق یہ نوٹ دیا ہے کہ :

”یہ شبید کسی مسلمان کے تعلق میں بیان کیا گیا ہے۔ اس میں فارسی الفاظ بکثرت ہیں لیکن یہ فارسی میں بیان نہیں کیا گیا۔ یہ اس ریختہ زبان میں لکھا گیا ہے جو ہندی اور فارسی بولی کی ملاوٹ سے ایک مشترکہ زبان بن رہی تھی اور بعد میں شاہ جہاں کے عہد میں اردو کہلائی۔ گورو جی کے زمانہ میں ابھی اردو زبان وجود میں نہیں

---

(۱) ایک سکھ ودوان نے ریختہ زبان کے بارے میں یہ بیان کیا ہے کہ :

”پراکرت بھاشا کی نظم۔ خاص کر فارسی اور ہندی الفاظ جس چھند میں ملے ہوں اسے ریختہ کہتے ہیں۔“
گویا کہ ریختہ ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی ہے۔

گورو گرنٹھ اور اردو

آئی تھی ۔ لیکن ہندی جاننے والے ہندی اور فارسی جاننے والے باہر سے آنے ہوئے مسلمان بازاروں میں ایک دوسرے سے بات چیت کرتے وقت ہندی لب و لہجہ میں فارسی الفاظ یا فارسی لب و لہجہ میں ہندی الفاظ استعمال کر کے اپنا گزارہ کر لیا کرتے ۔ جس طرح کہ آج کل چھاؤنیوں میں گورے با ان سے گفتگو کرنے والے دکاندار انگریزی اور اردو ملا کر ایک کھچڑی سی زبان استعمال کرتے ہیں ۔ اس زبان کے استعمال کرنے والے گورے کی انگریزی غلط نہیں ہوتی اور نہ اردو ملانے والے کی اردو میں کوئی نقص ہوتا ہے ۔ وہ تو ایک ملی جلی زبان استعمال کر رہے ہوتے ہیں ۔ اسی طرح ان شبدوں کی زبان کو فارسی خیال کر کے ان پر تنقید نہ کی جائے ۔ بلکہ ایک مشترکہ زبان کی ابتدائی شکل تصور کر کے غور کیا جائے ۔“

[ترجمہ از شبدارتھ گورو گرنٹھ صاحب ص ۲۷۱]

اردو کے مستقل زبان بننے سے قبل مسلمان شعرا بھی اپنے بیان کردہ کلام میں ہندی ، عربی اور فارسی کے ملے جلے الفاظ استعمال کرتے رہے ہیں ۔ چنانچہ ریختہ کے بارے میں یہ بیان کیا گیا ہے کہ :

قشقہ چودیدم ہر رخت گفتم کہ یہ کاویت ہے
گفتا کہ در ہو باورے اس شہر کی یہ ریت ہے
ہمنا تمن کو دل دیا تم دل لیا اور نہ کہہ دیا
ہم یہ کیا تم وہ کیا ایسی بھلی یہ پیت ہے
سعدی (۱) کہ گفتہ ریختہ در ریختہ در ریختہ

(۱) یہ سعدی ایران کے شیخ سعدی سے مختلف ہیں ۔

شیر و شکر آمیختہ ہم ریختہ ہم گیت ہے

اس سے یہ امر واضح ہے کہ ریختہ کے اس قسم کے اشعار ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی سے متعلق ہیں۔

جن مسلمان شعرا نے ہندی، عربی اور فارسی کے ملے جلے الفاظ اپنے کلام میں بکثرت استعمال کیے ہیں ان میں خسرو کا نام چوٹی پر آتا ہے۔ چنانچہ اردو زبان کے محققین نے ان کی ایک مشہور غزل نمایاں طور پر پیش کی ہے جو اس طرح ہے :-

زحال مسکیں مکن تغافل درائے نیناں بنائے بتیاں
کہ آب ہجراں ندارم اے جاں نہ لیو کاہے لگائے چھتیاں
شیان ہجراں دراز چوں زلف و روز و صلت چو عمر کوتاہ
سکھی پیا کو جو میں نہ دیکھوں تو کیسے کاٹوں اندھیری رتیاں
یکایک از دل دو چشم جادو بصد فریم بپرو تسکیں
کسے پڑی ہے جو جا سناوے پیارے پی کو ہماری بتیاں
جو شمع سوزاں چو ذرہ حیراں ہراں مہر بگشتم آخر
نہ نیند نینا نہ انگ چینا نہ آپ آویں نہ بھیجیں بتیاں
بحق روز وصال دلبر کہ داد مارا فریب خسرو
سہیت منکے درائے راکھوں جو جائے پاؤں پیا کے کھتیاں

امیر خسرو کی یہ غزل ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی کا ایک اعلیٰ نمونہ ہے۔ اس میں ہندی الفاظ کے ساتھ ساتھ فارسی کے بھی نہایت موزوں الفاظ استعمال کیے گئے ہیں۔

امیر خسرو نے تو شعروں میں ہندی، عربی اور فارسی زبان کی لغت بھی تیار کی تھی۔ چنانچہ اس سلسلے میں ان کی مشہور نظم ”خالق باری“ پیش کی جا سکتی ہے۔ چنانچہ اس کا نمونہ درج ذیل ہے :

گورو گرنٹھ اور اردو

خالق باری سرجنہار	واحد ایک بدا کرتار
رسول پیغمبر جان بسیٹھ	یار دوست بولی جو ایٹھ
اسم اللہ خدا کا ناؤں	گرما دھوپ سایہ ہے چھاؤں
راہ طریق سبیل پچھان	ارتھ تہو کا مارگ جان
مس ہے مہ نیر خورشید	کالا اجالا سیہ سفید
نیلا پیلا زرد کبود	تانا بانا تن ست و پود

.....

بیا برادر آؤ رے بھائی   بنشیں مادر بیٹھ ری مائی

حامد نام کے ایک شاعر نے سات شعروں پر مشتمل ایک غزل لکھی ہے اس میں ہندی اور فارسی الفاظ کا بکثرت استعمال ہے ۔ اس غزل کا مطلع یہ ہے :

عزم سفر چوں کر دی ساجن نینوں نیند نہ آئے جی
قدر وصال نہ دانستم تم بن برہ ستائے جی

ان کے علاوہ اور بھی متعدد مسلمان شعرا کے کلام سے اس قسم کی مثالیں ماتی ہیں کہ جن میں ہندی ، عربی اور فارسی الفاظ جمع کر دیے گئے ہیں ۔ اس قسم کا کلام اردو زبان کے وجود میں آنے سے قبل بولی یا لکھی جانے والی زبان کی طرف ہماری راہ نمائی کرتا ہے ۔ گویا اس قسم کے کلام کو ہم ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی کا درجہ دے سکتے ہیں ۔ یہی حال گورو گرنٹھ صاحب کے ان شہدوں اور شلوکوں کا ہے جن میں کہ ہندی کے ساتھ ساتھ عربی اور فارسی کے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں ۔

الغرض اگر کوئی شخص گورو گرنٹھ صاحب سے اردو کی موجودہ منجھی ہوئی اور ترقی یافتہ صورت یا وہ شکل جو اسے شاہ جہاں کے زمانے میں حاصل ہوئی تلاش کرنے کی کوشش کرے گا تو اسے مایوسی

ہو گی۔ کیونکہ ان سکھ گورو صاحبان کے زمانے میں یا ان بھگتوں کے دور میں جن کا کلام گورو گرنٹھ صاحب میں درج ہے ابھی اردو زبان وجود میں نہیں آئی تھی۔ البتہ اگر وہ اردو کے وجود میں آنے سے قبل اس کی داغ بیل کا پتہ لگانا چاہے گا تو اس بارے میں اسے گورو گرنٹھ صاحب سے ضرور کسی حد تک راہ نمائی حاصل ہو جائے گی اور ایسے شبد اور شلوک مل جائیں گے جن میں ابتدائی اردو کی جھلک صاف نظر آ جائے گی۔

ہم نے اپنی اس کتاب میں گورو گرنٹھ صاحب سے ایسے شبد اور شلوک جمع کرنے کی کوشش کی ہے جن سے اردو کی ابتدا معلوم کرنے میں مدد مل سکتی ہے اور اس امر کا پتہ چل سکتا ہے کہ اردو زبان نے موجودہ منجھی ہوئی صورت اختیار کرنے سے قبل کس طرح ارتقائی منازل طے کی ہیں۔

امید ہے کہ ہماری یہ حقیر کوشش قارئین کرام کی دلچسپی کا موجب ہو گی۔ ان شبدوں کے درج کرنے میں ان کے مصنفین میں جو ترتیب دی گئی ہے اس میں ان کے زمانے کو مد نظر رکھا گیا ہے۔ یعنی جو صاحب پہلے گزرے ہیں ان کے شبد مقدم کیے گئے ہیں اور جو بعد کو ہوئے ہیں ان کے شبد بعد میں لکھے گئے ہیں۔

خادم

اکتوبر ۱۹۶۴ء

عباد اللہ گیانی

حصہ اول

گورو گرنتھ صاحب کے وہ شبد اور شلوک جن میں
فارسی اور عربی کے الفاظ بکثرت استعمال کیے گئے ہیں

Khuda Bakhsh O. P. Library,
Patna.

Prog. No 1862 (New Series)

Date 1-12-1968

Section Printed

(۱) شیخ فرید جی کا کلام

گورو گرنٹھ صاحب میں سکھ گورو صاحبان اور دوسرے لوگوں کے کلام کے ساتھ ساتھ بعض مسلمان بزرگوں کا کلام بھی درج ہے۔ ان میں ایک بزرگ شیخ فرید جی بھی شامل ہیں۔ سکھ ودوانوں کے ایک طبقے کا خیال ہے کہ یہ وہی بزرگ تھے جن کا لقب شکر گنج تھا اور جن کی پیدائش ۱۱۷۳ء میں ملتان کے قریب موضع کوٹھیوال میں ہوئی تھی۔ ان کے والد ماجد کا نام حضرت شیخ جلال الدین تھا اور یہ ۱۲۶۶ء میں پاک پٹن میں فوت ہوئے تھے۔

سکھ ودوانوں کا دوسرا طبقہ یہ بیان کرتا ہے کہ گورو گرنٹھ صاحب میں جو بانی شیخ فرید جی کے نام پر درج ہے وہ حضرت شیخ فرید شکر گنج کی بیان کردہ نہیں ہے۔ بلکہ اس کے بیان کرنے والے شیخ فرید ثانی ہیں۔ جن کا اصلی نام شیخ ابراہیم تھا مگر اکثر سکھ مصنفین نے انہیں شیخ برہم کے نام سے موسوم کیا ہے۔ یہ گورو نانک جی کے ہم عصر تھے۔ اس سلسلے میں ایک سکھ ودوان رقم طراز ہیں کہ :-

”مکالیف کی تحقیق کے مطابق جو بانی لورو گرنٹھ صاحب میں فرید جی کے نام پر درج ہے وہ... شیخ برہم جی کی ہے۔ مگر دوسرے اکثر ودوانوں کا یہ خیال ہے کہ یہ بانی شیخ فرید شکر گنج جی کی ہے اور شیخ ابراہیم فرید ثانی جی نے ان کے

کلام کا ایک نسخہ گورو نانک جی کی پینٹ کیا
تھا۔“

سکھ ودوانوں میں ایسے لوگوں کی بھی کمی نہیں جن کے نزدیک
گورو گرنٹھ صاحب میں درج شدہ فرید جی کی بانی شیخ فرید شکر
گنج اور شیخ ابراہیم (فرید ثانی) دونوں کی ملی جلی ہے۔

موجودہ مروجہ گورو گرنٹھ صاحب میں شیخ فرید جی کے نام
پر جو بانی درج ہے وہ چار شبدوں اور ایک سو تیس شلوکوں پر
مشمول ہے۔ سکھ ودوان شیخ جی کے کلام کو ابتدائی پنجابی کلام
کا درجہ دیتے ہیں۔ تاہم اس میں بھی عربی اور فارسی الفاظ کی آمیزش
پائی جاتی ہے جو اردو کے ارتقائی منازل کی نشان دہی کرتی ہے۔
ذیل میں ہم شیخ جی کے کلام سے نمونہ پیش کیے دیتے ہیں۔

گورو گرنٹھ صاحب میں راگ آسا کے آخر میں آپ کے یہ دو
شبد درج ہیں :-

دلہوں سہبت (محبت) جن سنی سچیا
جن من ہور مکھ ہور سے کانڈھے کچیا
رتے اسک کھدائے (عشق خدائے) رنگ دیدار کے
وسریا جن نام تے بھوئے بہار تھیئے
آپ لیے لڑ لانے در درویش (در درویش) سے
تن دھن جنیدی ماؤ آئے سہل سے
پرودگار (پروردگار) اہار اگم بے انت تو
جنہاں پچھاتا سچ جوما پیر مون
تیری بناہ کھدائے (خدائے) تو بکھسندگی (بخشندگی)
سیکھ بھربد (شیخ فرید) کھیر (خیر) دیجے بندگی

[گورو گرنٹھ صاحب راگ آسا شیخ فرید ص ۴۸۸]

دوسرا شبد یہ ہے :-

بولے سیکھ بھرید (شیخ فرید) پیارے اللہ لگے
 ابہ تن ہوسی کھا ک (خاک) نمانی گور گھرے
 آج ملاوا سیکھ بھرید (شیخ فرید)
 ٹا کم کوچڑیا (ن) منہ چندڑیا (ن)
 جے جانا مر جائیئے گھوم نہ آئیئے
 جھوٹھی دنیا لگ نہ آپ ونجائیئے
 بولیئے سچ دھرم جھوٹھ نہ بولیئے
 جو گور دے واٹ مریداں جولیئے
 جھیل لنگھندے ہار گوری من دھیریا
 کنچن ونے ہاسے کلوت چیریا
 سیکھ (شیخ) ہیاتی (حیاتی) جگ نہ کوئی تھر رہیا
 جس آسن ہم بیٹھے کیتے بیس گیا
 کتک کونجاں چیت ڈوساون بجلیاں
 سیالے سوہندیاں پر گل باہڑیاں
 چلے چلن ہار و بھارا لیئے منو
 گنڈھیندیاں چھ ماہ تڑندیاں اک کھنو
 جی (زمیں) ہوجھے اسمان بھریدا (فریدا) کھیوٹ کن گیئے
 جالن گوراں نال الامے جینی سہے

[گورو گرنٹھ صاحب راگ آسا شیخ فرید ص ۴۸۸]

شیخ فرید جی کے مندرجہ بالا دونوں شبدوں میں عربی اور فارسی الفاظ کی آمیزش ہے - چنانچہ محبت ، عشق ، رنگ ، در ، درویش ، پروردگار ، پناہ ، بخشندگی ، خیر ، اللہ ، گور ، خاک وغیرہ الفاظ کا تعلق عربی اور فارسی سے ہے -

گورو گرنٹھ صاحب میں راگ سوہی میں شیخ فرید جی کے

نام پر دو شبہ درج ہیں۔ ان میں بھی عربی اور فارسی الفاظ استعمال کیے گئے ہیں، جیسا کہ :

تپ تپ لوہے لوہے ہاتھ مرورو
 بادل ہوئی سو سہ (شہ) لورو
 تے سہ (شہ) من میں کیا روس
 مجھ اوگن سہ (شہ) ناہی دوس
 تیں صاحب کی میں سار نہ جانی
 جوہن کھوئے پاچھے پچھوتانی
 کالی کوئل تو کت گن کالی
 اپنے پریم کے ہوں برھے جالی
 پرھے بیون کیتے سکھ پائے
 جا ہوئے کرپال تان پرہو ملانے
 ودھن کھوہی مندھ اکیلی
 نہ کو ماتھی نہ کو بیلی
 کر کرپا پرہہ مادھ سنگ میلی
 جاں پھر دیکھاں تان میرا اللہ بیلی
 واٹ ہماری کھری اڈہٹی
 کھنبوں تکھی بہت بیٹٹی
 اس اوپر ہے مارگ میرا
 میکھ پھریدا (شیخ فریدا) ہنتھ سمار سو برا

اور دوسرا شبہ یہ ہے :-

بیڑا بندھ نہ سکیو بندھن کی ویلا
 بھر سروور جب اوچھلے تب ترن دوھیلا
 ہتھ نہ لائے کسمبھڑے جل جاسی ڈھولا
 اک آپنے ہتلی سہ (شہ) کیرے بولا

دودھا تھنٹی آونی پھر ہوئے نہ میلا
کہے پھریدا (فریدا) سمیایو (سمیایو) سہ (شہ) الائے سی
ہنس چلسی ڈومٹا ایہ تن ڈھیری تھیسسی

جیسا کہ بیان کیا جا چکا ہے کہ گورو گرنٹھ صاحب میں شیخ
فریدا جی کے نام پر کچھ شلوک بھی درج ہیں۔ ان شلوکوں میں
شیخ صاحب نے عربی اور فارسی الفاظ استعمال کیے ہیں۔ ذیل میں ہم
ان شلوکوں سے بعض مثالیں پیش کیے دیتے ہیں :-

والوں نکی پرسلات (پل صراط) کنیں نہ سٹی آئے
پھریدا (فریدا) کیڑی ہوندی نی کھڑا نہ آپ مہائے
پھریدا (فریدا) دردروسی (درویشی) گاکھڑی چلاں دنیا بہت
بہنہ اٹھائی ہوئی کتھے ونجناں گھت - ۲

.....

پھریدا (فریدا) جے تو اکل لتیہہ (عقل لطیف) کالے لکھ نہ لیکھ
آپڑے گریوان (گریبان) مہ سر نیوان کر ویکھ - ۶

.....

پھریدا (فریدا) جاں تو کھٹن ویلا تاں توں رتا دئی سیوں
مرگ سوائی نیہ جاں بھریا تاں لدا - ۸

.....

پھریدا (فریدا) کوکیندیاں چانگیندیاں متی دیندیاں نت
جو سیتان (شیطان) ونجایا سے کت پھرے چت - ۱۵

.....

پھریدا (فریدا) خاک نہ نندئیے خا کو جیڈ نہ کوئے
جیوندیاں پیراں تلے موٹیاں اوپر ہوئے - ۱۷

پھریدا (فریدا) جاں لب تاں نیہ کیا لب تاں کوڑا نیہ

کچر جھت لنگائیئے چہر توئے میہ - ۱۸

بھریدا (فریدا) جنگل جنگل کیا بھوہے ون کنڈا موڑیہ
وسی رب ہیا لئے جنگل کیا ڈھوڈھیہ - ۱۹

.....

بھریدا (فریدا) چنت کھٹولا وان دکھ برہ وچھاون لیہہ (لحاف)
ایہ ہمارا جیونا صاحب پیچے ویکھ - ۳۵

برہا برہا آکھیئے برہا توں سلطان (سلطان)

بھریدا (فریدا) جت تن برہا نہ اوچے سو تن جان مسان - ۳۶

.....

بھریدا (فریدا) چار گویا ہندھ کے چار گویا سم

لیکھا رب منگیسیا تو آں ہو کیرے کم - ۱۳۸

بھریدا (فریدا) در درواجے (دروازے) جائے کے کیوں ڈٹھوگھڑیاں

ایہ نردوساں مارئیے ہم دوساں دا کیا ہال (حال) - ۳۹

.....

باس دماے جھت سر بھیری سڈو رڈ

جائے متے جیران مہ تھیئے اتیاں (بیتیاں) گڈ - ۴۵

.....

بھریدا (فریدا) کھنتھڑ میکھا (میخان) اگیاں

جند نہ کاٹی میکھ (میخ)

واری آہو آہٹی چلے مسائک (مشائخ) سیکھ (شیخ) - ۴۷

بھریدا (فریدا) دوہی دیوے بلندیاں ملک بھٹھا آئے

کڑھ لیتا گھٹ لوٹیا دیوڑے گیٹا بوجھائے - ۴۸

.....

بھریدا (فریدا) کوٹھے منڈپ ماڑیاں ایت نہ لائے چت

مٹی ہٹی اتولویں کوئے نہ ہوسی مت - ۵۷

بھربدا (فریدا) منڈپ مال نہ لائے مرگ ستانی چت دھر

سانی جانے شمال جھتے ہی تو ونجناں - ۵۸

بھربدا (فریدا) جنی کہیں ناہیں گن تے کڑے وسار

مت سرمندا (شرمندا) تھیوہی سائیں دے دربار - ۵۹

بھربدا (فریدا) صاحب دی کر چاکری دل دی لاه بھراندا

درویشاں (درویشاں) نو لوڑیئے رکھاں دی جیراند - ۶۰

بھربدا (فریدا) کالے مینڈے کھڑے کالا مینڈا ویس

گنہی بھریا میں بھراں لوک کہے درویش (درویش) - ۶۱

.....

جان کواری تاں چاؤ وبواہی تا ماملے (معاملے)

بھربدا (فریدا) ایہو پھوتناؤ وت کواری نہ تھیئے - ۶۲

.....

بھربدا (فریدا) بھنی گھڑی سونوی ٹوٹی ناگر لچ

اجرائیل (عزرائیل) بھریستہ (فرشتہ) کے گھر ناٹھی اج - ۶۳

.....

بھربدا (فریدا) بے نواجا (بے نمازا) کتیا ایہ نہ بھلی ریت

کبھی چل نہ آئیا پنچے وکھت (وقت) مسیت - ۶۴

اٹھ بھربدا (فریدا) اجو (وضو) ساج

سبہ (صبح) نواج (نماز) گجارج (گزار)

جو سر سائیں نہ نویں سو سر کپ اتار - ۶۵

جو سر سائیں نہ نویں سو سر کیجے کانے

کنے ہیٹھ جلائیئے بالن سندڑے تھائے - ۶۶

.....

بھریدا (فریدا) من میدان کر ٹوئے ٹیے لاه

اگے مول نہ آوسی دوجک (دوزخ) سندی بھاہ - ۷۴

بھریدا (فریدا) کھالک (خالق) کھلک (خلق) میں

کھلک (خلق) ویسے رب ماہ

مندا کس نو آ کھیئے جاں تس بن کوئی ناہ - ۷۵

بھریدا (فریدا) جے دہ نالا کھیا جے گل کھیے چوکھ

ہون نہ اتی ماملے (معاملے) مہاں نہ اتی دوکھ - ۷۶

.....

بھریدا (فریدا) برے دا بھلا کر گسہ (غصہ) من نہ ہڈھائے

دیہی روگ نہ لا گئی ہلے سب کچھ ہائے - ۷۸

بھریدا (فریدا) ہنکھ پراہنٹی دنی سوہاوا باگ (باغ)

نوبت وجی مہ (صبح) سیوں چلن کا کر ساج (ساز) - ۷۹

.....

بھریدا (فریدا) مہل (محل) نسکھن رہ گئے واسا آٹیا تل

گوراں سے نمائشیاں بہسن روہاں (روحاں) مل

آکھیں سیکھاں (شیخاں) بندگی چلن آج کہ کل - ۸۰

بھریدا (فریدا) سوتے دا بناں ابوے دیسے جیوں درباوے ڈھاہا

اگے دوجک (دوزخ) تپیا سنٹیئے ہول ہوئے کاہاہا

اکناں نوں سب سوجھی آئی اک پھردے بے پرواہا

امل (عمل) جے کیتا دنی وج سے درگہ اوگھا - ۸۱

بھریدا (فریدا) درباوے کنے بگلا بیٹھا کیل کرے

کیل کر بندے ہنچھ نو اچتے باج (باز) ہئے

باج (باز) ہئے تس رب دے کیلاں وسرباں

جو من چت نہ جیتے سن سو گالی رب کیاں - ۸۲

ساڈھے ترے من دیہری چلے ہانی ان
 آئیو بندہ دنی وج وت آسونی بہن
 مالک الموت جاں آوسی سب درواجے (دروازے) بہن
 تنان پیارباں بھائیاں اگے دتا بہنہ
 دیکھو بندہ چلیا چوہ جنیا دے کن
 بھریدا (فریدا) امل (عمل) جے کیتے دنی وج درگاہ آئے کم - ۱۰۰
 بھریدا (فریدا) ہوں بلمہاری تن پنکھیاں جنگل جناں واس
 ککر چگن تھل وسن رب نہ چھوڈن پاس - ۱۰۱

.....

بھریدا (فریدا) پچھلی رات نہ جا گیوھے جیوندڑو موٹیوہ
 جے تیں رب وساربا تاں رب نہ وسریوہ - ۱۰۲
 بھریدا (فریدا) کنت رنگولا وڈا وے سہتاج (بے محتاج)
 اللہ سیتی رتیا ایہ سپاواں ساج (ساز) ۱۰۸
 بھریدا (فریدا) دکھ سکھ اک کر دل تے لاء وکار
 اللہ بھاوے سو بھلا تاں لبھی دربار - ۱۰۹
 بھریدا (فریدا) دنی وجائی وجدی توں بھی وجھے نال
 سوئی جیو نہ وجدا جس اللہ کردا سار - ۱۱۰

بھریدا (فریدا) دل رتا اس دنی سیوں دنی نہ کتے کم
 مسل (مثل) پھکیراں (فقیراں) گا کھڑی سو پائیے پور کرم - ۱۱۱

.....

سبر (صبر) منجھ کمان اے سبر (صبر) کا نیہنڈو
 سبر (صبر) سندا بان کھالک (خالق) کھتا (خطا) نہ کری -

۱۱۵

سبر (صبر) اندر ساہری (صابری) تن ابوے جالین

ہون نجیک (نزدیک) کھدائے (خدائے) دے

بھیت نہ کسے دین - ۱۱۶

سبر (صبر) ایہہ سواؤ جی تو بندہ دڑ کرے

ودہ تھیوے درباؤ ٹوٹ نہ تھیوے واہڑا - ۱۱۷

پھریدا (فریدا) دروبسی (درویشی) گا کھڑی چوہڑی پریت

اکنے کنے چالیٹے دروبساوی (درویشاوی) ریت - ۱۱۸

[گورو گرنٹھ صاحب شلوک فرید ص ۱۳۷ تا ص ۱۳۸]

شیخ فرید جی کے بیان کردہ مندرجہ بالا کلام سے واضح ہے کہ ان کے زمانہ میں بولی جانے والی زبان میں بھی عربی اور فارسی کے الفاظ کا استعمال رواج پڑ چکا تھا اور اس طرح اردو زبان کی بنیاد رکھی جا چکی تھی -

۲۔ بھگت نام دیو جی کا کلام

بھگت نام دیو جی ایک مشہور و معروف بھگت گزرے ہیں۔ گوروگرنٹھ صاحب میں جن ہندو بھگتوں کے نام سے بانیاں درج ہیں آپ ان میں سے بہت پرانے بھگت ہیں۔ آپ کا تعلق ہندوستان کے علاقہ مہاراشٹر سے تھا اور آپ کی مادری زبان مرہٹی تھی۔ آپ کی پیدائش ۲۸ - ۱۳۲۷ بکرمی (۷۱ - ۱۱۲۷۰) میں ہوئی تھی۔ آپ موضع نرسی وامنی ضلع ستارہ میں پیدا ہوئے تھے۔ آپ کی عمر کا بڑا حصہ اپنے نہیال پنڈر پور میں گزرا ہے اور وہیں آپ کی وفات ۱۴۰۷ بکرمی (۱۳۵۰) میں گورو نانک جی کی پیدائش سے ایک سو انیس سال قبل ہوئی تھی۔ آپ کا تعلق ”چھینبہ“ (دھوبی) قوم سے تھا۔ سورن ہندو آپ کو اچھوت اور ادنیٰ جاتی کا فرد تصور کرتے تھے اور آپ کو اپنے مندروں میں داخل ہونے کی اجازت نہیں دیتے تھے۔ اس واقعہ کا ذکر گوروگرنٹھ صاحب میں بھی کیا گیا ہے۔

بعض سکھ ودوان یہ امر تسلیم کرتے ہیں کہ بھگت نام دیو کے کلام کی زبان مرہٹی تھی۔ مگر گوروگرنٹھ صاحب میں آپ کے نام سے جو بانی درج ہے اس کا اکثر حصہ ”برج بھاشا“ میں ہے اور جو کلام مرہٹی میں ہے وہ ”پدوں“ کی شکل میں ہے۔ گورو گرنٹھ صاحب میں درج شدہ کلام ترجمہ شدہ ہے۔ یہ ترجمہ کس شخص نے کیا؟ کب کیا؟ اس کی علمی قابلیت کیا تھی؟ اس کی درایت اور روایت کس حد تک قابل قبول ہو سکتی ہے؟ اور اس ترجمہ

شدہ بانی کا اصل کس کے پاس ہے ؟ اس بارے میں کسی سکھ ودوان نے بھی کوئی روشنی نہیں ڈالی البتہ ایک سکھ ودوان نے اسی قدر لکھنے پر بس کی ہے کہ :

”آپ کی تصنیف پہلے مرہٹی زبان میں تھی
پھر پنجابی میں اس کا ترجمہ کیا گیا۔ بعض
مقامات پر غلطیاں بھی ہیں۔“ (۱)

آپ کی ایک یادگار موضع گھمان ضلع گورداسپور میں بھی قائم ہے جسے سردار جسا سنگھ رام گڑھیہ نے تعمیر کروایا تھا اور بعد میں رانی سدا کور نے وہاں ایک تالاب بنوا دیا تھا۔ آپ پنجاب آئے تھے یا نہیں یہ مسئلہ سکھوں میں بحث کا ایک موضوع ہے۔ گورو گرنتھ صاحب میں آپ کے نام سے ساٹھ شبہ درج ہیں جو مختلف راگوں میں پھیلے ہوئے ہیں۔

بھگت نام دیو سے متعلق یہ بھی بیان کیا جاتا ہے کہ پہلے آپ سری رام چندر جی کے معتقد تھے بعد کو سری کرشن جی کے عقیدت مند ہو گئے۔ گورو گرنتھ صاحب میں آپ کے نام سے بعض ایسے شبہ بھی موجود ہیں جن سے آپ کا پہلے سری رام چندر جی کا عقیدت مند ہونا اور بعد کو سری کرشن جی کا معتقد ہونا ظاہر ہوتا ہے۔ چنانچہ ایک سکھ ودوان رقم طراز ہیں کہ :

”بھگت نام دیو جی پہلے سری رام چندر جی کے پیجاری تھے بعد کو سری کرشن جی کے عقیدت مند ہو گئے اور رام چندر جی کی پوجا چھوڑ

گورو گرنٹھ اور اردو

دی ..... آپ کے زمانہ میں وشنو اور شو فرقوں
میں بہت کشیدگی پائی جاتی تھی اور آپ نے شو
فرقہ کا خوب ڈٹ کر مقابلہ کیا تھا (۱)۔“

آپ کے ہاں تین بیٹے : نارائن داس ، بیٹھل داس اور گوبند داس
پیدا ہوئے اور ایک لڑکی بھی ہوئی جس کا نام منگا بائی تھا۔ بھگت نام
دیو کے عقیدت مند خال خال ہیں اور وہ ”سیہلی ٹوپی“ پہنتے ہیں
اور چرنامرت پلا کر دوسروں کو اپنے حلقہ عقیدت میں داخل کرتے
ہیں۔ آپ کے اکثر عقیدت مند دھوبی اور درزی ہیں جنہیں ہندوؤں
میں ”چھینبے“ کہا جاتا ہے۔ اب کچھ عرصہ سے وہ ٹانک کشتری
کہلاتے ہیں اور اپنا تعلق شودر ورن کی بجائے ہندوؤں کے دوسرے
ورن کشتری سے بتاتے ہیں۔

آپ کی طرف بعض کرامتیں بھی منسوب کی جاتی ہیں اور گورو
گرنٹھ صاحب میں ان کرامتوں کو نمایاں جگہ دی گئی ہے۔ مثلاً آپ
کے لیے مندر کا گھوم جانا ملاحظہ ہو (گورو گرنٹھ صاحب ص ۱۱۶۴،
۱۱۶۵، ۱۲۹۰) اور مردہ گائے کا زندہ ہو جانا اور نام دیوجی کا
اس سے دودھ دوہنا (ملاحظہ ہو گورو گرنٹھ صاحب ص ۱۱۶۶)۔
آپ کا ٹھا کروں (بتوں) سے دودھ پینے کے لیے کہنا اور اتنا زور دینا
کہ نارائن کا وہاں ظاہر ہو کر دودھ پی لینا (ملاحظہ ہو گورو گرنٹھ
صاحب ص ۶۴ - ۱۱۶۳) اور نام دیو کے مکان کا چھجہ خدا تعالیٰ
کا بنا دینا۔ (ملاحظہ ہو گورو گرنٹھ صاحب) عجیب بات یہ ہے
کہ گورو گرنٹھ صاحب میں نام دیو جی کی کرامتوں کا ذکر تو موجود
ہے مگر کسی سکھ گورو حتیٰ کہ گورو نانک جی کی کسی کرامت کا
کوئی ذکر نہیں۔

۱۔ ست گور بنان ہور کچی ہے باقی ص ۸۸

بھگت نام دیو جی کے نام سے جو کلام گورو گرنٹھ صاحب میں درج ہے اس میں بعض ایسے شبد ہیں جنہیں ابتدائی اردو کا نمونہ کہہ سکتے ہیں۔ آپ فرماتے ہیں کہ :

میں اندھلے کی ٹیک تیرا نام کھوندکارہ (خوندکارہ)
میں گریب (غریب) میں مسکین تیرا نام ہے آدھارا
کریم رہیا (رحیم) اللہ تو گنی (غنی)
ہادرا (حاضرہ) ہدور (حضور) در پس (در پیش) تو منی (منیج)
درباؤ تو دھند تو بسیار تو دھنی
تو دانا تو بینا میں بیچار کیا کری
نامے چہ سوامی بکھسند (بخشند) تو ہری
[گورو گرنٹھ صاحب راگ تلنگ نام دیو ص ۷۲]

نام دیو جی کے اس شبد میں ہندی، فارسی اور عربی تینوں زبانوں کے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں اور اس کے معنی یہ ہیں :

میں اندھا ہوں اور خداوند تو ہی میرا سہارا ہے۔ میں غریب اور مسکین ہوں تیرا نام ہی میرے لیے سب کچھ ہے۔ اے رحیم اے کریم اللہ تعالیٰ تو ہی غنی ہے، تو ہی حاضر ناظر ہے اور المتکبر ہے۔ تو دریا ہے اور تو دانا ہے تیرے خزانے ہمیشہ بھرے رہتے ہیں۔ تیرے سوا اور کوئی دوسرا دینے اور لینے والا نہیں ہے۔ تو ہی (حقیقی) داتا اور بینا ہے۔ میں تیری جملہ صفات بیان کرنے سے قاصر ہوں۔ اے نام دیو کے مولا تو ہی بخشہار ہے۔

نام دیو جی کا ایک اور شبد یہ ہے :

ہلے باران ہلے باران کھسکھبری (خوشخبری)
ہل ہل جاؤں ہوں ہل ہل جاؤں
لیکی تیری بیگاری آلا (اعلیٰ) تیرا ناؤں

گورو گرنٹھ اور اردو

کجا آمد کجا رہتی (رفتی) کجا میروی
 دوار کا نگری راس بگوئی
 کھوب (خوب) تیری پگڑی میٹھے تیرے بول
 دوار کا نگری کاہے کے مگول (مغل)
 چندیں ہمار (ہزار) آلم (عالم) ایکل کھانہ (خانہ)
 ہم چنیں پاتساہ (پاتشاہ) سانولے برنا
 اسپت گج ہت نرا نرند
 نامے کے سوامی میر مکند

[گورو گرنٹھ صاحب راگ تلنگ نام دیو ص ۷۷]

نام دیو جی کے نام سے درج شدہ اس شبید میں بھی فارسی ،
 عربی اور ہندی کے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں ۔ اس سے معلوم ہوتا
 ہے کہ ان کے زمانے میں عربی اور فارسی زبان کا اثر تمام ہندوستان
 میں پھیل چکا تھا اور لوگ اپنی تحریر و تقریر میں عربی اور فارسی کے
 الفاظ بھی بکثرت استعمال کیا کرتے تھے ۔

گورو گرنٹھ صاحب کے ایک اور مقام پر نام دیو جی کے نام
 سے ایک اور لمبا شبید درج ہے ۔ اس میں بھی ہندی کے ساتھ عربی
 اور فارسی کے الفاظ کا استعمال مثل سابق موجود ہے ۔ فرماتے ہیں :

سلطان (سلطان) ہوچھے سن بے نامہ
 دیکھوں رام تمھارے کاماں
 نامہ سلتانے (سلطانے) باندھلا
 دیکھوں تیرا میں ہر بیٹھلا
 بسل گؤ دبؤ جیوائے
 ناترگردن مارؤں ٹھانے
 بادساہ (بادشاہ) ایسی کیوں ہوئے
 بسل کیا جیوے نہ کوئے

میرا کیا کچھو نہ ہونے
کرے رام ہونے ہے سوئے
بادشاہ (بادشاہ) چڑھیو اہنکار
گج ہستی دینوں جھکار
.....

کاجی (قاضی) ملاں کریں سلام
ان ہندو میرا ملیا مان
بادشاہ (بادشاہ) ینتی منیہو
نامے سر بھر سونا لیہو
مال لیؤں تو دوجک (دوزخ) ہرؤں
دین چھوڑ دنیا کو بھرؤں
پاؤں بیڑی ہاتھوں تال
نامہ گاؤے گن گوپال
کنگ جن جیوں الٹی ہے
تو نامہ ہر کرتا رہے
سات گھڑی جب بتی سنی
اجہوں نہ آئیو ترہیوں دھنی
.....

کہے تو دھرنی اکوڈی کروں
کہے تو لے کر اوپر دھروں
کہے تو موئی گؤ دہوں جیانے
سب کوئی دیکھے ہتیاے
نامہ پر نوے میل مسیل
گؤ دوہائی بچھرا میل
دودھ دوہے جب مٹکی بھری
لے بادشاہ (بادشاہ) کے آگے دھری

بادشاہ (بادشاہ) مہل (محل) میں جائے
 اوکھٹ کی گھٹ لاگی آئے
 کاجی (قاضی) ملاں بینتی فرمائے
 بکھسی (بخشی) ہندو میں تیری گائے
 نامہ کہے سنو بادشاہ (بادشاہ)
 ایہ کچھ پتیا مجھے دکھائے
 ایہ پتیا کا ایہ پروان
 ساچ سیل چالہو سلطان (سلطان)

[گورو گرنٹھ صاحب بھیروں نام دیو ص ۶۶ - ۱۱۶۵]

نام دیو جی کے ایک اور شبہ سے بھی ہم اسی نتیجہ تک پہنچتے
 ہیں کہ اس زمانے میں ہندی الفاظ کے ساتھ عربی اور فارسی کے الفاظ
 کا استعمال جاری ہو چکا تھا ۔ اسے ہم اردو کی ابتدائی حالت کا درجہ
 دے سکتے ہیں ۔ دیکھئے :

مائے نہ ہوتی باپ نہ ہوتا کرم نہ ہوتی کائیا
 ہم نہیں ہوتے تم نہیں ہوتے کون کہاں نے آیا
 ....

چند نہ ہوتا سور نہ ہوتا ہانی ہون ملابا
 شاست نہ ہوتا یید نہ ہوتا کرم کہاں نے آیا

[گورو گرنٹھ صاحب راگ رام کلی نام دیو ص ۹۷۳]

یعنی ایک زمانہ ایسا بھی تھا کہ نہ ماں تھی ، نہ باپ تھا اور
 نہ کسی کا کوئی عمل تھا اور نہ کسی کا جسم ہی تھا ۔ ہم بھی
 نہیں تھے ، تم بھی نہیں تھے اور کوئی بھی نہیں تھا... اس وقت یہ چاند
 اور سورج بھی نہیں تھے اور پانی اور ہوا کا بھی کوئی نام و نشان
 نہ تھا ۔ اس وقت شاستر اور ویدوں کا بھی کوئی وجود نہ تھا ۔ اس
 وقت کرم (اعمال) کہاں سے آ گئے تھے ۔

ہندو قوم کا یہ نظریہ ہے کہ ہر انسان کی پیدائش اس کے سابقہ اعمال کا نتیجہ ہے اور جس قدر بھی جاندار چیزیں چرندے ، پرندے ، درندے ، کیڑے مکوڑے اور سبزیاں ، ترکاریاں ہیں یہ سب پچھلے جنم میں انسان تھے اور اپنے برے اعمال کے نتیجہ میں اب کوئی ہاتھی بن گیا ہے اور کوئی شیر - کسی کو چوہے کا جنم مل گیا ہے اور کوئی بلی کی شکل میں پیدا ہو گیا ہے - کوئی نمائندہ بن گیا ہے اور کسی نے بیگن کی شکل اختیار کر لی ہے - ایسے لوگوں سے نام دیو جی نے اپنے اس شبہ میں سوال کیا ہے جب کہ کسی چیز کی تخلیق نہیں ہوئی تھی اس وقت یہ چاند ، سورج اور ستارے بھی موجود نہیں تھے اگر کسی ذی روح کی پیدائش اس کے پچھلے جنم کے اعمال کا نتیجہ ہے تو اس وقت اس کے اعمال کہاں سے آگئے اور کس نے وہ اعمال کیے تھے کیونکہ اس وقت تو کچھ بھی نہیں تھا - موجودہ زمانے کا سائنسدان بھی اس نظریہ کا حامل ہے کہ ایک وقت ایسا بھی تھا جب کہ زندگی ظہور میں نہیں آئی تھی اور یہ چاند ، سورج ، ستارے وغیرہ بھی نہیں تھے -

نام دیو جی کا یہ شبہ بھی گورو گرنٹھ صاحب میں درج ہے :

آؤ کلندر (قلندر) کیسوا

کر ابدالی بھیسوا

جن اکاس (اکاش) کلاہ سر کینی کو سے (کفش) سپت پیالہ

چر ہوس (ہوش) کا مندر تیرا ایہ بدھ بنے گوہالا

چھین کوٹ کا بہن تیرا سولہ سہس اجارہ (آزارہ)

بھار اٹھارہ مدگر تیرا سہنک (سھنک) سب سنسارا

دیہی مسجد (مسجد) من مولانا سہج نواج (نماز) گجارجے (گزارے)

بی بی کولان سو کائن (قائن) تیرا نام نونکار آکارے

بھگت کرت میرے تال چھٹانے کہ پہ کروں ہکارا

گورو گرنٲھ اور اردو

نامے کا سوامی انٲر جامی بھرے سگل بے دیسوا

[گورو گرنٲھ صاحب بھیروں نام دیو ص ۱۱۶]

نام دیو جی کے اس شبد میں بھی ہندی کے ساتھ ساتھ عربی اور فارسی کے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں البتہ ان کی شکایں کچھ بدل دی گئی ہیں ۔ مثلاً کفش کو کوسے ، چرم پوش کو چمر پوش ، پیراھن کو پیہن ، مسجد کو مسجد اور نماز کو نواج کی شکل دے دی گئی ہے ۔

۳۔ بھگت کبیر جی کا کلام

گورو گرنٹھ صاحب میں جن بھگتوں کا کلام شامل ہے ان میں سب سے زیادہ بانی بھگت کبیر جی کی ہے، بلکہ حقیقت یہ ہے کہ آپ کا کلام بعض سکھ گورو صاحبان سے بھی زیادہ ہے۔ آپ بنارس کے باشندے تھے۔ آپ کی پیدائش سے متعلق بعض عجیب و غریب روایات مشہور ہیں۔ بعض لوگوں کا خیال ہے کہ آپ ایک برہمن بیوہ کے بطن سے بغیر باپ کے پیدا ہوئے تھے جو انہیں ایک تالاب کے کنارے چھوڑ گئی تھی، وہاں سے ایک مسلمان جولہا انہیں اٹھا لایا تھا اور اس نے بچوں کی طرح آپ کی پرورش کی تھی۔ پروفیسر ولسن کو شک ہے کہ کبیر بھگت نام کا کوئی شخص ہوا ہی نہیں، ان کے نزدیک ایک ہندو فلاسفر نے فرضی طور پر اپنا نام کبیر رکھ لیا تھا۔ سکھ ودوانوں میں ایسے لوگ موجود ہیں جن کے نزدیک کبیر جی ایک نو مسلم جولہے کے بیٹے تھے۔ خود لفظ ”کبیر“ بھی اس امر پر دلالت کرتا ہے کہ آپ کا تعلق مسلمانوں سے تھا، ورنہ بنارس ایسے شہر میں رہنے والے کسی ہندو کا نام کبیر ہونا ایک محال امر ہے۔ کبیر جی کے بچوں کے نام بھی جو کمال اور کمالی بیان کیے جاتے ہیں اسلامی تعلق ظاہر کرتے ہیں۔ کبیر جی کے بچوں کے بیان کردہ شلوک وغیرہ بھی ملتے ہیں مگر گورو گرنٹھ صاحب میں صرف کبیر جی کا کلام درج ہے، گورو گرنٹھ صاحب میں ان کے نام سے کافی شبد اور شلوک پائے جاتے ہیں۔

گورو گرنٲھ صاحب كے علاوہ كٲبر جی كا اور كلام بھی ملتا ھے اور بعض كتابیں ”كٲبر بیچك“ وغیرہ بھی ان كی طرف منسوب ہیں۔ گورو گرنٲھ صاحب كے بعض قلمی نسخوں میں تو كٲبر جی كی بانیاں مروجہ گورو گرنٲھ صاحب سے بھی زیادہ درج ہیں۔

بعض ودوانوں نے كٲبر جی كو گورو نانك جی كا اور بعض نے گورو نانك جی كو كٲبر جی كا گورو ظاھر كیا ھے۔ بعض لوگوں كا یہ بھی خیال ھے كہ گورو نانك جی اور كٲبر جی میں كٲھی ملاقات كی نوبت نہیں آئی تھی، كیونكہ گورو نانك جی جب بنارس گئے ہیں كٲبر جی وفات پا چكے تھے۔ كٲبر جی كی زندگی میں گورو جی كا بنارس جانا ثابت نہیں۔

بھگت كٲبر جی كے كلام میں بعض ایسے شبہ بھی موجود ہیں جن میں ہندی كے ساتھ ساتھ عربی اور فارسی الفاظ بھی استعمال كیے گئے ہیں جو اس زمانہ كی ریختہ كا نمونہ كہے جا سكتے ہیں جیسا كہ ذیل كے شبہ سے ظاھر ھے :

راجہ رام توں ایسا

نربھو ترن تارن رام رائیا

جب ھم ہوتے تب تم ناہیں، اب تم ہو ھم ناہیں

اب ھم تم ایک بھئے ہیں ایکے دٲکھت من اتی آھی

جب بدھ ہوتی تب بل کیسا اب بدھی بل نہ کھٹائی

كہ كٲبر بدھ ہر لئی میری بدھ بدلی سدھ پائی

كھٹ نیم كر كوٹھڑی بالددھی بست الوپ ہیج پائی

كنجی كٲھ (قفل) پران كر راكھے كرتے بار نہ لائی

اب من جا گت رہ رے بھائی

كاہل (غافل) ہونے كے جنم گوانیو جور مسے گھر جانی

ہنج پروآ در میں رھتے تن كا نہیں ہتی آرا

چیت سچیت چت ہونے رہ تو لے پرگاس اجی آرا
 نو گھر دیکھ جو کامنی بھولی بست انوپ نہ پانی
 کہت کبیر نوے گھر مو سے دسویں تہ سہائی
 [گورو گرنٲھ صاحب ورگ گوڑی کبیر ۳۳۹]

گورو گرنٲھ صاحب کے ایک اور مقام پر کبیر جی کا یہ شبد
 درج ہے :

وید کتب اہترا (افتراء) بھائی دل کا فکر (بھکر) نہ جائے
 ٹک دم کراری (قراری) جو کرو
 ہاجر بھور کھدائے (حاضر حضور خدائے)
 بندے کھوج دل ہر روج (روز) نہ پھر ہریشانی (پریشانی) ماہیں
 ایہ جو دنیا سہر (سحر) سیلا دستگیری ناہیں
 دروگ (دروغ) پڑھ پڑھ کھسی (خوشی) ہونے
 بے کھبر (بے خبر) باد بکاہیں
 ہک (حق) سچ کھالک (خالق) کھلک (خلق) میانے
 سیام مورت ناہیں
 اسان لہنگ دریا گسل (غسل) کردن بود
 کر بھکر (فقر) دائم لانے جسمے (چشمے) جہاں تہاں موجود
 اللہ پاک ہے سک (شک) کروں جے دوسر ہونے
 کبیر کرم کریم کا اوہ کرے جانے سونے

[گورو گرنٲھ صاحب راگ تلنگ کبیر ص ۷۲۷]

کبیر جی کے اس شبد میں افتراء، دل، فکر، حاضر حضور،
 خدائے، بندے، ہر روز، پریشانی، دنیا، سحر، دستگیری، دروغ،
 خوشی، بے خبر و باد، حق، سچ، خالق، خلق، دریا، غسل،
 کردن، بود، فقر، دائم، چشم، موجود، اللہ پاک، شک، کرم،
 کریم وغیرہ الفاظ عربی اور فارسی زبان کے ہیں۔ کبیر جی کا اپنے

کلام میں یہ الفاظ بکثرت استعمال کرنا اس امر پر دلالت کرتا ہے کہ گو اس زمانے میں اردو زبان ابھی وجود میں نہیں آئی تھی تاہم اس کی داغ بیل پڑنی ضرور شروع تھی اور لوگ ہندی الفاظ کے ساتھ ساتھ عربی اور فارسی الفاظ بھی بکثرت استعمال کرنے لگے تھے۔

اس سلسلہ میں کبیر جی کا ایک یہ شبید بھی پیش کیا جا سکتا ہے :

ایک کوٹ پنچ سکدارا پنچے مانگیں ہالہ (حالہ)
جمی (زمین) نہیں کسی کی بوئی ایسا دین دکھالا
ہر کے لوگا مو کو نیت ڈیسے پٹواری
اوپر بھجا کر میں گور پہ ہکاریا تن ہوں لیا اباری
نو ڈاڈی دس منسف (منصف) دھاوبی رٹیت (رعیت) بسن لہ دیہی
ڈوری پوری ماپے ناہیں بہ بسٹالا لیہی
بہتر گھر اک پورکھ سپایا ان دیا نام لکھائی
دھرم رائے کا دھپتر (دفتر) سودھیا باکی رجم (باقی رزم) لہ کائی
[گورو گرنٹھ صاحب راگ سوہی کبیر ۷۹۳]

کبیر جی کے اس شبید میں بھی زمین ، منصف ، رعیت ، دفتر ، باقی اور رزم وغیرہ الفاظ عربی اور فارسی زبان کے ہیں۔

ایک اور مقام پر بھی کبیر جی نے بیان کیا ہے کہ :

امل (عمل) سرائو لیکھا دینا
آنے کٹھن دوت جم لینا
کیا تیں کھٹیا کہاں گویا
چلمو ستاب (شتاب) دیبان ہلایا
ہر پھرمان (فرمان) درگاہ کا آیا
کروں ارداس گاؤ کچھ باکی (باقی)

گورو گرنٹھ اور اردو

لیو لبیر آج کی رات
 کچھ بھی کھرچ (خرچ) تمھارا ساروں
 سبہ (صبح) نواج (نماز) سرائے گجاروں (گزاروں)
 سادہ سنگ جاں کو ہر رنگ لاگا
 دھن دھن سو جن پرکھ سبھاگا
 ایت اوت جن سدا سہیلے
 جنم ہدارتھ جیت امولے
 جگت سوہا جہنم گواہا
 مال دھن جوہیا بھیا پراہا
 کہ کبیر تئی نر بھولے
 کھسم (خضم) ہسار ماٹی سنگ رولے
 [گورو گرنٹھ صاحب سوہی کبیر ۷۹۲]

ایک اور مقام پر کبیر جی کا یہ شبد درج ہے :

من کر مکھ کبلہ (قبلہ) کر دیہی
 بولن ہار پرم گور ابھی
 کہہ رے ملان بانگ نواج (نماز)
 ایک مسیت دیے درواج (درواز)
 مسمل تاس بھرم کدوری (قدوری)
 بھا کہ لے نیچے ہوئے سبوری (صبوری)
 ہندو ترک کا ساہب (صاحب) ایک
 کہ کرے ملان کہ کرے سیکھ (شیخ)
 [گورو گرنٹھ صاحب]

کبیر جی کے اور بھی متعدد شبد ایسے ہیں جن میں ریختہ زبان
 کی جھلک ہے۔ ذیل میں ہم ان کے چند شبد اور درج کیے دیتے
 ہیں :

گورو گرنٲھ اور اردو

۱۔ ھمرا جھگرا رھا نہ کوؤ

پنڈت ملاں چھاڈے دؤو

... ..

پنڈت ملاں جو کچھو لکھ دیا

چھاڈ چلے ھم کچھو نہ لیا

ردے اکھلاس (اخلاص) نرکھ لے میرا

آپ کھوج کھوج ملے کبیرا

[گورو گرنٲھ صاحب بھیروں کبیر ۱۱۵۹]

۲۔ سو ملاں جو من سیوں لرے

گور اہدیش نال سیوں جرے

کال پورکھ کا مردے مان

تس ملاں کو سدا سلام

ھے ھجور (حضور) کت دور بتاؤ

دنر بادھو سندر پاؤ۔

کاجی (قاضی) سو جو کائیاں بیچارے

کائیاں کی اکن برہم پرچارے

... ..

جوگی گورکھ گورکھ کرے

ھندو رام نام اچرے

مسلمان کا ایک خدائے

کبیر کا سوامی رھیا سہائے

۳۔ ستر سے سالار ھیں جاں کے

سوا لا کھ پیکار (پیغمبر) تاں کے

سیکھ (شیخ) جو کھنھے کوٹ اٹھاسی

چھپن کوٹ جاں کے کھیل کھلاسی (خیل خلاصی)

مو گریب (غریب) کی کو گجراوے (گزراوے)
 مجلس دور سہل (محل) کو پاوے
 تیتیس کروڑی ہے کھیل کھانہ (خیل خانہ)
 چوراسی لکھ بھرے دیوانہ
 بابا آدم کو کچھ ندر (نظر) دکھائی
 ان بھی بہست (بہشت) گھنیری پانی
 دل کھلمل (خلل) جاں کے جرد روبانی (زرد روبانی)
 چھوڈ کیتب کرے سیتانی (شیطانی)
 دنیا دوس (دوش) روس ہے لوئی
 اپنا کیا پاوے سوئی
 تم داتے ہم سدا بھکھاری
 دیو جواب ہوئے بیگاری (بڑہ گاری)
 داس کبیر تیری پناہ سمانا
 بہست (بہشت) نجیک (نزدیک) را کھ رہمانا (رحمانا)

[گورو گرنتھ صاحب بیروں کبیر ص ۱۱۶۱]

۴۔ اول اللہ نور اپایا کدورت (قدرت) کے سب بندے
 ایک نور نے سب جگ اپجیا کون بھلے کو مندے
 لوگا بھرم نہ بھولو بھائی
 کھالک کھلک (خالق خلق) کھلک (خلق) میں کھالک (خالق)
 پور رہیو سرب ٹھائی

مائی ایک انیک بھانت کر ساجی ساجن ہارے
 نہ کچھ پوج مائی کے بھانڈے نہ کچھ پوج کنہارے
 سب میں سچا ایکو سوئی تس کا کیا سب کچھ ہوئی
 حکم (حکم) پچھانے سو ایکو جانے بندہ کہینے سوئی
 اللہ الکہ نہ جانی لکھیا گور گڑ دینا میٹھا

کہہ کبیر میری سنکا نامی سرب تونجن ڈبٹھا
[گورو گرنٹھ صاحب پرہاتی کبیر ص ۱۳۵۰]

۵۔ اللہ ایک مسیت بست ہے اور ملک کس کیرا
ہندو مورت نام نواسی دوہ میں تت نہ ہیرا
اللہ رام جیؤں تیرے ناٹیں
تو کر مہرامت (محرامت) مائیں
دکھن دیس ہری کا باسا پچھم اللہ مقاما
دل میں کھوج دلے دل کھوجو ایہی ٹھور مقاما
براہمن گیاس (غیاث) کرھے چوبیسا
کاجی ماہ رجبانا (قاضی ماہ رمضان)
گیارہ ماس پاس کے راکھے ایکے ماہیں ندھانا
کہاں اڈیسے بجن کیا کیا مسیت سر ناٹیں
دل میں کپٹ نواج (نماز) گزارہیں کیا
ہج (حج) کالے (کعبہ) جائیں
ایتے اورت (عورت) مرداں ساچے ایہ سب روپ تمھارے
کبیر ہونگرا رام اللہ کا سب گور پر ہمارے
[گورو گرنٹھ صاحب پرہاتی کبیر ص ۱۳۴۹]

۶۔ جب م ایک ایکو کر جانیا
تب لوگا کاہے دکھ مانیا
م اہتہ اپنی ہت کھوئی
ہمیری کھوج پرو مت کوئی
م مندے مندے من ماہی
سانجھ پات کاہو سیوں ناہی
ہت اہتہ تاں کی نہیں لاج
تب جانوگے جب اکھرے کو ہاج
کہ کبیر ہت ہر پروان

سرب تیاگ بھج کیول نام

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۲۷]

۷۔ نگوں بھرت جو پائیں جوگ
بن کا مرگ مکت سب ہوگ
کیا نانگے کیا باندھے چام
جب نہیں چنیس آم رام

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۲۸]

۸۔ گریہ واس میں کل نہیں جاتی

برہم بندے سب اتھاتی
کہ رے ہنڈت بامن کب کے ہوئے
براہمن کہ کہ جنم مت کھوئے
جو تو براہمن براہمنی جایا
تو آن باٹ کاھے نہیں آیا
نم کت براہمن ہم کت سود
ہم کت لیہو نم کت دودھ
کہ کبیر جو برہم بیچارے
سو براہمن کمہشت ہے ہمارے

[گورو گرنٹھ صاحب راگ گوڑی ص ۳۲۸]

۹۔ ایسے اچرج دیکھیو کبیر

دھ کے بھولے بھولے نیر
ہری انگوری گدھا چرے
نت اٹھ ہاے ہینگے مرے

[گورو گرنٹھ صاحب راگ گوری کبیر ص ۳۲۹]

۱۰۔ چوآ چندن مردن انکا

سوتن جلے کالھ کے سنکا

اس تن دھن کی کون بڈائی
دھرن پرے اروار نہ جائی
رات جے سوویں دن کرہیں کام
اک کھن لیں نہ ہر کو نام
ہاتھ تاں ڈور مکھ کھائیو تمبور
مرتی بار کس باندھیو چور
کہت کبیر چیت رے اندھا
ست رام جھوٹا سب دھندا

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۲۶]

۱۱ - تن من دھن گرہ سونپ سریر
سوئی سوہاگن کہے کبیر

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۲۸]

۱۲ - سکھ مانگت دکھ آگے آوے
سو سکھ ہمہوں نہ مانگیا بھاوے

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۳۵]

۱۳ - کون کو ہوت پتا کو کا کو
کون مرے کو دے ستاہو
ہر ٹھگ جگ کو ٹھگوری لانی
ہر کے بیوگ کیسے جیوں میری مائی

.....

کہ کبیر ٹھگ سوں من مانیا
گنی ٹھگوری ٹھگ پہچانیا

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۳۱]

۱۴ - ہر جس سنین نہ ہر جس گاویں

باتن ہی آسمان گراویں
آپ گئے اورن ہوں کھوویں
آگ لگائے مندر میں سوویں
اورن ہست آپ ہیں کانے
تن کر دیکھ کبیر لجانے

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۳۲]

۱۵ - پھرمان (فرمان) تیرا سرے اوپر پھر نہ کرت بیچار
تو ہی دریا تو ہی کریا تجھے تے نستار
بندے بندگی اکھتیار (اختیار)
ساحب (صاحب) روس دھروں کہ پیار
نام تیرا آدھار میرا جیوں بھول جئی ہے نار
کہ کبیر گلام (غلام) گھر کا جیائے بھاویں مار

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۳۸]

۱۶ - جب تم ہوتے تم ناہیں اب تم ہو تم ناہیں
اب تم ایک بھئے ہیں ایکے دیکھت من ہتی آہیں

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۳۹]

۱۷ - ترک تربکت (طریقت) جانیئے ہندو وید پوران
من سمجھاؤن کارنے کچھواک پڑھئیے گیان

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی کبیر ص ۳۴۰]

۱۸ - لنکا سا کوٹ سمند سی کھائی
تہ راون گھر کھبر (خبر) نہ پای
کیا مانگوں کچھ تھر نہ رھائی
دیکھت نین چلیو جگ جانی
اک لکھ پوت سوا لکھ نانی (ناطی)

گورو گرنٹھ اور اردو

تہ راون گھر دبا نہ باتی

[گورو گرنٹھ صاحب آسا کبیر ص ۴۸۱]

۱۹ - بھوکھے بھگت نہ کیجے

یہ مالا اپنی لیجے

ہوں مانگوں سنتن ربنا

میں ناہیں کسی کا دینا

مادھو کیسی بنے تم سنگے

آپ نہ دیو تو لیؤں سنگے

دو سیر مانگوں چونا

پاؤ گھی سنگ لونا

ادھ سیر مانگوں دالے

موکو دونوں وکت (وقت) جیوالے

کھاٹ مانگوں چوہائی

سرھانا اور تلاتی

اوپر کو مانگوں کھیندھا

تیری بھگت کرے جن تھیندا

میں ناہی کیتا لبو

اک نام تیرا میں بھبو

کہ کبیر من مانیا

من مانیا تاں ہر جانیا

[گورو گرنٹھ صاحب سورٹھ کبیر ص ۶۵۶]

۲۰ - درمائدے ٹھاڈے دربار

تجھ بن سرت کرے کو میری درسن (درشن) دیجے کھول کواڑ

۲۱ - تو میرو میر پریت سوامی اوٹ گھی میں تیری

تم نہ ڈولو نہ تم گرتے رکھ اپنی ہر میری

اب ، تب ، جب ، کب ، توہی توہی
ہم تو ہر ساد سکھی سد ہی

[گورو گرنٹھ صاحب رام کلی کبیر ص ۹۶۹]

۲۲ - کبیر سب نے ہم برے ہم بچ بھلو سب کوئے
جن ایسا کر جانیا میت ہمارا سوئے

[گورو گرنٹھ صاحب شلوک کبیر ص ۱۳۶۴]

۲۳ - کبیر لوٹنا ہے تو لوٹ لے رام نام ہے لوٹ
بھر ہاچھے پھوٹاؤ گے جب پران جائیں گے چھوٹ

۲۴ - کبیر جور (زور) کیا سو جلم (ظلم) ہے لے جواب کھدائے (خدائے)
دہتر (دفتر) لیکھا نیکسے مار موہیں منہ کھائے

۴۔ بھگت روداس جی کا کلام

گورو گرنتھ صاحب میں جن بھگتوں کے نام سے کلام درج ہے ان میں بھگت روداس جی بھی شامل ہیں۔ آپ کا تعلق چار قوم سے تھا جو ہندوؤں میں چار ورنوں سے باہر اور شودروں سے بھی ادنیٰ ہے۔ آپ نے اپنے اس تعلق کو ظاہر کرنے میں تامل سے ذرا بھی کام نہیں لیا بلکہ اپنے نام کے ساتھ ہی چار کا لفظ استعمال کیا ہے۔

آپ بنارس کے ارد گرد کہیں پیدا ہوئے تھے۔ آپ کی تاریخ پیدائش کے بارے میں ودوانوں کی رائیں مختلف ہیں البتہ آپ کو بھگت کبیر جی کا ہم عصر تسلیم کیا جاتا ہے۔ آپ کے گورو اور مرشد گوسائیں راما نند جی تھے۔ مشہور کانگریسی لیڈر مسٹر کے ایم منشی کے نزدیک گورو نانک جی آپ کے مرید تھے۔ لوگوں نے آپ کی طرف بعض کرامتیں بھی منسوب کر رکھی ہیں۔ جہالا بار کی رانی آپ کے مریدوں میں سے تھی اس وجہ سے آپ کو کافی شہرت حاصل ہوئی۔ چاروں میں سے جو لوگ آپ کے عقیدت مند ہیں وہ ”روداسیے“ کہلاتے ہیں اور اپنے مردوں کو دفن کرتے ہیں۔ گورو گرنتھ صاحب میں روداس جی کے چالیس شبد موجود ہیں۔

بھگت روداس جی نے اپنے کلام میں ہندی کے ساتھ فارسی اور عربی کے الفاظ بھی استعمال کیے ہیں۔ آپ کے ان شبدوں کو اس زمانے کی ریختہ کا نمونہ کہا جا سکتا ہے جو ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی

ہے اور بعد کو اردو کی مستقل شکل اختیار کر گئی۔ آپ فرماتے ہیں :

بے گم (بے غم) پورہ سہر (شہر) کو ناؤں
دو کھ اندوہ نہیں تہ ٹھاؤں

نہ تسوہس کھراج (تشویش خراج) نہ مال
کھوہہ نہ کھتا (خوف نہ خطا) ترس نہ جوال (زوال)
اب موہے کھوب (خوب) وتن (وطن) گاہ ہائی
اوہاں کھیر (خیر) سدا میرے بھائی
کائم دائم (قائم دائم) سدا ہاتشاہی (ہاتشاہی)
دوم نہ سیم (سوم) ایک سو آہی
ابادان سدا مشہور (مشہور)
اوہاں گنی (غنی) بسیں مامور (معمور)
تیوں تیوں سیل کرس جیوں بھاوے
مہرم مہل (محرم محل) نہ کو اٹکاوے
کہ روداس کھلاس (خلاص) چارا
جو ہم سہری (شہری) سو میت ہمارا

[گورو گرنٹھ صاحب گوڑی روداس ص ۳۳۵]

بھگت روداس جی کے اس شہد میں بے غم پورہ ، شہر ، تشویش ،
خراج ، مال ، خوف ، خطا ، ترس ، زوال ، خوب ، وطن ، خیر ،
قائم دائم ، ہاتشاہی ، دوم ، سیم (سوم) ، ابادان ، مشہور ، غنی ،
معمور ، محرم اور محل وغیرہ الفاظ فارسی اور عربی کے ہیں۔ ہندی
شاعری میں ان الفاظ کا استعمال ہند میں اردو زبان کی بنیاد رکھے جانے
اور ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی کا پتا دیتا ہے۔

بھگت روداس جی نے اپنے کلام میں اور بھی کہیں کہیں فارسی
اور عربی کے الفاظ استعمال کیے ہیں۔ ذیل میں ہم ان کے بعض نمونے

پیش کرتے ہیں :

۱۔ تم چندن م ارنڈ باپ رمے سنگ تمھارے باسا
لیچ روکھ نے آوج بھئے ہیں گندھ سو گندھ نواسا

.....

تم مکھتول (مختول) سپید سپیشل م بہرے جس کیرا
ست سنگت مل رہئے مادھو مدھوپ مکھیرا
جاتی اوچھی ہاتی اوچھی اوچھا جنم ہمارا
راجہ رام کی سیو نہ کیتی کہ روداس چمارا

[گورو گرنٹھ صاحب ص ۳۸۶]

۲۔ جب م ہوتے تب تو ناہیں اب توہی میں ناہیں
الل اگم جیسے ہرئیو ددھ جل کیول جل مانہیں

[گورو گرنٹھ صاحب سورٹھ روداس ص ۶۵۷]

۳۔ جو م باندھے موہ پھاس میں م پریم بندھن تم باندھے
اپنے چھوٹن کو جتن کرو م چھوٹے تم ارادھے

[گورو گرنٹھ صاحب سورٹھ روداس ص ۶۵۸]

۴۔ جو تم گرور تو م مورا

جو تم چند تو م بھئے مے چکورا
مادھو تم نہ تورو م نہیں توریں
تم سیوں تور کون سیوں جوریں
جو تم دیورا تو م ہاتی
جو تم تیرتھ تو م جاتی
ساچی پریت م تم سیوں جوری
تم سیوں جور اور سنگ توری
جہ جہ جاؤں تہاں تیری سیوا

تم سوں ٹھا کر اور نہ دیوا

[گورو گرنتھ صاحب سورٹھ روداس ص ۶۵۸]

۵۔ ماٹی کو پترا کیسے نچت ہے

دیکھے دیکھے سنے بولے دوربو بھرت ہے

جب چھ پاوے تب گرب کرت ہے

ماٹیا گئی تب رون لگت ہے

[گورو گرنتھ صاحب آسا روداس ص ۴۸۷]

۶۔ سہ (شہ) کی سار سوھا گن جاتے

بج ابھمان سکھ رلیاں مانے

.....

سوکت جانے پیر پرائی

جاں کے اندر درد نہ پائی

دکھی دوھا گن دوئے پکھ ہینی

جن ناہ نرنتر بھگت نہ کینی

پرسلات (پل صراط) کا ہنتھ دوھلا

سنگ نہ ساتھی گون اکیلا

دکھیا درد وند در آبا

بہت پیاس جواب نہ پایا

کہ روداس سرن پرہ تیری

جیوں جانو تیوں کرگت میری

[گورو گرنتھ صاحب راگ سوہی روداس ص ۷۹۳]

۷۔ ناتھ کچھوآ نہ جانو

من مایا کے ہاتھ بکانو

تم کہہنت ہو جگت گور سوامی

ہم کہہنت کل جگ کے کامی

ان پنچن میرو من جو ہکاریو
ہل ہل ہر جی کے انتر ہاریو
جت دکھیو تت دکھ کی راسی
اجوں نہ ہتائے نگم بھئے ساکھی

.....

کہ روداس کیا کیسے کیجے
بن رگھوناتھ سرن کا کی لیجے

[راگ جیتسری روداس ص ۷۱۰]

۸۔ اونچے مندر سال رسوئی
ایک گھری بہن رهن نہ ہوئی
ایہ تن ایسا جیسے گھاس کی ٹائی
جل گیو گھاس رل گیو مائی
بھائی بندہ کٹنب سمیرا
گھر کی نار ارھے تن لاگی
اوہ تو بھوت بھوت کر بھاگی
کہ روداس سبھے جگ لوٹیا
م تو ایک رام کہ چھوٹیا

[گورو گرنٹھ صاحب راگ سوہی روداس ص ۷۹۴]

۹۔ ہمرا کہا کرے سنسار
سبئی ذات ہوئے دربار

[گورو گرنٹھ صاحب راگ گونڈ روداس ص ۸۷۵]

۱۰۔ ایسی لال تجھ بن کون کرے
گربب نواج (غربب نواز) گو سائیں میرا ماتھے چھتر دھرے

...

نیچوں اوج کرے میرا گوبند کاھو نے نہ ڈرے

[گورو گرتھ صاحب مارو روداس ص ۱۱۰۴]

۱۱ - بھل کارن بھولی بن رائے

بھل لاگا تب بھول بلائے

[گورو گرتھ صاحب راگ بھیروں روداس ص ۱۱۶۷]

۱۲ - کہ روداس بھیؤ جب لیکھو

جوئی جوئی کینو سوئی سوئی دیکھو

[گورو گرتھ صاحب راگ بلاول روداس ص ۱۲۹۳]

۱۳ - ہنڈت سور چھتر پت راجہ

بھگت برابر اور نہ کوئے

[گورو گرتھ صاحب راگ بلاول روداس ص ۸۵۸]

۵۔ گورو نانک جی کا کلام

سکھ لوگ گورو نانک جی کو اپنے مذہب کا بانی اور اپنا پہلا گورو تسلیم کرتے ہیں۔ آپ کی پیدائش ۱۵۲۶ بکرمی (۱۶۰۹ء) میں ہوئی تھی۔ آپ کی تاریخ پیدائش اور جائے پیدائش کے بارے میں سکھ مؤرخین کے مختلف نظریات ہیں، بعض کے نزدیک آپ کا تک شادی پورن ماشی کو پیدا ہوئے تھے اور بعض کے نزدیک آپ کی پیدائش بیسا کھی کے دن ہوئی تھی۔ اسی طرح بعض کا خیال ہے کہ آپ رائے بھوئے کی تلونڈی میں پیدا ہوئے تھے جسے آج کل ننکانہ صاحب کہتے ہیں۔ مگر بعض کا خیال ہے کہ آپ اپنے ننھیال میں پیدا ہوئے تھے اسی نسبت سے آپ کا نام نانک تجویز کیا گیا جس کے معنی ہیں نانکے (ننھیال) میں پیدا ہونے والا۔

گورو جی کی زندگی کا بیشتر حصہ سفروں میں گزرا ہے۔ آپ کے یہ سفر سکھ کتب میں چار یا پانچ اداسیوں میں تقسیم کیے گئے ہیں۔ آپ نے اسلامی ممالک کا سفر بھی کیا تھا۔ مکہ معظمہ اور مدینہ منورہ بھی گئے تھے اور مکہ معظمہ میں تو آپ نے ایک سال قیام کیا تھا۔

آپ نے اپنے بچپن میں فارسی کی ابتدائی تعلیم میر سید حسن صاحب سے حاصل کی تھی اور بعد ازاں قرآن شریف اور دوسری اسلامی کتب کا بھی مطالعہ کیا تھا۔ آپ ایک بت پرست اور مشرک قوم میں پیدا

ہونے کے باوجود توحید کے پرستار تھے۔ آپ کی وفات ۹۷-۱۵۹۶ بکرمی (۱۵۳۹-۴۰ء) میں دریائے راوی کے کنارے موضع کرتار پور (پاکستان) میں ہوئی تھی۔ یہ گاؤں آپ نے اپنی عمر کے آخری حصہ میں آباد کیا تھا۔

تمام سکھ مؤرخین اس امر میں متفق ہیں کہ جب آپ کی وفات ہوئی تو مسلمانوں نے آپ کی لاش اسلامی طریق پر دفن کرنے کا مطالبہ کیا تھا۔ ایک مشہور فارسی مصنف نے اس سلسلہ میں یہ بیان کیا ہے کہ :

سبب کشیدگی لاش و باعث مخاصمہ اہل اسلام
ایں بود کہ بابا مشار الیہ متصل مکان مسکونہ
مسجد بنا کرد و امام برائے مسجد مقرر نمود و
چوں مسلمانان برای نماز مشغول می شد (۱)۔“

گورو گرنٹھ صاحب میں آپ کا کلام بھی درج ہے۔ وہ تمام بھگت صاحبان اور سکھ گورو صاحبان کے کلام پر مقدم کیا گیا ہے، دوسرے لوگوں کا کلام آپ کے کلام کے بعد درج کیا گیا ہے۔ گورو صاحب کے کلام کا بیشتر حصہ ایسی زبان پر مشتمل ہے جس پر پنجابی اثر غالب اور نمایاں ہے۔ تاہم ان کے کلام میں ریختہ زبان کے بھی بعض شبہ ملتے ہیں۔ گورو گرنٹھ صاحب میں گورو نانک جی کے نام سے بہت سے شبہ اور شلوک درج ہیں۔

ذیل میں ہم گورو نانک جی کے کلام سے بعض ایسے شبہ پیش کیے دیتے ہیں جن میں ہندی، عربی اور فارسی کے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں۔ اسے اس زمانہ کی ریختہ کا نمونہ قرار دیا جا سکتا ہے۔ راگ تلنگ میں آپ کا یہ شبہ درج ہے :

یک ارج (عرض) گپہتم (گفتم) پس تو (پیش تو)
 در گوس (گوش) کن کرتار
 ہکا (حقا) کبیر کریم تو بے ایب (بے عیب) پرودگار (پروردگار)
 دنیا مکام بھانی (مقام فانی) تمہیک (تحقیق) دل دانی
 م سر مونے اجرانیل (عزرائیل) گرہتہ (گرفتہ) دل ہیچم نہ دانی
 جن (زن) پسر پدر برادران کس نس دستگیر (دستگیر)
 آخر بیہتم (بیفتم) کس نہ دارد چوں سود (شود) تکبیر
 سب روج (شب روز) گستم (گشتم) در ہوا
 کردیم بدی کھیال (خیال)
 گاہے نہ نیکی کار کردم م ابں چنی اہوال (احوال)
 بد بکھت (بد بخت) م چوں بکھیل گاہیل (بخیل غافل)
 بے فجر (بے نظر) بے باک

نانک بگوید جن ترا تیرے چاکراں پا کھا ک (خاک)
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ تلنگ محلہ ص ۷۲۱]

گورو نانک جی نے اس شبد میں عربی اور فارسی کے الفاظ بکثرت استعمال کیے ہیں۔ مشہور سکھ سکالر پروفیسر تیجا سنگھ جی نے بیان کیا ہے کہ گورو نانک جی کے اس شبد کی زبان ہندی اور اردو کی درمیانی کڑی (ریختہ) ہے۔

گورو نانک جی کے کلام میں اور بھی متعدد ایسے شبد ہیں جن میں آپ نے ہندی، عربی اور فارسی کے الفاظ استعمال کیے ہیں۔ ذیل میں ہم چند اور نمونے پیش کیے دیتے ہیں:

۱۔ جو تده بھاوے سائی بھلی کار

تو سدا سلامت نرنکار

[گورو گرنٹھ صاحب ص ۴]

۲۔ بابا اللہ اگم اپار

پاکی نائیں پا ک تھائیں سپا پرودگار (پروردگار)

.....

پیر پیکاسبر (پیغمبر) سالک سادک (صادق)

سہدے (شہدے) اور سہید (شہید)

سیکھ مسائک (شیخ مشائخ) کاجی (قاضی) ملاں

در درویش رسید (درویش رشید)

برکت تن کو اگلی پڑھدے رهن درود

[گورو گرنٹھ صاحب ص ۵۳]

۳ - مکام (مقام) کر گھر بیسنا نت چلنے کی دھوکھ

مکام (مقام) تاں پر جانیئے جان رھے نہچل لوک

دنیا کیس مکامے (مقامے)

کر سدک (صدق) کرنی کھرچ (خرچ) ہاندھو لاگ رھو نامے

جوگی تاں آسن کر بھے ملاں بھے مکام (مقام)

پنڈت وکھانے پوتھیاں سدھ بہن دیو ستھان

سر سدھ گن گندھرب منی جن سیکھ (شیخ) پیر سالار

در کوچ کوچا کر گئے اور بھی چان ہار

سلطان کھان (سلطان خان) ملوک امرے (امرا) گئے کر کر کوچ

گھڑی مہت کہ چلنا دل سمجھ توں بھی بھوج

.....

اللہ اکھ اگم کادر (قادر) کرن ہار کریم

سب دنی آون جاونی مکام (مقام) ایک رھیم (رحیم)

مکام (مقام) تس نوں آکھئیے جس سس نہ ہووی لیکھ

آسمان دھرتی چلسی مکام (مقام) اوہی ایک

دن رو چلے نس سس چلے تارکا لکھ ہلوئے

مکام (مقام) اوہی ایک ھے نالکا سچ بگوئے

[گورو گرنٹھ صاحب سری راگ محلہ ۱ ص ۶۳]

۴ - مہر مسیت سدک مسلا (صدق مصلے)

ہک ہلال (حق حلال) کران (قران)

سرم (شرم) منت سیل روجہ (روزہ) ہوہو مسلمان

کرنی کاہا (کعبہ) سچ پیر کلا (کلمہ) کرم نواج (نماز)

تسبیہ (تسبیح) ساتس بھاوسی نانک رکھے لاج

[گورو گرنٲھ صاحب وار ماجھ محلہ ۱ ص ۱۴۰]

۵ - مسلمان کمہاون مسکل (مشکل) جاں ہوئے تاں مسلمان کمہاوے

اول اول دین کر مٹھا مسکل (مشکل) مانا مال مساوے

ہوئے مسلم دین مہانے مرن جیون کا بھرم چکاوے

رب کی رجانے (رضائے) منے سر اوپر کرتا منے آپ گواوے

تو نانک سرب جیاں میں مہرمت ہوئے تاں مسلمان کمہاوے

[گورو گرنٲھ صاحب وار ماجھ محلہ ۱ ص ۱۴۱]

۶ - راجے رثیت (رعیت) سکدار (شکدار) کوئے نہ رھسی او

ہٹ پٹن باجار (بازار) ہکمی (حکمی) ڈھسی او

پکے بنک دوار مور کھ جانے اپنے

درب بھرے بھنڈار ریتے اک کھنے

تاجی (تازی) رکھ تکھار (تخار) ہاتھی پا کھرے (پاخرے)

باگ (باغ) ملکہ (ملک) گھر بار کتھے سے اپنے

تمبو ہلنگ نوار سرائھے لالتی

نانک سچ داتار سناکھت (شناخت) کدرتی (قدرتی)

[گورو گرنٲھ صاحب وار ماجھ محلہ ۱ ص ۱۴۱]

۷ - ہک (حق) پرایا نانکا اس سؤر اس گانے

گور پیر ہامہ (حامہ) تاں بھرے جاں مردار نہ کھائے

گئیں بھست (بہشت) نہ جائیے چھوئے سچ کمانے

مارن ہاہ ہرام (حرام) میں ہوئے ہلال (حلال) نہ جانے

نانک گیں کوڑی ٹی کوڑ ہلے ہائے

پنج نماجاں وکھت (نمازاں وقت) پنج پنچے پنجاں ناؤں
پہلا سچ ہلال (حلال) دوئے تیجی کھیر کھدائے (خیر خدائے)
چوتھی نیشت راس من پنچویں سپہت سنائے (صفت ثنائے)
کرنی کما (کلمہ) آکھ کے تاں مسلمان سداے

[گورو گرنٹھ صاحب وار ماجھ محلہ ۱ ص ۱۴۱]

۸ - بدبھلی گیبانا کھسم (بدفعلی غائبانہ خصم) نہ جانی

سو کہیے دیوانہ آپ نہ پچھائی

کھیے بری سنسار وادے کھپئے

بن ناویں ویکار بھرے پچپئے

راہ دوویں اک جانے سوئی سمجھسی

کپھر (کفر) گوکپھرانے (کفرانے) پیا دجھسی

سب دنیا سمہان (سبحان) سچ سمائیے

سمجھے در دیوان آپ گوائیے

[گورو گرنٹھ صاحب وار ماجھ ص ۱۴۲]

۹ - سچے کی سرکار جگ جگ جانیئے

ہکم (حکم) منے سردار در دربانئے

بھرمائی (فرمائی) ہے کار کھسم (خصم) پٹھایا

تہل باج (طبل باز) بیچار سبد (سبد) سناپا

اک ہوئے اسوار اکناں سا کھتی (ساختی)

اکناں بدھے بھار اکناں تا کھتی (تاختی)

[گورو گرنٹھ صاحب وار ماجھ محلہ ۱ ص ۱۴۳]

۱۰ - تم جیر جہیں (زیر زمیں) دنیا پیرا مسانکا (مشائخا) رائیا

مے رود بادساہ (بادشاہ) ابھجوں کھدائے (افزوں خدائے)

ایک توہی ایک توہی

نہ دیو دانوا نرا

نہ سدھ سادھکا دھرا

است ایک دگر کوئی

ایک توئی ایک توئی

دادے دھند آدمی

نہ سپت جیر جمیں (زیر زمیں)

است ایک دگر کوئی

ایک توئی ایک توئی

.....

نہ رچک (رزق) دست آن کسے

ہما را (ہمہ را) ایک آس ویسے

است ایک دگر کوئی

ایک توئی ایک توئی

پرنڈہ نہ گرہ جر (زر)

درکھت (درخت) آب آس کر

دھند سونی

ایک توئی ایک توئی

[گورو گرنٹھ صاحب وار ماچھ محلہ ۱ ص ۱۳۳]

۱۱ - سچا تیرا حکم (حکم) گور موکھی جانیا

گورستی آپ گوائے سچ پچھانیا

سچ تیرا دربار سبد (شبد) نیمانی (نشانیاں)

سچا سبد (شبد) ویچار سچ سمانیا

من مکھ سدا کوڑبار بھرم بھولانیا

وسٹا اندر واس ساد نہ جانیا

ون ناویں دکھ پائے آون جانیا

نانک ہارکھ آپ جن کھوٹا کھرا پھہانیا
 سپہاں (سپہاں) باجاں (بازاں) چرگاں کوہیاں ایناں کھوالے گھاہ
 گھاہو کھان تنان ماس کھوالے ایدہ چلائے راہ
 ندیاں وچ ٹبے دیکھالے تھلیں کرے اسگاہ
 کیڑا تھاپ دے ہاتساہی (ہاتشاہی) لسكر (لشكر) کرے سواہ
 جیتے جی جیوھے لے ساہا جیوالے تا کہ اساہ
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ ماجھ کی دار ص ۱۳۳]

چوہدری راجے نہیں کسے مکام (مقام)
 ساہ (شاہ) مرہیں سنجے مایا دام
 میں دھن دیجیے ہر امرت نام
 ریت (رعیت) مہر مکدم (مقدم) سکدارے (شکدارے)
 نہچل کوئے نہ دے سنسارے
 ابھریو کال کوڑ سر مارے
 نہچل ایک سچا سچ سوئی
 جنی کر ساجی تنہے سب گوئی
 اوہ گورموکھ جاے تاں ہت ہوئی
 کاجی (قاضی) سیکھ (شیخ) بھیکھ پکھیرا (فقیرا)
 وڈے کھاوے ہو میں تن پیرا
 کال نہ چھوڈے بنست گور کی دھیرا
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ گوڑی محلہ ۱ ص ۲۲۷]

۱۳ - مائس مورت نانک نام
 کرنی کتا در پھرمان (فرمان)
 گور پرما دی جانے سپہان
 تاں کچھ پاوے درگاہ مان
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ آسا ص ۳۵۰]

- ۱۴ - جے کو درگہ بہتا بولے ناؤں بولے باجاری (بازاری)
 سترنج باجی (سترنج بازی) ہکے ناہیں کچی آوے ساری
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ آسا محلہ ۱ ص ۳۵۹]
- ۱۵ - حکم رجائی سا کھتی (حکم رضائی ساختی) درگہ سچ کبول (قبول)
 ساہب (صاحب) لیکھا منگسی دنیا دیکھ نہ بھول
 دل دروانی جو کرے دروہیسی (دروہیسی) دل راس
 اسک مہبت (عشق محبت) نانکا لیکھا کرتے پاس
 [گورو گرنٹھ صاحب مارو کی وار محلہ ۱ ص ۱۰۹۰]
- ۱۶ - کہاں سو کھیل تبیلا (طویلہ) گھوڑے کہاں بھیری سہنائی (شہنائی)
 کہاں سو تیگ بند (تیغ بند) گاڈیرڑ کہاں سو لال کوانی (قبائی)
 کہاں سو آرسیاں منہ بنکے ایتھے دسہے ناہی
 ایہ جگ تیرا تو گوسائیں
 ایک گھڑی میں تھاپ اتھاپے جر (زر) ونڈ دیوے بھائی
 کہاں سو گھر در منڈپ مہلا (محلہ) کہاں بنک سرائی
 کہاں سو سیچ سکھالی کاسنی جس ویکھ نیند نہ پائی
 کہاں سو پان تنبولی ہرماں (حرماں) ہویاں چھائی مانی
 اس جر (رز) کارن گھنی وگوتی ان جر (زر) گھنی کھوائی (خواری)
 پاہاں باجھوں ہووے ناہی مویاں ساتھ نہ جائی
 جس نوں آپ کھوائے کرتا کھس لیے چنگیانی
 کوئی ہوں پیر ورج رھائے جاں میر سنیا دھایا
 تھان سکام (مقام) جلے بچ مندر بچھ بچھ کوٹر رلایا
 کوئی مغل نہ ہوا اندھا کنے نہ پرچا لائیا
 مغل پٹھاناں بھٹی لڑائی رن میں تیگ (تیغ) وگائی
 اوئی تہک تان چلائی اوئی ہست چڑھائی
 جن کی چیری درگہ پائی تنان مرنا بھائی
 اک ہندوانی اور ترکانی بھٹیانی ٹھکرانی

ا کنناں پیرن (پیراھن) سر کھرباٹے ا کنناں واس مسانی
جن کے بنکے گھربیں نہ آیا تن کیوں رہن وہانی
آپے کرے کرانے کرتا کس نو آکھ سنائیے
دکھ سکھ تیرے بھانے ہووے کستھے جانے رو آئیے
ہکمی (حکمی) ہکم (حکم) چلانے وگسے نانک لکھیا چائیے
[گورو گرنتھ صاحب آسا محلہ ۱ ص ۱۸ - ۴۱۷]

۱۷ - نانک دنیا کیسی ہوئی
سالک مت نہ رہیو کوئی
بھائی بندھی ہیت چکایا
دنیا کارن دین گویا
[گورو گرنتھ صاحب واراں تے دوہیک ص ۱۷۴]

۱۸ - نانک آکھے رے منا سنیئے مکھ سہی
لیکھا رب منگیسیا بیٹھا کدھ وہی
تلباں (طلباں) ہوسن آکیاں باکی (عاقیاں باقی) جہاں رہی
اجرائیل پھریستہ (عزرائیل فرشتہ) ہوسی آئے ہی
اون جان نہ سوجھئی بھیڑی گلی بھہی
کوڑ نکھوٹے نانکا اوڑک سیج رہی
[گورو گرنتھ صاحب راگ رام کلی وار محلہ ۱ ص ۹۵۳]

سوئی جند چڑھے سے تارے سوئی دنیار تپت رہے
سا دھرتی سو ہون جھلارے جگ جی کھیلے تھاو کیسے
جیون تلب (طلب) نوار
ہووے پروانا کرے دھنگانا کل لکھن وینہار
کتے دیس نہ آئیا سنیئے تیرتھ پاس نہ بیٹھا
داتا دان کرے تا ناہیں مہل (محل) اسار نہ بیٹھا
جے کوست کرے سو چھیجے تپ گھر تپ نہ ہوئی

جے کو ناؤں لٹے بدناوی (بدنامی) کل کے لکھن اپنی
جس سکداری تسمے کھواری (خواری) چا کر کہیے ڈرنا
جاں سکدارے ہوئے جنجیری (زنجیری) تاں چا کر ہتھوں مرنا
آکھ گنا کل آئیے

تہ جگ کیرا رہیا تپاوس (تپھص) جے گن دے تاں پائیے
کل کل والی سرا (شرع) نبیڑی کاجی (قاضی) کرسنا (کرشنا) ہوا
بانی برہما بید اتھربن کرنی کیرت لمہیا
ہت وں پوجا ست وں سنجم جت وں کاہے جنیو
ناوہو دھوہو تلک چڑھاوہو سیج وں سوچ نہ ہونی

کل پروان کتیب کران (قران)

ہوتھی پنڈت رہے ہوران

نانک ناؤں بھیا رہمان (رحمان)

کر کرتا تو ایکو جان

نانک نام ملے وڈیانی ایدوں اوپر کرم نہی

جے گھر ہوندے منگن جائیے پھیر اولامہ ملے نہی

[گورو گرنٹھ صاحب رام کلی محلہ ۱ ص ۳-۹۰۲]

۱۸ - کاجی سودہی توٹا آوے

گور مکھ وچ کرے پرہہ بھاوے

ہونجی سابت (ثابت) راس سلاست چوکا جم کا ہٹاھاہے

... ..

اوڑ نہ کتھنے سپھت (صفت) سبائی

جیوں تدہ بھاوے رہیں رجائی (رضائی)

درگاہ پیدھے جان سوہیلے حکم (حکم) سچے پاتساھاہے (پاتشاھاہے)

[گورو گرنٹھ صاحب مازو محلہ ۱ ص ۳۳-۱۰۲۳]

۱۹ - چلمل بسیار دنیا بھانی (فانی)

کالو بے اکل (قالو بے عقل) من گور نہ مانی
 من کین کترین تو درباؤ کھدایا (خدایا)
 ایک چیچ (چیز) مجھے دے اور جہر (زہر) چیچ (چیز) نہ بھایا
 پراب (پورآب) درکھام (خام) کوچے (کوزے)
 حکمت کھدایا (حکمت خدایا)
 من توانا توں کدرتیں (قدرتیں) آیا
 سگ نائک دیبان مستانہ نت چڑھے سواہا
 آئس (آتش) دنیا کھنک (خنک) نام کھدایا (خدایا)
 [گورو گرنٹھ صاحب وار ملہار شلوک محلہ ۱ ص ۱۲۹۱]

۷۔ نائک چنتا مت کرو چنتا تس ہی ہوئے
 جل میں جنت اپائین تنان بھی روجی (روزی) دے
 اوتھے ہٹ نہ چلئی نہ کو کرس کرے
 سودا مول نہ ہووئی نہ کولے نہ دے
 [گورو گرنٹھ صاحب رام کلی کی وار شلوک محلہ ۲ ص ۹۵۵]

۸۔ تس سیوں کیسا بولنا جے آئے جانے جان
 چیری جاں کی نہ پھرے ساہب (صاحب) سو پروان
 چیری جسکی چلنا میر ملک سلار
 جو تس بھاوے نائکا سائی بھلی کار
 ... ..

سپہت (صفت) جنہاں کو بکھسیئے (بخشئے) سیئی ہوئے دار
 کنجی جن کو دتیا تنہاں ملے بھنڈار
 [گورو گرنٹھ صاحب وار سارنگ شلوک محلہ ۲ ص ۱۲۳۹]

۹۔ جیسا کرے کہاوے ایسا ایسی بنی جرورت (ضرورت)
 ہووے لنگ جھنگ نہ ہووے ایسی کہیے سورت (صورت)
 جے اوس اچھے سو بھل پائے تاں نائک کہیے مورت
 [گورو گرنٹھ صاحب وار سا رنگ شلوک محلہ ۲ ص ۱۲۴۵]

۶۔ گورو انگد جی کا کلام

گورو انگد جی سکھوں کے دوسرے گورو ہوئے ہیں۔ آپ کا پہلا نام بھائی لہنا جی تھا۔ آپ کی پیدائش ۱۵۶۱ بکرمی (۱۵۰۴ء) میں موضع متے کی سرانے ضلع فیروز پور میں ہوئی تھی۔ آپ کے والد ماجد کا اسم گرامی بھائی پھیرو مل تھا جو اپنے علاقہ کے مشہور تاجر تھے۔ گورو انگد جی کی ابتدائی زندگی عام ہندوؤں کی طرح بسر ہوئی تھی۔ سکھ مؤرخین کو مسلم ہے کہ آپ گورو نانک جی سے ملنے سے قبل ہر سال سنگ لے کر دیوی کی یاترا کے لیے جایا کرتے تھے۔ ۱۵۸۹ بکرمی مطابق (۱۵۳۲ء) میں آپ سنگ کے ساتھ یاترا کے لیے جا رہے تھے کہ راستے میں گورو نانک جی سے ملاقات ہو گئی۔ اس کے بعد آپ گورو نانک جی کے ہو گئے اور بقیہ زندگی ان کی خدمت کے لیے وقف کر دی۔ گورو نانک جی نے ان کی اطاعت گزاری اور بے لوث خدمت سے خوش ہو کر انہیں اپنا جانشین مقرر کر دیا اور بھائی لہنا جی سے گورو انگد بنا دیا۔ گورو جی کے بیٹوں سری چند اور لچھمی چند کو یہ بات بہت ناگوار گزری اور وہ دونوں بھائی گورو انگد جی کی مخالفت پر کمر بستہ ہو گئے۔ گورو نانک جی نے گورو انگد جی کو یہ مشورہ دیا کہ وہ ان کے بعد کرتار پور نہ ٹھہریں بلکہ موضع کھڈور ضلع امرتسر چلے جائیں۔ (وہاں گورو انگد جی کی پھوپھی کا گھر تھا) چنانچہ آپ نے ایسا ہی کیا اور اپنی بقیہ زندگی موضع کھڈور میں ہی بسر کی اور وہاں ہی ۱۶۰۹ بکرمی (۱۵۵۲ء) میں وفات پائی۔

گورو گرنٹھ صاحب میں آپ کے نام سے کچھ کلام درج ہے جو شلوکوں کی شکل میں ہے اور ان کی تعداد کل ۶۲ شلوک ہیں اور یہ شلوک بھی یکجا نہیں ہیں بلکہ دس واروں میں پھیلے ہوئے ہیں۔ چنانچہ سری راگ کی وار میں ۲ شلوک، وار ماجھ میں ۱۲، وار آسا میں ۱۴، وار سورٹھ میں صرف ۱، وار سوہی میں ۱۱، وار رام کلی میں ۷، وار مارو محلہ ۳ میں صرف ۱، وار مارو محلہ ۵ میں صرف ۱، وار سارنگ میں ۸ اور ملار میں ۵ شلوک ہیں۔ آپ کے شلوکوں کی یہ تقسیم گورو گرنٹھ صاحب کے مؤلف گورو ارجن جی نے کی ہے۔

گورو انگد جی نے اپنے پیش رو گورو نانک جی کی تقلید میں اپنے کلام میں ہندی کے ساتھ عربی اور فارسی زبانوں کے الفاظ کا بھی استعمال کیا ہے جس سے یہ امر واضح ہے کہ اردو کے وجود میں آنے سے قبل ہندی الفاظ کے ساتھ عربی اور فارسی کے الفاظ استعمال کرنے کا عام رواج ہو چکا تھا اور یہ رواج ہی بڑھتے بڑھتے اردو زبان وجود میں لانے کا باعث بنا۔

گورو انگد جی کے چند شلوک ذیل میں درج کیے جاتے ہیں۔

۱۔ جو سر سائیں نہ نوہیں سو سر دیجے ڈار

نانک جس پنجر میں برہا نہیں سو پنجر لے جار

[گورو گرنٹھ صاحب وار سری راگ محلہ ۱ ص ۸۹]

۲۔ سیٹی پورے ساء (شاہ) جنی پورا پایا

اٹھیں وے پرواہ (بے پرواہ) رہن اکتے رنگ

درسن (درشن) روپ اتھاہ ورلے پائے

کرمی پورے پورا گورو پورا جاں کا بول

نانک پورا جو کرے گھٹے ناہیں تول

[گورو گرنٹھ صاحب وار ماجھ شلوک محلہ ۲ ص ۱۴۶]

۳۔ چوتھے پورے سبہ (صبح) کے سرتیا اپجے چاؤ

تانا دریاواں سیوں دوستی من مکھی سچا ناؤ
 اوتھے امرت ونڈیئے کرسی ہوئے پساؤ
 کنچن کاٹیاں کسیئے ونی چڑھے چڑھاؤ
 جے ہووے ندر سراپھ (نظر صراف) کی بہڑ نہ ہائی تاؤ
 ستیں پھریں ست بھلا بھیئے بڑھیاں پاس
 اوتھے ہاپ پن ویچارئے کوڑے گھٹے راس
 اوتھے کھوئے سٹھے کھرے کیچے ساہاس (شاہاش)
 بولن بھادل (فاضل) نانکا دکھ سکھ کھسمے (خصمے) پاس
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ ماجھ کی وار شلوک محلہ ۲ ص ۱۴۶]

۴۔ ایہ کنیہی آسکی (عاشقی) دوجے لگے جائے
 نانک آسک (عاشق) کاندھیے سدھی رہے سہائے
 چنگے چنگا کر منے مندے مندا ہوئے
 آسک (عاشق) ایہ نہ آکھیئے جے لیکھے ورتے سوئے
 [گورو گرنٹھ صاحب وار آسا شلوک محلہ ۲ ص ۱۴۷]

۵۔ سلام جواب دوویں کرے منڈھو گھتھا جائے
 نانک دوویں کوڑیاں تھائے نہ کاٹی ہائے
 [گورو گرنٹھ صاحب وار آسا شلوک محلہ ۲ ص ۱۴۷]

۶۔ چا کر لگے چاکری نالے گارب واد
 گلاں کرے گھنیریاں کھسم (خصم) نہ ہائے ساد
 آپ گوانیے سیوا کرے تان کچھ پاوے مان
 نانک جس نوں لگا تس ملے لگا سو پروان
 [گورو گرنٹھ صاحب وار آسا شلوک محلہ ۲ ص ۱۴۸]

۱۰۔ ناؤں بھکیرے ہاتساہ (فقیرے ہاتشاہ) مورکھ پنڈت ناؤں
 اندھے کا ناؤں پارکھو ایوے کرے گواؤ
 الت (علت) کا ناؤں چوہدری کوڑی پورے تھائوں

نانک گورمکھ جائے کل کا ابدہ نیاؤں

(گورو گرنٲھ صاحب وار ملہار شلوک محلہ ۲ ص ۱۲۸۸)

گورو انگد جی پنجابی تھے اور ان کی تمام زندگی پنجاب میں ہی بسر ہوئی ۔ اس لیے ان کے کلام میں پنجابیت غالب ہے ۔ تاہم انہوں نے اپنے ان شلوکوں میں عربی اور فارسی الفاظ بھی استعمال کیے ہیں جیسا کہ پنجر ، شاہ ، بے پرواہ ، صبح ، دریا ، نظر ، صراف ، شاباش ، خصم ، عاشق ، سلام ، جواب ، چاکر ، چاکری ، روزی ، سودہ ، صاحب ، ملک ، سالار ، کار ، صفت ، پوتے دار ، ضرورت ، صورت ، فقیر اور پاتشاہ وغیرہ ۔

۷۔ گورو امر داس جی کا کلام

گورو انگد جی نے اپنے بعد گورو امر داس جی کو گدی سونپی تھی اور آپ سکھوں کے تیسرے گورو تھے۔ آپ کی پیدائش موضع باسر کے ضلع امرتسر میں ۱۵۲۶ بکرمی (۱۴۶۹ء) میں ہوئی تھی اور یہی تاریخ پیدائش گورو نانک جی کی ہے۔ گویا کہ آپ گورو نانک جی کے نہ صرف ہم عصر تھے بلکہ ہم عمر بھی تھے۔ مگر عجیب بات یہ ہے کہ گورو نانک جی سے ان کی کسی ملاقات کا سکھ تاریخ میں کوئی ذکر نہیں۔ بلکہ ان دونوں بزرگوں کا ایک دوسرے سے آشنا ہونا بھی ثابت نہیں۔ آپ ۸۳ سال کی عمر میں گورو مقرر ہوئے تھے جب کہ گورو نانک جی نے ۷۰ سال کی عمر میں وفات پائی تھی۔ بعض نے آپ کی تاریخ پیدائش ۱۵۳۶ بکرمی بیان کی ہے۔

گورو انگد جی نے جب گورو امر داس جی کو اپنا جانشین مقرر کیا تو ان کے بیٹوں نے ان کی بہت مخالفت کی۔ سکھ تاریخ کا یہ ایک مشہور واقعہ ہے کہ ایک مرتبہ گورو امر داس جی دربار لگائے بیٹھے تھے کہ گورو انگد جی کا ایک بیٹا آیا اور اس نے آپ کو لات مار کر گرا دیا۔ آپ نے اف تک نہ کہا۔

گورو گرنٹھ صاحب میں آپ کے بیان کردہ نو سو سات شبد اور شلوک درج ہیں جو مختلف راگوں میں پھیلے ہوئے ہیں۔ ان کے کلام میں بھی کہیں کہیں عربی اور فارسی الفاظ پائے جاتے ہیں۔ نمونہ درج ذیل ہے :

۱۔ سچا امر چلائیون کر سچا بھرمان (فرمان)
سدا نہچل رو رہیا سو پورکھ سبھان (سبحان)
گور پرسادی سیویئے سچ سبد نشان (شبد نشان)
[گورو گرنٹھ صاحب وار سوہی محلہ ۳ ص ۷۸۹]

۲۔ جنی ست گور سیوں چت لایا سو کھالی (خالی) کوئی ناہیں
تن جم کی تلب (طلب) نہ ہووئی نہ اوہ دکھ سہاہیں
[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی محلہ ۳ ص ۹۵۰]

۳۔ جن کو پوتے پن ہے تنہا وات سیتی
نانک نام دھائیئے سچ سپت سنائی (صفت ثنائی)
[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی محلہ ۳ ص ۹۷۱]

۴۔ تکھت (تخت) راجہ سوہی جے تکھتے لائک (تختے لائق) ہوئی
جنی سچ پچھانیا سچ راجے سوئی
[گورو گرنٹھ صاحب وار مارو محلہ ۳ ص ۱۰۸۸]

۵۔ آپ کر کر دیکھدا آپ سب سچا
جو حکم (حکم) نہ بوجھے کھسم (خصم) کا سوئی نو کچا

... ..

سبھناں ساہب (صاحب) ایک ہے گور سیدی (شیدی) رچا
[گورو گرنٹھ صاحب وار مارو محلہ ۳ ص ۱۰۹۴]

گورو امر داس جی پنجابی تھے اور ان کے کلام سے جا بجا
پنجابیت ظاہر ہو رہی ہے۔ تاہم ان کے کلام میں کہیں کہیں
عربی اور فارسی الفاظ بھی استعمال ہوئے ہیں۔ چنانچہ مندرجہ بالا
شبدوں میں فرمان، نشان، طلب، پوتہ، صفت، ثنا، تخت، لائق،
صاحب اور خصم وغیرہ الفاظ عربی اور فارسی زبان سے لیے گئے ہیں۔

۸۔ گورو ارجن جی کا کلام

گورو ارجن جی سکھوں کے پانچویں گورو تھے۔ آپ چوتھے گورو رام داس جی کے سب سے چھوٹے بیٹے اور تیسرے گورو امر داس جی کے نواسے تھے۔ آپ کی پیدائش ۱۶۲۰ بکرمی (۱۵۶۳) میں بی بی بھائی جی کے بطن سے ہوئی تھی۔ آپ سے بڑے آپ کے دو بھائی : ہرتھی چند اور مہاندیو جی تھے۔ بقول سکھ مؤرخین کے آپ اپنے بزرگوار والد کے سب سے زیادہ مطیع اور فرمانبردار تھے۔ اس لیے ان کے بعد گوریانی کی گدی ان کے سپرد ہوئی اور اس طرح آپ اپنے والد ماجد کے بعد سکھوں کے پانچویں گورو مانے گئے۔

گورو ارجن جی کے بڑے بھائی ہرتھی چند جی کو آپ کا گورو ہونا بہت ناگوار گزرا کیونکہ وہ اپنے باپ کے بڑے بیٹے ہونے کی وجہ سے گوریانی کی گدی پر اپنا حق فائق خیال کرتے تھے۔ اس لیے وہ گورو ارجن جی کی مخالفت پر کمر بستہ ہو گئے اور آخر دم تک گورو جی کے خلاف ریشہ دوانیاں کرنے میں مصروف رہے۔ بعض مؤرخین کے نزدیک یہ گورو ارجن جی کے سوتیلے بھائی تھے۔ آپ نے گورو ارجن جی کے اکلوتے بیٹے گورو ہرگوبند جی کو ہلاک کروا دینے کی بھی سر توڑ کوشش کی مگر ناکام رہے۔ سکھ مؤرخین کو مسلم ہے کہ ہرتھی چند حکومتِ وقت کے پاس بھی گورو جی کے خلاف رپورٹیں کرتے رہے اور ان کی نقل و حرکت خوب پڑھا چڑھا کر پیش کرتے رہے۔ اس قسم کی رپورٹوں کا واحد مقصد یہ

تھا کہ حکومت کو بدظن کر کے آپ کو نقصان پہنچایا جائے۔ پرتھی چند جی نے اپنی گوریائی کی گدی الگ قائم کی تھی۔ گورو ہر سہائے ضلع فیروز پور (ہندوستان) کے سوڈھی صاحبان اسی کی اولاد سے ہیں۔

گورو ارجن جی مشہور بزرگ حضرت میاں میر رحمۃ اللہ علیہ کے ہم عصر تھے اور ان سے گورو جی کے دوستانہ تعلقات تھے۔ سکھ تاریخ کا یہ مشہور واقعہ ہے کہ دربار صاحب امرتسر میں بنائے گئے ہری مندر کی بنیاد گورو جی نے حضرت میاں میر رضہ کے ہاتھوں سے رکھوائی تھی اور جب اس بنیاد کو کچھ ٹیڑھا خیال کر کے معمار نے ہلا دیا تھا تو گورو جی اس پر خفا ہوئے تھے کہ اس نے ایک بزرگ کے ہاتھوں رکھی ہوئی اینٹ کیوں ہلائی ہے۔

گورو ارجن جی گورو گرنٹھ صاحب کے مؤلف ہیں۔ اکثر سکھ مؤرخین کے نزدیک گورو جی نے ۱۶۶۱ بکرمی (۱۶۰۴ء) میں گرنٹھ صاحب مرتب کیا تھا (۱)۔ گورو گرنٹھ صاحب میں سب سے زیادہ بانیاں گورو ارجن جی کی ہیں اور ان کا بیشتر حصہ اس زمانہ کی سنت بھاشا یا برج بھاشا میں ہے جو ہندی زبان کے زیادہ قریب ہے۔ آپ کی تصنیف کردہ بانیاں ”سکھنی“ اور ”باون اکھری“ بہت مشہور ہیں۔ اول الذکر تو سکھوں کی روزانہ عبادت میں پڑھی

۱۔ موجودہ زمانے کے اکثر سکھ محققین کے نزدیک گورو گرنٹھ صاحب کے تیار کیے جانے کی یہ تاریخ غلط ہے۔ ان کی تحقیق کے مطابق ۱۶۶۱ بکرمی سے قبل گورو گرنٹھ صاحب مرتب کیا جا چکا تھا۔ بعض نے اس کے مرتب ہونے کا زمانہ ۱۶۵۸ بکرمی (۱۶۰۱ء) بعض نے ۱۶۴۸ بکرمی (۱۵۹۱ء) بیان کیا ہے اور بعض اس کا زمانہ ۱۶۴۹ بکرمی (۱۵۹۲ء) اور بعض ۱۶۵۳ بکرمی (۱۵۹۶ء) بیان کرتے ہیں۔

جاتی ہے ۔

گورو صاحب نے ۱۶۶۳ بکرمی (۱۶۰۶ء) میں بمقام لاہور وفات پائی تھی اور آپ کی نعش آپ کے حکم سے دریا میں بہا دی گئی تھی ۔ آپ کی یادگار کے طور پر شاہی مسجد کے پاس گوردوارہ بنا ہوا ہے جسے گوردوارہ ڈیرہ صاحب کہتے ہیں ۔

آپ کے ہاں صرف ایک بیٹا ہرگوبند ہوا تھا جو مشہور بزرگ بھائی بڈھا جی کی دعا کے نتیجہ میں پیدا ہوا تھا ۔ اس کی پیدائش سے قبل گورو جی نے اپنے بڑے بھائی ہرتھی چند کے بیٹے مہربان جی کو متبنی بنایا تھا اور عام خیال یہ تھا کہ آپ کے بعد وہی سکھوں کا گورو ہوگا مگر جب آپ کے ہاں ہرگوبند جی پیدا ہو گئے تو آپ نے انہی کو ترجیح دی اور اپنا جانشین قرار دے دیا جو آپ کے بعد سکھوں کے چھٹے گورو ہوئے ۔ ان کے عہد میں سکھوں نے فوجی شکل اختیار کر لی ۔

گورو ارجن جی کے نام سے جو بانیاں گورو گرنٹھ صاحب میں درج ہیں ان میں بھی بعض ایسے شبید ہیں جن میں ہندی ، عربی اور فارسی الفاظ پائے جاتے ہیں ، مگر چونکہ گورو ارجن جی پنجابی تھے اور ان کی تمام عمر پنجاب ہی میں گزری تھی اس لیے ان کے شبیدوں سے بھی پنجابیت ظاہر ہو رہی ہے ۔ ذیل میں ہم گورو جی کے بعض شبید پیش کرتے ہیں :

نکٹ جیاں کے سدھی سنگا
کدرت (قدرت) ورتے روپ ار رنگا
کرھے نہ جھرے نہ من روون ہارا
اوناسی اوگت اگوچر سدا سلامت کھسم (خصم) ہمارا
تیرے داسرے کوکس کی کان

جس کی میرا راکھے ان
جو لوڈا (لونڈا) پرہہ کیا اجات
تس لوڈے (لونڈے) کو کس کی تات
وے مہتا جا (بے محتاجا) وے پرواہ (بے پرواہ)
نانک داس کہو گور واہ

[گورو گرنٹھ صاحب آسا محلہ ۵ ص ۳۷۶]

کھا ک (خاک) نور کردنگ (کردم) آلم (عالم) دنیائے
آسمان جین (زمین) درکھت (درخت) آب پیدائس کھدائے (پیدائش خدائے)
دنیا مردار کھردنی گاہل (خوردنی غافل) ہوائے
گیبان ہیوان ہرام کستنی (غائبان حیوان حرام کشتنی)
مردار بکھورائے (بخورائے)
دل کبیج کبیجہ کادرو دوجک سبائے
(دل قبض قبضہ قاردو دوزخ سزائے)
ولی نیامت (ولی نعمت) برادرا دربار ملک پھنائے (فنائے)
جب اجرانیل (عزرائیل) بستنی تب چہ کارے بدائے
ہوال ملوم (حوال معلوم) کردنگ (کردم) پا ک اللہ
ہگو نانک ارداس ہیس دروہس (ہیش دروہش) بندہ

[گورو گرنٹھ صاحب راگ تلنگ محلہ ۵ ص ۷۲۳]

گورو ارجن جی کا اس قسم کا ایک اور شبد ہے جو اس طرح
ہے کہ :

مہروان (مہربان) ساہب (صاحب) مہروان (مہربان)
ساہب (صاحب) میرا مہروان (مہربان)
جیاں سگل کو دے دان
تو کاہے ڈولے پرانیا تده را کھے گا سرجن ہار
جن پیدائس (پیدائش) تو کیا سوئی دے آدھار
جن اپائی میدنی سوئی کردا سار

گھٹ گھٹ مالک دلاں کا سپا پروردگار (پروردگار)
 کدورت کیم (قدرت قیم) نہ جانے وڈا وے پرواہ (بے پرواہ)
 کر بندے تو بندگی جچر گھٹ میں ساہ
 تو سمرتھ اکتھ اگوچر جیو پنڈ تیری راس
 رحم (رحم) تری سکھ پایا سدا نائک کی ارداس
 [گورو گرنٹھ صاحب تلنگ محلہ ۵ ص ۷۲۴]

راگ تلنگ میں گورو ارجن جی کے بعض اور شبدوں میں بھی
 ہندی ، عربی اور فارسی کے الفاظ پائے جاتے ہیں ، جیسا کہ :
 ۱۔ کرتے کدرتی مستاک (قدرتی مشتاق)
 دین دنیا ایک تو ہی سب کھلک (خلق) ہی تے پاک
 کھن میں تھاپ اتھاپدا اچرج تیرے روپ
 کون جانے چلت تیرے اندھیارے میں دیپ
 کھود کھسم کھلک (خود خصم خلق) جہان
 اللہ مہربان کھدائے (خدائے)
 دنس رہن جے تدھے آرادھے سے کیوں دوجک (دوزخ) جائے
 اجرانیل (عزرائیل) یار بندے جس تیرا آدھار
 گناہ اس کے سگل آہو (عفو) تیرے جن دیکھے دیدار
 دنیا چیچ پھل مال (چیز فی الحال) سگلے سچ سکھ تیرا ناؤں
 گور مل نائک بوجھیا سدا ایکس گاؤں
 [گورو گرنٹھ صاحب راگ تلنگ محلہ ۵ ص ۷۲۴]

۲۔ میراں داناں دل سوچ
 مہبتے (محبتے) من تن بسے سچ ساہ (شاہ) بندی موج
 دیدنے دیدار ساہب (صاحب) کچھ ناہیں اس کا مول
 پاک پروردگار (پروردگار) تو کھود کھسم (خود خصم) وڈا اتول
 دستگیری دیہ دلاور توہی توہی ایک

کرتار کدورت (قدرت) کرن کھالک (خالق) نانک تیری ٹیک
[گورو گرنتھ صاحب راگ تلنگ محلہ ۵ ص ۷۲۴]

گورو ارجن جی چونکہ پنجاب میں پیدا ہوئے اور انہیں اپنی
زندگی میں پنجاب سے باہر جانے کا اتفاق نہیں ہوا اس لیے ان کے
شبدوں میں جہاں عربی اور فارسی کے الفاظ ملتے ہیں وہاں ان سے
پنجابیت بھی ٹپک رہی ہے۔

گورو صاحب کے اور بھی شبد ہیں جن میں عربی اور فارسی
کے الفاظ بکثرت موجود ہیں چنانچہ راگ مارو میں ان کا ایک
شبد یوں ہے :

اللہ اگم کھدائی (خدائی) بندے
چھوڈ کھیال (خیال) دنیا کے دھندے
ہوئے پا کھا ک (پاخاک) بھکیر مسابھر (فقیر مسافر)
ایہ درویس کبول (درویش قبول) درا
سچ نواج بکین مسلا (نماز یقین مصلیٰ)
منسا مار نوارہو آسا
دیہ مسیت من مولانا کلم (کلمہ) کھدائی (خدائی) پاک کھرا
سرا سرئیت (شرع شریعت) لے کواوہو
تربکت (طریقت) ترک کھوج ٹولاوہو
ماربھت (معرفت) من مارہو ابدال
ملہو ہکیکت (حقیقت) جت پھر نہ مرا
کران (قرآن) کتیب دل ماہیں کماہی
دس اورات (عورات) رکھہو بدراہی
پنچ مرد مدک (صدق) لے باندھو
کھیر سیوری کبول (خیر سیوری قبول) ہرا
مکا (مکہ) مہر روجہ پے کھا کہ (روزہ پے خاکہ)

بہشت (بہشت) پیر لہج (لفظ) کماٹے انداجا (اندازہ)
 ہور (حور) نور مسک (مشک) کھدایا (خدایا)
 بندگی اللہ آلا (اعلیٰ) ہرا (حجرہ)
 سچ کماوے سوئی کاجی (قاضی)
 جو دل سودھے سوئی ہاجی (حاجی)
 سو ملاں ملٹن (ملعون) نوارے سو درویش (درویش)
 جس سپہت (صفت) دھرا
 سبھ (سب) وکھت (وقت) سبھے کر وبلہ
 کھالک (خالق) باد دلے میں مولا
 تسبی (تسبیح) یاد کرھو دس مردن منت میل بندھان برا
 دل میں جانھو سب پھل ہالہ (فی الحالہ)
 کھیل کھانہ (خیل خانہ) برادر ہموں جنجالہ
 میر ملک امرے پھانایا (فنا یا) ایک مکام کھدائے (مقام خدائے) درا
 اول سپہت (صفت) دوجی ساہوری (صابوری)
 تیجے ہلیمی (حلیمی) چوتھے کھیری (خیری)
 پنجویں پنچے اکت مکامے (مقامے)
 ایہ بنج وکھت (وقت) تیرے اپر برا
 سگلی جان کرو مودبھہ (موضیفہ)
 بد اسل (عمل) چھوڈ کرو ہتھ کوجا (کوزہ)
 کھدائے (خدائے) ایک بوجھ دیوہو بانگاں
 برکو برکھردار (برخودار) کھرا
 ہک ہلال بکھورو (حق حلال بخورو) کھانا
 دل دریاء دھوہو میلانا
 پیر پچھانے بہستی (بہستی) سوئی
 اجرائیل (عزرائیل) نہ دوج (دوزخ) ٹھرا
 کائیاں کردار اورت پکیناں (عورت یقیناں)
 رنگ تماشے (تماشے) مان ہکینا (حقیناں)

ناپا ک پا ک ہدور ہدسا (حضور حدیثا)
 سابت سورت (ثابت صورت) دستار سرا
 مسلمان موم دل ہووے
 انتر کی مل دل تے دھووے
 دنیا رنگ نہ آوے نیڑے جیوں کسم پاٹ گھیو پا ک ہرا
 جاں کو مہر مہر مہروانا (مہربان)
 سوئی مرد مرد مردانا
 سوئی سیکھ مسائک ہاجی (شیخ مشائخ ہاجی)
 سو بندہ جس نجر (نظر) ترا
 کدورت قادر (قدرت قادر) کرن کریمیاں
 سپہت مہبت (صفت محبت) اتہاہ رہیاں (رحیاں)
 ہک ہم (حق حکم) سیج کھدایا (خدایا)
 بوجھ نالک بند کھلاس (خلاص) ترا
 [گورو گرنتھ صاحب راگ مارو ص ۸۴-۱۰۸۳]

ایک مقام پر گورو ارجن جی کا یہ شہد درج ہے :

کارن کرن کریم
 سرب پرتپال رہیم (رحیم)
 اللہ الکھ اپار
 کھود کھدائے (خود خدائے) وڈ بے سمار (بے شمار)
 انمو بھگونت گوسائیں
 کھالک (خالق) رو رہیا سرب ٹھائیں

.....

مہروان (مہربان) مولا توہی ایک
 پیر پیکاسر سیکھ (شیخ)
 دلاں کا مالک کرے ہا ک (حاک)

کران (قران) کتیب تے پاک
.....

مہر دبا کر کرنے ہار
بھگت بندگی دیہ سرجن ہار
کہ ناک گور کھوئے بھرم
ایکو اللہ پار برہم

[گورو گرنٹھ صاحب راگ رام کلی محلہ ۷ ص ۸۹۷]

۲۔ دھرتی اکاس (اکاش) ہاتال ہے چند سور بناسی
بادشاہ ساء (بادشاہ شاہ) امراء کھان (خان) ڈھائے ڈیرے جاسی
رنگ تنگ گریب (غریب) مست سب لوک سدھاسی
کاجی (قاضی) سیکھ مسائکال (شیخ مشائخاں) سبھے اٹھ جاسی
پیر پیکامبر (پیغمبر) اولیاء کو تھرنہ رہاسی
روجہ (روزہ) بانگ نواج (نماز) کیتب بن بوجھے سب جاسی
لکھ چوراسی میدنی سب آوے جاسی
نہچل سچ کھدائے (خدائے) ایک کھدائے (خدائے) بندہ ابناسی
[گورو گرنٹھ صاحب راگ مارو کی وار محلہ ۵ ص ۱۱۰۰]

۳۔ ورت نہ رہوں نہ ماہ رمدانا (رمضان)

تس سیوی جو رکھے ندانا
ایک گوسائیں اللہ میرا
ہندو ترک دوہاں نے پیرا
ہج کابے (حج کعبے) جاؤں نہ تیرتھ پوجا
ایکو سیوی اور نہ دوجا
پوجا کروں نہ نواج گجاروں (نماز گزاروں)
ایک نونکار لے ردے نمسکاروں
نہ ہم ہندو نہ مسلمان
اللہ رام کے ہنڈ پران

کہ کبیر ایہ کیا وکھانا
گور پر مل کھود کھسم (خود خصم) پھانا (۱)
[گورو گرنٹھ صاحب راگ بھیروں محلہ ۵ ص ۱۱۳۶]

۴۔ انگیکار کیا پرہے اپنے بری سگلے سادھے
جن بری ہے ایہ جگ لوٹیا تے بری لے بادھے
ست گور پر ميسر میرا
انک راج بھوگ رس مانی ناؤں جہی بھرواسا تیرا
چت نہ آوس دوجی باتا سر اوپر رکھوارا
بے پرواہ رھت سوامی اک نام کے آدھارا
پورن ہوئے ملیو سکھدانی اون نہ کاٹی باتا
تت سار پر م پد پایا چھوڈ نہ کتھوں جاتا
برن نہ سا کوں جیسا تو ہے سچے الکھ اپارا
اتل اتھاہ اڈول سوامی نانک خصم ہمارا
[گورو گرنٹھ صاحب رام کلی محلہ ۵ ص ۸۸۴]

۵۔ تو دانا تو اپھل توہی جات میری ہاتی
تو اڈول کدے ڈولے ناہی تاہم کیسی تاتی
ایکے ایکے ایک توہی
ایکے ایکے تو رائیا
تو کرہا نے سکھ پایا

۱۔ گورو گرنٹھ صاحب میں یہ شبہ گورو ارجن جی اور کبیر
جی کے نام پر درج ہے۔ اس کے اوپر محلہ ۵ کا عنوان دیا گیا ہے جو
اس بات کی علامت ہے کہ یہ گورو ارجن جی کا بیان کردہ ہے اور
آخر میں بطور تخلص نانک کی بجائے کبیر کا لفظ ہے، جس سے یہ واضح
ہے کہ یہ شبہ کبیر جی کا بیان کردہ ہے۔

تو ساگر ہم ہنس تمہارے ہم میں مانک لالا
تم دیوہو تل سنک نہ مانوں ہم بھنچہ سدا نہالا
ہم بارک تم پتا ہمارے تم مکھ دیوہو کھیرا
ہم کھیلیں سب لاڈ لداوہو تم سد گنی گھیرا
تم ہورن ہور رہے سمپورن ہم سنگ اگھائے
ملت ملت ملت مل رہیا نانک کہن نہ جائے

[گورو گرتھ صاحب رام کلی محلہ ۵ ص ۸۸۵]

۶۔ کوئی بولے رام رام کوئی کھدائے (خدائے)

کوئی سیوے گوسائیاں کوئی اللہ

کارن کرن کریم

کرپا دھار رہیم (رحیم)

کوئی نہاوے تیرتھ کوئی ہج (حج) جائے

کوئی کرے ہوجا کوئی سر نوائے

کوئی پڑھے بید کوئی کتیب

کوئی اوڈھے لیل کوئی سپید

کوئی کہے ترک کوئی کہے ہندو

کوئی باچھے بھست (بہشت) کوئی سر گندو

کہ نانک جن حکم (حکم) پچھاتا

پراہ صاحب (صاحب) کا تن بھید جاتا

[گورو گرتھ صاحب رام کلی محلہ ۵ ص ۸۸۵]

۷۔ ہونے میں ہون سمائیا

جوتی میں جوت رل جائیا

ماٹی ماٹی ہوئی ایک

روون ہارے کی کون ٹیک

کون موارے کون موآ

برہم گیانی مل کرو بیچارا ایہ تو چلت بھیا
 اگلی کچھ کھبر (خبر) نہ پائی
 روون ہار بھی اوٹھ سداہائی
 بھرم موہ کے باندھے بندھے
 سوہن بھیا بھکھلائے اندھے
 ایہ تو رچن رچیا کرتار
 آوت جاوت حکم (حکم) اپار
 نہ کو موآ نہ مرنے جوگ
 نہ بنسے اپناسی ہوگ
 جوا ایہ جانو سو ایہ ناہ
 جانن ہارے کو بل جاؤں
 کہ نانک گور بھرم چکائیا
 نہ کوئی مرے نہ آوے جائیا
 [گورو گرنتھ صاحب رام کلی محلہ ۵ ص ۸۸۵]

۸ - کرن کران سوئی
 آن نہ دیسے کوئی
 ٹھا کر میرا سگھڑ سجانا
 گور مکھ ملیا رنگ مانا
 ایسو رے ہر رس میٹھا
 گور مکھ کنے ور لے ڈیٹھا
 نرمل جوت امرت ہر نام
 پیوت امر بھٹے نہ کام
 تن من سیتل اگن نواری
 آند روپ پرگلے سنساری
 کیا دیوں جا سب کچھ تیرا
 سد بلہاری جاؤں لکھ ہیرا

تن من جیو ہند دے سا جیا
گور کرہا تے نیچ نواجیا (نوازا)
کھول کوارا مہل (محل) بلایا
جیسا سا تیسا دکھلایا
کہ ناک سب پڑدہ توٹا
ہوں تیرا تو میں بن ووٹھا

[گورو گرنٹھ صاحب رام کلی محلہ ۵ ص ۸۸۷]

۹ - سپہت (صفت) سلاہن بھگت ورلے دتیان

سوئے جس بھنڈار پھر پوچھ نہ لیتیان
جسنوں لگا رنگ سے رنگ رتیا
اونہاں اکو نام ادھار اکا ان بھتیا
اونہاں پچھے جگ بھنچے بھوگنی
اونہاں پیارا رب اونہاں جوگنی
جس ملیا گور آئے تن پرہہ جانیا
ہوں بلہازی تن جے کھسمے (خصمے) بھانیا

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی محلہ ۵ ص ۹۵۸]

۱۰ - جوڑے دیدار سیٹی سچ ہاک (حاق)

جنی جاتا کھسم (خصم) کیوں لبھے تنان کھا ک (خاک)
من سیلا و بکار ہووے سنگ پاک
ویسے سچا مہل (محل) کھلے بھرم تاک (طاق)
جسمے دکھالے مہل (محل) تس نہ ملے دھا ک
من تن ہونے نہال بندک ندر جھا ک
نو ندہ نام ندھان گور کے سبد (شبد) لاگ
تسمے ملے سنت کھا ک (خاک) مستک جیسے بھاگ

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی محلہ ۵ ص ۹۵۹]

۱۱۔ وڈا تیرا دربار سچا تدہ تکھت (تخت)

سر ساہاں (شاہاں) پاتساہ (پاتشاہ) نہچل چور چھت

جو بھاوے ہار برہم سوئی سچ نیاؤں

جے بھاوے ہار برہم نتھاوے ملے تھاؤں

جو کینی کرتار سائی بھلی گل

جنی پچھاتا کھسم (خصم) سے درگاہ مل

سمہی (صحیح) تیرا پھرمان (فرمان) کنے نہ پھیرے

کارن کرن کریم کدرت (قدرت) تیرے

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی محلہ ۵ ص ۹۶۴]

۱۲۔ جاں پر اندر تاں دھن باہر

جاں پر باہر تاں دھن ماہر

بن ناویں بہ پھیر پھراہر

ست گور سنگ دکھایا جاہر (ظاہر)

جن نانک سمیے سچ سماہر

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی سلوک محلہ ۵ ص ۹۶۵]

۱۳۔ آہر سب کردا پھرے آہر اک نہ ہوئے

نانک جت آہر جگ ادھرے ورلا بوجھے کوئے

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی سلوک محلہ ۵ ص ۹۶۵]

۱۴۔ وڈی ہوں وڈا اپار تیرا مرتبا (مرتبہ)

رنگ پرنگ انیک نہ جاہن کرتبا (کرتبہ)

جیاں اندر جیؤ سب کچھ جان لا

سب کچھ تیرے وس تیرا گھر بھلا

تیرے گھر آند و دھائی تدہ گھر

مان مہتا تیج آہنا آپ جر

سرب کلا بھرپور وسے جت کتا

گورو گرنٹھ اور اردو

نانک داسن داس تدہ اگے بنوتا

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی محلہ ۵ ص ۹۶۵]

گورو ارجن جی کے بیان کردہ مندرجہ بالا شہدوں میں ہندی
کے ساتھ عربی اور فارسی الفاظ بھی استعمال ہوئے ہیں تاہم ان پر
ہنجایت کا بہت اثر ہے ۔

۹۔ رائے بلونڈ اور ستا ڈوم کا کلام

گورو گرنتھ صاحب کے راگ رام کلی میں ایک ”وار“ رائے بلونڈ اور ستا ڈوم کے نام سے درج ہے۔ یہ دونوں کون تھے؟ اور ان کا آپس میں کیا رشتہ یا تعلق تھا؟ اس بارے میں سکھ ودوانوں کا بہت اختلاف ہے۔ بعض نے یہ دونوں حقیقی بھائی بیان کیے ہیں، بعض کے نزدیک یہ باپ بیٹا تھے اور مردانہ کی نسل سے تھے، بعض نے ستا ڈوم کو پیدائشی مسلمان اور رائے بلونڈ کو پیدائشی ہندو تسلیم کیا ہے۔

ان کے متعلق سکھوں میں یہ روایت مشہور ہے کہ یہ دونوں گورو ارجن جی کے دربار میں کیرتن کیا کرتے تھے اور لوگوں کو شب و غیرہ گا کر سنایا کرتے تھے اور اس طرح بسر اوقات کیا کرتے تھے۔ ایک مرتبہ ان کی کسی عزیزہ کی (جسے بعض نے بہن اور بعض نے بیٹی بیان کیا ہے) شادی تھی۔ انہوں نے گورو جی سے مالی امداد چاہی۔ گورو جی نے ایک دن کے چڑھاوے کی تمام رقم دینے کا وعدہ کیا۔ اتفاق سے اس دن معمول کے خلاف چند ٹکے ہی آئے۔ یہ دونوں ناراض ہو گئے اور کیرتن چھوڑ دیا۔ انہیں یہ خیال تھا کہ گورو جی کی شہرت اور رونق کا باعث ان کا مؤثر کیرتن ہے۔ گورو جی نے انہیں راضی کرنے کی ہر چند کوشش کی مگر ان کی ناراضگی دور نہ ہوئی اور کسی طرح بھی کیرتن کرنے پر آمادہ نہ ہوئے۔ گورو جی نے انہیں سراپ دے دیا۔ نتیجہ کے طور پر ان کے منہ میں

چھالے پڑ گئے اور بات کرنا بھی دشوار ہو گیا۔ آخر بھائی بڈھا جی نے انہیں گورو صاحب سے معافی دلوا دی اور یہ وار انہوں نے معافی ملنے پر گورو ارجن جی کے ایما سے سکھ گورو صاحبان کی مدح میں گائی (۱)۔ اس وار کی کل آٹھ پوڑیاں ہیں جن میں پانچ سکھ گورو صاحبان : گورو نانک جی ، گورو انگد جی ، گورو امر داس جی ، گورو رام داس جی اور گورو ارجن جی کی مدح سرائی کی گئی ہے۔ بعض ودوانوں کے نزدیک اس وار کی جملہ پوڑیاں بیک وقت بیان کی گئی تھیں مگر بعض ودوان اس میں اختلاف کرتے ہیں۔ ان کے نزدیک اس وار کے مختلف حصے الگ الگ اوقات میں ہر ایک گورو کی گدی نشینی کے وقت بیان کیے گئے تھے جنہیں بعد کو یکجا کر دیا گیا۔

مسٹر میکالف کے نزدیک اس وار کی ۵ پوڑیاں رائے بلونڈ کی بیان کردہ ہیں اور ۳ پوڑیاں ستا ڈوم کی تصنیف ہیں۔ لیکن پروفیسر صاحب سنگھ جی کے بیان کے مطابق ۳ پوڑیاں ستے ڈوم نے بیان کی تھیں اور ۵ پوڑیاں رائے بلونڈ نے۔ شہد اترتھ گورو گرنٹھ صاحب کے فاضل مصنف اس بارے میں بالکل خاموش ہیں۔ جیسا کہ بیان کیا جا چکا ہے اس وار میں پانچ سکھ گورو صاحبان کی مدح سرائی کی گئی ہے۔ البتہ گورو گرنٹھ صاحب کے بعض قلمی نسخوں میں چھٹے گورو ہر گوبند جی کی تعریف میں بھی دو پوڑیاں درج ہیں۔ بعض کے نزدیک یہ دونوں پوڑیاں بھی ستا اور بلونڈ کی بیان کردہ ہیں ، بعض کا خیال ہے کہ یہ دونوں پوڑیاں کسی نامعلوم شخص کی بیان کردہ ہیں ، رائے بلونڈ اور ستا ڈوم سے ان کا کوئی تعلق نہیں

۱۔ بعض ودوانوں کے نزدیک یہ دونوں سکھوں کے دوسرے گورو انگد جی کے دربار میں کیرتن کیا کرتے تھے اور یہ واقعہ اسی زمانے میں پیش آیا تھا۔

گورو گرنٹھ اور اردو

گو اس وار پر پنجابیت غالب ہے تاہم اس میں عربی اور فارسی کے الفاظ بھی پائے جاتے ہیں۔ اس سے یہ امر واضح ہے کہ اس زمانے میں ایک ایسی زبان رائج ہو رہی تھی جس میں ہندی، عربی اور فارسی کے الفاظ استعمال کیے جاتے تھے اور یہی زبان بعد کو اردو کی شکل میں ایک مستقل زبان بن گئی جس کی منجھی ہوئی صورت آج ہمارے سامنے ہے۔

رائے بلونڈ اور ستا ڈوم کی بیان کردہ وار کا نمونہ درج ذیل ہے :

ناؤں کرتا قادر (قادر) کرے کیوں بول ہووے جو کھیوندے

.....

لہنے دھربون چہتر سر کر سپہتی (صفتی) امرت پیوندے

.....

گور چیلے رھراس کیئی نانک سلاست تھیوندے

سہ (شہ) نکہ دتوس جیوندے

.....

جھولے سو چہت نرنجینی مل تکھت (تخت) بیٹھا گور ہٹے

کرے جے گور پھرما یا (فرمایا) سل جوگ الونی چٹے

لنگر چلے گور سبد (سبد) ہر توٹ نہ آوی کھٹے

کھرچے (خرچے) دتی کھسم (خصم)

دی آپ کھمدی کھیر (خیر) دہٹے

ہووے سپہت (صفت) کھسم (خصم) دی

نور ارسوں (عرشوں) کرسوں جھٹے

.....

سچ جے گور پھرما یا (فرمایا) کیوں ایدوں بولوں ہٹے

پتریں کول (قول) نہ ہالیو کر پیروں کن مرٹے

دل کھوٹے آ کی (عاقی) پھرن بنہ بہار اچائن چھٹے

.....

جن کیتی سو مننا کو سال جیواھے سالی
 دھرم رائے ھے دیوتا مے گلاں کرے دلالی
 ست گور آکھے سچا کرے سا بات ہووے درھالی (درحالی)
 گور انگد دی دوہی بھری سچ کرتے بندہ بہالی
 نانک کانیاں ہلٹ کر مل تکھت (تخت) بیٹھا سے ڈالی
 درسیوے است کھڑی مسکلے (مصقلے) ہوئے جنگلی (زنگلی)
 در دروہس کھسم (دروہش خصم) دے نائے سچے بانی لالی
 بلونڈ کھیوی نیک جن جس بہی چھاؤ پترالی
 لنگر دولت ونڈیئے رس امرت کھیر گھیالی

.....

ہئے کبول کھسم (قبول خصم) نال جاں گھال مردی گھالی

.....

بھیر وسایا بھیر وآن ست گور کھاڈور
 جب تپ سنجم نال تده ہور موج گرور (غرور)
 لب و ناھے مانسا جیوں پانی ہور
 ورھیے درگاہ گورو کی کدرتی (قدرتی) نور
 جت سو ہاتھ نہ لہبٹی توں اوہ ٹھورور
 نو ندہ نام ندھان ھے تده وچے بھرہور
 نندہ تیری جو کرے سو ونجے چور
 نیڑے ویسے مات لوک تده سوجھے دور
 بھیر وسایا بھیر وآن ست گور کھاڈور
 سوٹکا سو بینا سوی دیبان
 پیو دادے جیوھا ہوتا پروان

جن باسک نیترے گھتیا کر بنہی تان
 جن سمند ورولیا کر میر مدھان
 چودہ رتن نکالین کیتون چانان
 گھوڑا کیتو سہج دا جت کیو ہلان
 دھنکھ چڑھائیو ست دا جس ہندا بان
 کل وچ دھو اندھار سا چڑھیا رے بہان
 ستھو کھیت جمائیو ستھو چھاوان
 نت رسوئی تیرے گھیو میدا کھان
 چارے کونڈاں سو جھیوس من میں سبد (شبد) پروان
 آواگون نواربو کر ندر نیسان (نشان)

.....

نانک ہندا چھتر سر است ہیران (حیران)

.....

دھن سو تیرا تھان ہے سچ تیرا بیس کاریا (بیش کاریا)
 نانک تو لہنا تو ہے گور امر تو ویچاریا
 گور ڈٹھا تان من سادھاریا

.....

آپے بٹی کلم (قلم) آپ آپ لکھن ہارا ہوآ
 سب است آون آون جاونی آپے ہی نواں نروآ
 تکھت (تخت) بیٹھا ارجن گورو ست گور کا کھوے چندوآ

.....

دونی چونی کرامات سچے کا سچا ڈھوآ

[گورو گرنٹھ صاحب وار رام کلی ستہ بلونڈ ص ۶۸-۶۷-۹۶۶]

حصہ دوم

اس حصے میں عربی اور فارسی کے ان الفاظ کی فہرست درج ہے
جو
گورو گرنٹھ صاحب کے مختلف مقامات میں استعمال کیے گئے ہیں

گورو گرنتھ صاحب میں استعمال شدہ عربی اور فارسی الفاظ کی فہرست

مناسب معلوم ہوتا ہے کہ اس کتاب میں عربی اور فارسی کے ان الفاظ کی فہرست درج کر دی جائے جو گورو صاحبان اور ان سے برسوں قبل ہندوستان کے مختلف علاقوں ، مذہبوں ، ملتوں ، فرقوں ، قوموں اور قبیلوں سے تعلق رکھنے والے بھگت صاحبان نے اپنے کلام میں بغیر کسی تکلف کے استعمال کیے ہیں ۔ ان الفاظ سے یہ امر واضح ہے کہ اردو کے وجود میں آنے سے قبل ہندوستان کے مختلف حصوں میں ایک ایسی زبان رواج پا رہی تھی جس میں عربی اور فارسی کے الفاظ بھی استعمال کیے جاتے تھے ۔

اس فہرست میں ہر ایک لفظ کے ساتھ اس کی وہ شکل بھی اردو حروف میں نقل کر دی گئی ہے جو اسے گورو گرنتھ صاحب کے شبدوں اور شلوکوں میں استعمال کرتے وقت دی گئی ہے ۔ متعدد الفاظ تو اپنی اصل شکل اور اصل معنوں میں جوں کے توں لکھے گئے ہیں مگر بعض الفاظ میں کچھ تبدیلیاں بھی کی گئی ہیں اور وہ گورو گرنتھ صاحب کی مخصوص گریمر کے سانچے میں ڈھال دیے گئے ہیں ۔ اس کی ایک وجہ یہ بھی ہو سکتی ہے کہ گورمکھی حروف تہجی میں ث ، ح ، خ کے لیے کوئی حرف مقرر نہیں اور نہ ہی ذ ، ز ، ش ، ص ، اور ض میں امتیاز کرنے والے حروف ہیں ۔ نیز ط ، ظ ، ع ، غ ، ف

اور ”ق“ کا بھی کوئی بدل نہیں۔ چنانچہ ”الف“، ”ء“ اور ”ع“ کے (۱) لیے Θ $\mathfrak{M}$ $\mathfrak{E}$ میں سے کسی ایک کا استعمال کیا جاتا ہے اور ”ح“ ”ہ“ کے لیے $\mathfrak{C}$ سے ہی کام لیا جاتا ہے۔ نیز ”خ“ اور ”کھ“ کے بجائے $\mathfrak{K}$ لکھا جاتا ہے۔ اسی طرح ”ث“، ”س“ اور $\mathfrak{S}$ کے لیے ”ذ“، ”ز“، ”ض“ اور ”ظ“ کے لیے $\mathfrak{Z}$ کو ہی کافی سمجھا جاتا ہے۔ نیز ”غ“ اور ”گ“ کے لیے $\mathfrak{G}$ اور ”ف“ اور ”پھ“ کا متبادل چ خیال کیا جاتا ہے۔ ”ق“ اور ”ک“ کا امتیاز پیدا کرنے والا بھی کوئی حرف گورمکھی حروف میں نہیں (۲)۔ ان دونوں کی جگہ $\mathfrak{Q}$ استعمال کرنے کا رواج ہے۔ اس لیے بھی ان الفاظ کی شکل میں فرق آ گیا ہے۔ مثلاً گورو گرتھ صاحب کے اکثر مقامات میں ”کاغذ“ کے بجائے ”کاگد“ لکھا گیا ہے اور بعض جگہ اسے ”کاگت“ یا ”کاگل“ میں بدل دیا گیا ہے اور بعض جگہ ”کاگر“ میں۔ اسی طرح ”راہ راست“ کو ”رھراس“ اور ”عرض داشت“ کو ”ارداس“ کی شکل دے دی گئی ہے۔

گورو نانک جی نے تو اپنے کلام میں بعض حروف اور الفاظ کی مختلف آوازیں بھی ملحوظ رکھی ہیں جیسا کہ بعض علاقوں کے لوگ ”ض“ کو ”ذ“، ”ز“ اور ”ظ“ اور ”د“ سے ملتی جلتی آواز سے ادا کرتے ہیں۔ گورو جی نے ان مختلف آوازوں کے پیش نظر ”قاضی“ لفظ کو بعض مقامات پر کاجی (ਕਾਜੀ) اور بعض جگہ کادی (ਕਾਦੀ) لکھا ہے۔

۱۔ گورمکھی حروف تہجی میں تین الف ہیں : ایک پیش والا ، دوسرا زہر والا اور تیسرا زیر والا ۔

۲۔ مشہور سکھ سکالر سردار کاہن سنگھ جی نابھہ نے ایک مرتبہ ان حروف میں امتیاز پیدا کرنے کے لیے بعض علامات ایجاد کرنے کی کوشش کی تھی۔ اکثر سکھوں نے ان کی یہ کوشش ناپسند کی تھی۔

گورو گرنٹھ اور اردر

کی شکل میں درج کیا ہے ، نیز ”حاضر حضور“ کو ”ہادرہ ہدور“ (حادر حدور) لکھا ہے ۔ حیدر آباد دکن کے لوگوں میں ”ق“ کی آواز ”خ“ اور ”کھ“ کے مترادف ہے ۔ گورو جی نے اس آواز کے مد نظر لفظ ”وقت“ کو اپنے کلام میں ”وخت“ یا ”وکھت“ لکھا ہے ۔ کوکن لوگ ”ق“ کو ”گ“ کی طرح بولتے ہیں ۔ گورو جی نے اس آواز کو ملحوظ رکھتے ہوئے ”عقد“ کی بجائے ”اگد“ (عگد) نقل کیا ہے ۔

اس فہرست میں جو الفاظ جمع کیے گئے ہیں ان میں بعض الفاظ ایسے ہیں جو گورو گرنٹھ صاحب کے ایک ایک صفحہ پر کئی کئی مرتبہ آئے ہیں ۔ مثلاً ”حکم“ ، ”خصم“ ، ”در“ اور ”درگاہ“ وغیرہ ۔ اور بعض الفاظ ایسے ہیں جنہیں سارے گورو گرنٹھ صاحب میں صرف ایک ایک مرتبہ ہی درج کیا گیا ہے ۔ مثلاً ”آم“ ، ”رسول“ ، ”قبلہ“ اور ”کافر“ وغیرہ ۔

امید ہے کہ یہ فہرست بھی ناظرین کی دلچسپی کی موجب ہوگی ۔ قارئین کرام کی سہولت اور تحقیق کے لیے ہر لفظ کے ساتھ گورو گرنٹھ صاحب کے اس صفحہ کا حوالہ بھی دے دیا گیا ہے جس میں وہ لفظ استعمال کیا گیا ہے ۔

(الف)

- آب (آب ، آب) ص ۲۴ ، ۱۴۴ ، ۷۲۳ ، ۱۰۳۱
 آتش (آتسڑی ، آتس) ص ۱۰۹۵ ، ۱۲۹۱
 آخر (آکھر) ص ۷۲۱
 آدم (آدم) ص ۱۱۶۱
 آدمی (آدمی) ص ۱۴۴ ، ۳۱۸ ، ۳۷۲ ، ۴۸۹ ، ۶۶۰
 آراستہ (راس) ص ۳۹۷
 آرائش (اسراؤ) ص ۲۵
 آرزو (ارج) ص ۳۵۵
 آسمان (اسمان ، اسمانی) ص ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۶۴ ،
 ۲۳۳ ، ۳۳۰ ، ۳۳۲ ، ۴۸۸ ، ۵۹۵ ، ۷۲۲ ، ۷۲۳ ،
 ۹۶۷ ، ۱۲۵۶ ، ۱۲۵۷
 آسیہ (آسانی) ص ۱۳۶۲
 آشنا (اسناھا) ص ۱۸۷ ، ۱۴۰۲
 آشنائی (اسنائی) ص ۷۹۵
 آغاز (اگجا ، آگجا) ص ۶۲۱ ، ۸۸۴
 اکفا (اکفا) ص ۱۳۳۷
 آگاہ (آگاہ) ص ۱۳۸۳
 آمد (آمد) ص ۷۲۷
 آمر (آمر ، آمرو) ص ۳۷۱ ، ۶۰۹

- امّ (آمر) ص ۳۷۱
 آن (آن*، آن) ص ۳۷۶ - ۱۲۱۰
 آن (آن) ص ۱۳۴
 آن کسے (آکسے) ص ۱۶۴
 آنکس (انکس) ص ۱۵۹ ، ۲۲۱ ، ۶۳۶ ، ۶۴۷ ، ۶۶۵ ، ۱۱۷۹
 ابا (اے) ص ۷۳
 ابادان (ابادان*) ص ۳۴۵
 ابدال (ابدال) ص ۱۳۸۰
 ابدالی (ابدالی) ص ۱۱۶۷
 احوال (ہوال ، اہوال) ص ۳۳۰ ، ۷۲۱ ، ۱۳۷۱ ، ۱۳۷۵
 اختیار (اکتیاو) ص ۳۳۸
 اخفا (اکفا) ص ۱۳۳۷
 اخلاص (اکھلاس) ص ۱۵۹
 اژدھا (اسرال ، اسرالا) ص ۹۰۴ ، ۱۰۳۱
 است (است) ص ۱۷۴ ، ۱۴۴
 استاد (استاد) ص ۲۴ ، ۱۰۹۶
 اسوار (اسوار ، اسوارا) ص ۱۴۲ ، ۳۲۹ ، ۸۷۲
 اسواری (اسواری) ص ۱۷۹ ، ۳۲۹
 اشارت (سارتا) ص ۲۱۸
 اشتر (آسٹ) ص ۱۱۴۰
 اصل (اسل) ص ۱۱۴۱
 اصول (اسول) ص ۵ ، ۴۸۱
 اعلا (آلا ، آلی) ص ۷۲۲ ، ۱۰۸۴
 اعمال (امالی) ص ۵۵۸
 افتراء (ابھتراء) ص ۷۲۷
 افزوں (ابھجوں) ص ۱۴۳
 المست (المست) ص ۳۷۷

گورو گرتھ اور اردو

آلودہ (الودیا) ص ۱۰۹

اللہ (الا، الہ، اللہ، اللہ) ص ۵۳، ۹۴، ۳۴۰، ۳۴۲، ۳۹۷،

۳۳۰، ۳۸۰، ۳۸۸، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۷، ۴۹۴،

۸۹۶، ۸۹۷، ۱۰۸۳، ۱۱۳۶، ۱۱۳۸، ۱۱۹۱،

۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۷۴، ۱۳۸۳

آم (ام) ص ۷۳

امان (امان، امان، امان) ص ۲۶۸، ۳۷۴، ۱۰۹۷، ۱۲۴۹

امانہ (امانا) ص ۴۰۳

آمت (امت) ص ۹۶۷، ۹۶۹

امر (امر، امر، امرے) ص ۴۸، ۸۳، ۱۶۱، ۲۳۸، ۳۰۴،

۶۰۰، ۷۱۱، ۷۴۹، ۷۸۹، ۹۹۸، ۱۰۴۶، ۱۰۵۷،

۱۰۸۱، ۱۱۴۰، ۱۲۲۵، ۱۲۴۱، ۱۲۵۰، ۱۳۵۹

امراء (امرے، امراؤ، امراو) ص ۴۶، ۸۵۱، ۵۶۱، ۸۶۹، ۱۰۸۴،

۱۱۰۰، ۳۱۵

آمی (اومی) ص ۴۶۹

آمین (اومیا) ص ۴۶۹

اناج (اناج) ص ۱۱۶

اندر (اندر، اندر، اندر، اندرہ) ص ۶۲، ۸۴، ۸۵، ۹۱، ۱۴۵،

۲۶۹، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰،

۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۲۰، ۳۲۲، ۳۱۲، ۳۱۷، ۳۲۵،

۴۲۷، ۴۳۹، ۴۷۰، ۴۷۳، ۴۷۴، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۴،

۵۲۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۶، ۵۶۶، ۵۶۸، ۵۸۷،

۵۸۹، ۵۹۴، ۶۴۷، ۶۵۰، ۶۵۰، ۶۹۰، ۷۵۴، ۷۵۸، ۷۸۹،

۸۴۳، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۴، ۹۵۱، ۹۵۴، ۹۵۶، ۹۶۰،

۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۱۰۲۶، ۱۰۳۴، ۱۰۳۸، ۱۰۴۶،

۱۰۵۰، ۱۰۵۳، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۶۰، ۱۰۶۳،

۱۰۶۴، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳،

گورو گرتھ اور اردو

۱۰۹۴ ، ۱۰۹۸ ، ۱۰۹۹ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۳۷ ،

۱۲۳۸ ، ۱۲۵۴ ، ۱۲۸۴ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۸ ، ۱۲۸۹ ،

۱۳۳۸ ، ۱۳۳۵

اندازہ (انداجا) ص ۸۵۶ ، ۱۰۸۴

اندیشہ (ادیس ، اندیس ، اندیسرو ، اندیسیا) ص ۵۷ ، ۹۰ ، ۱۹۴ ،

۲۱۲ ، ۲۳۷ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ، ۳۱۵ ، ۳۶۸ ، ۵۱۹ ، ۴۹۹ ،

۵۱۶ ، ۵۳۳ ، ۵۵۰ ، ۵۷۶ ، ۶۱۲ ، ۶۱۹ ، ۶۲۴ ، ۶۳۰ ،

۷۵۹ ، ۸۱۳ ، ۸۲۳ ، ۸۷۷ ، ۸۹۹ ، ۹۹۰ ، ۱۱۶۶ ،

۱۲۶۶

اندیشے (اندیسے) ص ۱۹۲ ، ۴۶۸

اندوہ (اندوہ) ص ۳۴۵

انگور (انکر ، انگور) ص ۲۰ ، ۱۲۲۸

انگوری (انگوری) ص ۳۲۶ ، ۸۳۸

اوطاق (آتاک ، اوتاک) ص ۵۵ ، ۷۵۲

اول (اول) ص ۱۴۱ ، ۴۸۰ ، ۱۱۹۴

آوردہ (آوردہ) ص ۶۱۵

اولیاء (اول ، اولیے) ص ۳۱۱ ، ۵۱۸ ، ۱۱۰۰

ایں (ایں) ص ۷۲۱

ایمان (ایمان) ص ۲۴

(ب)

بابا (بابا ، بابے ، بابانیا) ص ۱۲ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۵۳ ، ۶۰ ،

۱۰۸ ، ۱۵۵ ، ۱۶۲ ، ۳۰۷ ، ۳۶۰ ، ۳۶۱ ، ۳۸۲ ، ۴۸۰ ،

۳۸۲ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۵۹۵ ، ۶۲۳ ، ۷۶۳ ، ۸۵۲ ، ۸۵۵ ،

۸۷۰ ، ۸۷۷ ، ۸۸۶ ، ۹۱۷ ، ۹۵۱ ، ۹۸۹ ، ۹۹۲ ، ۹۹۳ ،

۹۹۴ ، ۱۰۰۹ ، ۱۰۱۰ ، ۱۰۱۲ ، ۱۰۱۵ ، ۱۱۰۴ ، ۱۱۰۶ ،

۱۱۶۱ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۴ ، ۱۳۲۸ ، ۱۳۳۱ ، ۱۴۲۶ ،

بابا آدم (بابا آدم) ص ۱۱۶۱

بابر (بابر) ص ۱۷۴

باپ (باپ ، باپ باپ ، باپے ، باپو) ص ۹۷ ، ۳۳۹ ، ۴۷۶ ، ۴۹۴ ،

۳۸۲ ، ۵۹۶ ، ۶۵۸ ، ۶۷۳ ، ۷۹۶ ، ۱۱۳۱ ، ۱۱۷۱ ،

۱۱۸۳ ، ۱۱۹۴ ، ۱۱۹۶ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۷۹ ،

بادشاہ (بادشاہ ، بادشاہ) ص ۱۴۳ ، ۲۲۷ ، ۶۰۰ ، ۷۴۰ ، ۱۱۰۰ ،

۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ،

بادشاہیان (بادشاہیا) ص ۴۲

بادہ (بادنگ) ص ۱۳۵۱

باری (باری) ص ۱۴۳۰

باز (باج ، باجان) ص ۱۴۴ ، ۱۳۸۳

بازار (باجار ، باجارا ، بجارہ) ص ۱۴۱ ، ۴۶۴ ، ۷۵۶ ، ۸۷۳ ،

۹۶۵ ، ۱۰۵۳ ، ۱۲۹۰ ، ۱۴۲۳ ،

بازاری (باجاری ، باجاریا) ص ۳۵۹ ، ۴۶۴ ، ۸۷۳ ، ۱۰۱۳ ، ۱۲۸۳ ،

۱۲۹۰ ،

بازی (باجی) ص ۱۳۰ ، ۱۵۱ ، ۱۵۴ ، ۲۳۰ ، ۲۴۶ ، ۳۵۹ ، ۳۶۶ ،

۳۱۲ ، ۳۲۲ ، ۳۳۳ ، ۴۷۴ ، ۴۸۴ ، ۴۹۵ ، ۵۸۰ ، ۵۹۸ ،

۶۵۶ ، ۶۵۹ ، ۷۳۶ ، ۹۰۹ ، ۹۱۱ ، ۹۳۶ ، ۹۴۱ ،

۱۰۱۳ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۶۱ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۹۸ ،

۱۲۴۳ ، ۱۲۷۶ ، ۱۳۱۱ ،

بازی گر (باجی گر ، باجی گر) ص ۲۰۶ ، ۴۸۷ ، ۵۸۱ ، ۶۵۵ ، ۷۳۶ ،

۱۰۲۳ ، ۱۰۶۱ ، ۱۱۰۵ ، ۱۳۴۲ ،

بازی گری (باجی گری) ص ۴۸۱

باشہ (باسا، باسے) ص ۷۷۶ ، ۱۲۱۶
باعث (بائس) ص ۱۱۰۵
باغ (باگ، باگ) ص ۷۰ ، ۱۴۱ ، ۲۱۲ ، ۲۷۰ ، ۳۵۴ ، ۴۹۷
۸۴۹ ، ۹۶۶ ، ۱۳۸۲
باغ باغ (باگے باگ) ص ۱۲۴۳
باغات (باگت) ص ۵۰
باغیچہ (بگیچا) ص ۳۸۵
باغیچے (باگیچے) ص ۱۷۹
باقی (باکی) ص ۲۵۹ ، ۵۰۵ ، ۶۹۸ ، ۷۵۱ ، ۹۵۳ ، ۱۰۳۰
بانگ (بانگ) ص ۱۱۰۰ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۹۱ ، ۱۳۷۴
بانگان (بانگا، بانگان) ص ۷۹۰ ، ۱۰۸۴
باہر (باہر، باہرا، باہرے، باہرے) ص ۴۵ ، ۵۱ ، ۶۳ ، ۷۴ ، ۷۶
۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۸ ، ۹۷ ، ۹۹ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵
۱۰۷ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۷ ، ۱۳۳
۱۳۹ ، ۱۴۳ ، ۱۴۷ ، ۱۸۲ ، ۱۸۴ ، ۱۹۷ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱
۲۵۷ ، ۲۵۹ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۳۱۵ ، ۳۲۶ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵
۳۸۵ ، ۳۹۷ ، ۳۹۸ ، ۴۲۵ ، ۴۳۴ ، ۴۴۵ ، ۴۴۷ ، ۴۵۰
۴۵۱ ، ۴۶۸ ، ۴۷۳ ، ۴۷۵ ، ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۷
۶۵۱ ، ۶۷۰ ، ۶۸۱ ، ۷۰۰ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹ ، ۷۲۲ ، ۷۲۸
۷۵۲ ، ۷۵۴ ، ۷۷۴ ، ۷۸۹ ، ۸۰۹ ، ۸۱۶ ، ۸۲۶ ، ۸۶۱
۹۰۹ ، ۹۱۶ ، ۹۱۹ ، ۹۳۰ ، ۹۳۹ ، ۹۴۳ ، ۹۵۱ ، ۹۵۳
۹۵۸ ، ۹۶۰ ، ۹۶۴ ، ۹۶۵ ، ۹۶۶ ، ۹۹۲ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۱۳
۱۰۴۲ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۸۱ ، ۱۱۹۱
۱۲۳۹ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۸ ، ۱۲۹۰ ، ۱۳۳۱
۱۳۳۷ ، ۱۳۴۰ ، ۱۳۴۳ ، ۱۳۶۵ ، ۱۳۷۲ ، ۱۳۷۴
۱۳۷۶ ، ۱۳۸۰ ، ۱۴۱۷ ، ۱۴۲۱ ، ۱۴۲۲ ، ۱۴۲۳
بت (بت) ص ۶۵۴

گورو گرنتھ اور اردو

بجور (بجور) ص ۱۳۷۹

بخش (بکھس ، بکھسے ، بکھسیے ، بکھسانے) ص ۳۰ ، ۳۲

[illegible]

بخشندگی (بکھسندگی) ص ۳۸۸

بخشنامه (بکوشند، بکوشند) ص ۴۷، ۴۹، ۴۸۳، ۴۹۰، ۴۲۱

1. 97, 1. 98, 1. 99, 928, 898
 1. 97, 1. 98, 1. 99, 928, 898

بخشنہار (بکھسن ہار ، بکھسن ہار ، ہار) ۶۳ ، ۹۰ ، ۱۵۸ ،

۲۳۵ ، ۲۶۰ ، ۲۶۱ ، ۳۵۶ ، ۳۶۳ ، ۳۹۱ ، ۴۲۰ ، ۴۳۰ ،

۵۸۹ ، ۵۹۳ ، ۷۵۱ ، ۷۵۸ ، ۸۰۹ ، ۸۵۳ ، ۱۰۰۷ ، ۱۰۱۱ ،

۱۱۳۸ ، ۱۲۵۰ ، ۱۲۸۲

بخشیش (بکھس ، بکھسیس ، بکھسیسی ، بکھسیؤن) ص ۱ ، ۵ ،

۱۵ ، ۲۱۰ ، ۲۷۷ ، ۳۵۸ ، ۳۶۷ ، ۵۲۳ ، ۱۰۷۷ ، ۱۰۷۹ ،

۱۱۰۴ ، ۱۱۷۵

بخور (بکھورائے ، بکھورہ) ص ۵۲۳ ، ۱۰۸۳

بخوری (بکھوراء) ۷۲۳

بخیل (بکھیل) ۷۲۱

بخیلی (بکھیلی) ص ۷۳۳ ، ۸۵۲ ، ۸۵۳ ، ۹۲۴ ، ۱۱۹۱ ، ۱۲۴۹ ،

۱۳۱۹

بدائے (بدائے) ص ۷۲۳

بد (بد) ص ۷۲۱ ، ۱۰۸۳

بد بخت (بد بکھت) ص ۷۲۱

بد حال (بہال ، بہالیا) ۱۳۶۲ ، ۱۳۶۴

بد دعا (بدد'آ) ص ۴۲

بد رہ (بدرا) ص ۷۸۹

بد راہی (بدراہی) ص ۱۰۸۳

بد عمل (بد امل) ص ۱۰۸۳

بد فعلی (بدپھیلی) ص ۶۳ ، ۱۰۵ ، ۱۳۲

بدکار (بدکارا) ص ۱۰۱۱

بدل (بدلاون ، بدلے ، بدلہا ، بادر) ص ۳۳۵ ، ۸۷۴ ، ۱۲۰۳ ، ۱۲۶۱

بدلاؤ (بدلاؤ) ص ۶۵۱

بدلانا (بدلاون) ص ۸۷۴

بدنام (بدناؤ) ص ۶۴۵

- بدنامی (بدنامی) ص ۹۰۲
 بد نظر (بدنظر) ص ۱۳۳۸
 بدن (بدن ، بدنی ، بدن) ص ۳۹ ، ۹۶۹ ، ۱۳۱۸
 بدون (بہون ، بہونا ، بہونڑیا) ص ۳۹۷ ، ۷۹۳ ، ۸۰۵
 بدی (بدی) ص ۷۲۹
 بدیاں (بدیا) ص ۳۶۳
 برا (برا) ص ۱۰۸۳
 برابر (برابر) ص ۸۵۸ ، ۹۷۳
 برابری (برابری) ص ۳۷۳ ، ۹۷۰
 برأت (برأت) ص ۱۲۵۱
 برادر (برادر) ص ۱۰۸۳
 برادران (برادران) ص ۷۲۱ ، ۷۲۳
 برخوردار (برکھوردار) ص ۱۰۸۳
 برعکس (برکس) ص ۳۳۵
 برغو (برگو) ص ۱۰۸۳
 برف (ورپھ) ص ۷۵۸
 برکت (برکت ، برکتی) ص ۵۳ ، ۶۳۷
 برکش (برکس) ص ۳۳۵
 برگزیدہ (برگو) ص ۷۹۰
 بزه کاری (بجکاری) ص ۱۱۶۱
 بس (وسے) ص ۱۳۳
 بستنی (بستنی) ص ۷۲۳
 بسمل (بسمل ، بسمل) ص ۱۱۵۸ ، ۱۱۶۵ ، ۱۳۵۰
 بسیار (بسیار) ص ۳۲۵ ، ۳۷۵ ، ۷۲۷ ، ۱۲۹۱
 بسے (وسے) ص ۱۳۳
 بقر عید (بکرید) ص ۱۳۹۳
 بک (بک) ص ۱۲۸۶

بیگاری (بگاری) ص ۱۷۹ ، ۷۲۷

بگو (بگو ، بگو) ص ۶۴ ، ۷۲۳

بگوئی (بگوئی) ص ۷۲۷

بگوید (بگوید) ص ۷۲۱

بلغ (بلغ) ص ۶۶۷ ، ۱۳۱۳

بلا (بلا) ص ۱۵۲ ، ۱۹۰ ، ۱۹۳ ، ۲۰۱ ، ۳۳۷ ، ۸۸۷ ، ۹۷۱

۱۳۳۷

بن (بن) ص ۴۲۷ ، ۵۲۴

بنت (بنت) ص ۱۱۵۸

بند (بند ، بند) ص ۵ ، ۴۲۰ ، ۱۰۰۲ ، ۱۰۸۴ ، ۱۲۸۷

بند خلاص (بند کھلاس ، بند کھلاسی) ص ۱۰۰۲ ، ۱۰۸۴

بند خلاصی (بند کھلاسی) ص ۵

بندش (بندش) ص ۱۹۶۴

بندگی (بندگی) ص ۳۳۸ ، ۲۴۲ ، ۳۸۸ ، ۷۲۴ ، ۷۲۶ ، ۷۹۴ ، ۷۹۷

۸۹۷ ، ۹۶۱ ، ۱۰۹۴ ، ۱۲۴۲ ، ۱۳۷۴ ، ۱۳۸۳

بندہ (بندو ، بندا ، بنداہ) ص ۸۴ ، ۳۴۱ ، ۳۵۹ ، ۳۹۶ ، ۴۰۰ ، ۴۶۵

۴۷۸ ، ۴۸۱ ، ۷۲۳ ، ۹۹۰ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۰۸۵

۱۰۹۶ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۴۰ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۸۳ ، ۱۳۸۴

بندی (بندی) ص ۹۰ ، ۳۵۹ ، ۴۱۳ ، ۴۶۵ ، ۷۲۴ ، ۱۱۹۱

بندی خانہ (بندی کھانا) ص ۱۱۹۱

بندے (بندے) ص ۳۳۸ ، ۷۲۳ ، ۷۲۷ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۳۸

۱۳۸۳ ، ۱۳۱۲ ، ۱۳۴۹

بندے ربانی (بندے ربانی) ص ۱۲۸۷

بنیاد (بنیادا) ص ۳۸۱

بود (بود) ص ۷۲۷

بوئی (بوئی) ص ۷۹۳

بویا (بویا) ص ۳۰۹

بوئے (بوئے، بوہتے، بوئیو) ص ۱۱۰۲، ۱۳۶۰

بہانہ (بہانا) ص ۷۹

بہشت (بہست، بہست، بہست) ص ۲۴، ۱۴۱، ۳۷۷، ۳۸۰،

۳۸۸، ۹۵۲، ۱۰۳۵، ۱۰۸۳، ۱۱۶۳، ۱۳۵۰

بہشتی (بہستی) ص ۱۰۸۳

بہل (بہل) ص ۹۸

بیا (بیا، بی آ) ص ۱۸۶، ۳۲۱، ۱۳۷۸

بیایان (بیبان، بیبانی، بے بانے، ویبانی) ص ۲۳، ۳۷۱، ۳۶۷،

۵۵۳، ۱۰۲۱

بیادر (بیادر) ص ۲۵

بی بی (بی بی) ص ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۸، ۱۱۶۷

بے (بے) ص ۷۲۱، ۸۷۱

بے باقی (بے باکا) ص ۶۷۱

بے باک (بے باک) ص ۷۲۱

بے پروا (بے پرواھا، بے پرواہ، وے پرواھا، وے پرواہ،

بے پرواھے، وے پرواھے) ص ۲، ۲۰، ۱۲۲، ۱۲۲،

۱۲۷، ۱۳۵، ۱۶۱، ۱۸۷، ۲۳۳، ۲۵۲، ۳۰۳، ۳۰۰،

۳۲۸، ۶۰۳، ۷۲۳، ۷۵۵، ۷۸۸، ۸۵۲، ۸۹۶، ۹۹۳،

۱۰۲۱، ۱۰۲۵، ۱۰۳۲، ۱۰۳۴، ۱۰۳۶، ۱۰۵۴،

۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷،

۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۸۱، ۱۱۳۳، ۱۱۵۵، ۱۱۸۸،

۱۲۵۰، ۱۲۸۳، ۱۲۸۸، ۱۲۹۱، ۱۳۷۹، ۱۳۸۳،

۱۳۱۲

بے پیر (بے پیر، وے پیر) ص ۵۹۵، ۸۷۱

بے چارہ (بے بیچارا) ص ۸۷۰

بے چاری (بی چاری) ص ۱۱۲۰

بے حال (بہال ، بہالیا ، بے ہال) ص ۸۰۵ ، ۱۳۶۲ ، ۱۳۶۳

بے خبر (بے کھبر) ص ۷۲۷

بے دار (بے دار) ص ۹۷۲

بے دعویٰ (نرداویے) ص ۱۳۷۳

بے دین (ویدینا) ص ۷۹۰

بیشا (بیشا) ص ۳۸۱

بے شمار (بے شمار ، بے شمار) ص ۲۹۲ ، ۵۲۲ ، ۶۱۸ ، ۶۷۳ ، ۷۰۰ ،

۸۸۹ ، ۸۱۶ ، ۸۹۷ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۶۹ ، ۱۳۰۲

بیع (بے ، بے ، بے آنی) ص ۳۷۹ ، ۷۳۰

بیع خرید (بے کھرید) ص ۳۹۶ ، ۷۳۸ ، ۷۳۹

بے عیب (بے ایب) ص ۷۲۱

بے غم پورہ (بے گم پورہ) ص ۳۳۵

بیہتم (بیہتم) ص ۷۲۱

بے کار (وے کار ، وے کار ، بے کار ، وے کار) ص ۱۶ ، ۵۶ ،

۱۱۰۵ ، ۱۵۰ ، ۱۳۲

بے گار (وے گار) ص ۱۲۸ ، ۱۶۶

بے گاری (بگاری ، وے گاری ، وے گاریا) ص ۱۶۶ ، ۱۷۹ ، ۷۲۷

بے گانہ (بگانا ، بے گانا ، برانے ، برانو) ص ۲۶۱ ، ۵۲۳ ، ۷۵۹ ،

۷۹۵ ، ۸۷۵ ، ۱۰۰۳ ، ۱۲۱۰ ، ۱۲۵۳

بے محتاج (بے محتاج ، بے محتاجے ، وے محتاج ، وے محتاجا ،

وے محتاج) ص ۵۱ ، ۱۸۳ ، ۲۶۳ ، ۳۷۶ ، ۳۰۰ ، ۳۲۸ ،

۶۰۳ ، ۷۲۵ ، ۷۵۵ ، ۷۸۸ ، ۸۵۳ ، ۸۸۳ ، ۸۹۳ ، ۸۹۶ ،

۸۹۷ ، ۹۹۳ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳ ،

۱۰۳۶ ، ۱۰۵۳ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۲ ، ۱۰۶۶ ،

۱۰۶۷ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۷۶ ، ۱۰۹۱ ، ۱۱۳۳ ، ۱۱۵۵ ،

۱۱۸۸ ، ۱۱۹۰ ، ۱۲۵۰ ، ۱۲۶۱ ، ۱۲۸۳ ، ۱۲۸۸ ،

۱۳۷۱ ، ۱۳۸۳ ، ۱۳۱۲

بے نظر (بے نجر) ص ۷۲۱
بے نماز (بے نواجا) ص ۱۳۸۱
بے وزیر (بے وجیر) ص ۱۴۰۲

(پ)

پا (پا ، پاو) ص ۴۶۶ ، ۷۲۱ ، ۱۱۶۸
پاتشاہ (پاتساہ ، پاتساہ ، پاتساہب) ص ۳ ، ۵ ، ۶ ، ۹ ، ۱۸ ،
۳۳ ، ۴۴ ، ۵۳ ، ۶۱ ، ۶۴ ، ۷۲ ، ۱۶۱ ، ۱۸۳ ، ۲۵۸ ،
۳۰۵ ، ۳۳۸ ، ۳۹۷ ، ۴۳۳ ، ۴۶۳ ، ۵۷۹ ، ۶۰۴ ، ۶۲۱ ،
۷۲۷ ، ۷۶۷ ، ۸۵۱ ، ۸۸۱ ، ۸۶۹ ، ۸۹۳ ، ۹۳۱ ، ۹۳۶ ،
۹۴۷ ، ۹۵۷ ، ۹۶۴ ، ۹۶۸ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۶ ،
۱۰۹۴ ، ۱۰۹۸ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۸۸ ، ۱۲۴۱ ،
۱۲۸۷ ، ۱۲۸۸ ، ۱۲۹۰ ، ۱۳۱۳ ، ۱۳۲۶
پاتشاہی (پاتساہی ، پاتساہی) ص ۱۴۴ ، ۳۳۵ ، ۵۹۰ ، ۷۹۴ ،
۱۰۷۳ ، ۱۰۴۶
پاتساہیاں (پاتساہیا) ص ۱۳۲ ، ۱۰۰۹ ، ۱۳۱۳
پاخاک (پاکھاک) ص ۷۲۱
پاخرہ (پاکھرے) ص ۱۴۱
پارس (پارس ، پارس ، پارس) ص ۲۷ ، ۲۵۰ ، ۳۰۳ ، ۴۱۱ ، ۴۲۱ ،
۴۸۱ ، ۴۹۱ ، ۵۰۵ ، ۶۵۷ ، ۶۶۸ ، ۹۱۱ ، ۱۱۱۳ ،
۱۱۵۸ ، ۱۱۷۲ ، ۱۲۴۴ ، ۱۲۹۷ ، ۱۳۲۴ ، ۱۳۵۱
پاک (پاک ، پاک ، پاکنگ) ص ۵۳ ، ۴۷۳ ، ۴۶۶ ، ۴۷۳ ، ۷۲۳ ،
۲۷۴ ، ۷۲۷ ، ۸۹۷ ، ۹۵۹ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۳۲۴ ،
۱۳۵۰

پالان (پلانے) ص ۴۷۲

پانے (پاء) ص ۱۸۱ ، ۲۰۴ ، ۲۶۳ ، ۳۷۲ ، ۵۴۷ ، ۵۹۶ ، ۷۲۵ ،
۹۸۴ ، ۱۱۶۸

پانک (پانک) ص ۱۰۳۹

پائیں (پاء ، پائیں) ص ۱۴۱ ، ۱۱۸۹ ، ۱۳۱۲

پدر (پدر) ص ۷۲۱

پر (پر) ص ۵۵۰

پر (پر) ص ۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۳۱۲ ، ۷۸۸

پر آب (پوراب) ص ۱۲۹۴

پرچہ (پرچا ، پرچو) ص ۲۰۵ ، ۳۴۲

پردہ (پردا ، پڑدا ، پاردو) ص ۲۱۵ ، ۲۸۵ ، ۳۸۵ ، ۵۶۲ ، ۶۲۴

۸۸۷ ، ۸۸۹ ، ۱۰۰۲ ، ۱۱۱۷ ، ۱۲۹۹

پرزہ (پرچا) ص ۱۱۰۵

پرش (پورسانی) ص ۳۶۰

پروانہ (پروانا) ص ۹۳۲

پروا (پرواہ) ص ۳۵۱ ، ۴۷۳

پروردگار (پرودگار ، پرودگار) ص ۳۹ ، ۵۳ ، ۳۸۸

۴۹۱ ، ۵۰۵ ، ۶۵۷ ، ۶۶۸ ، ۸۵۰ ، ۱۳۷۱

پری (پرپا) ص ۳۵۱ ، ۹۱۷ ، ۱۲۸۵

پریشانی (پریشانی) ص ۷۲۷

پسر (پسر) ص ۷۲۱

پسند (پسندے ، پسندے ، پسندو) ص ۲۴ ، ۳۹۷ ، ۱۱۰۱

پل صراط (پورسلات) ص ۷۹۳ ، ۱۳۷۷

پلک (پلک ، پلکا) ص ۳۹۰ ، ۴۰۳ ، ۴۶۸ ، ۷۰۸

پلیتہ (پلیتے ، پلیتہ) ص ۳۳۳ ، ۸۷۳ ، ۱۱۶۱

پلید (پلیتہ ، پلیتے) ص ۸۷۳

پلیدی (پلیتی) ص ۴

- پناہ (پنہ) ص ۳۸۸ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۶۱
- پنج (پنج ، پنچے) ص ۲۴ ، ۷۳ ، ۷۳ ، ۱۳۱ ، ۱۳۸۱
- پند (پند) ص ۷۴ ، ۹۶۴
- پندی (پندی) ص ۱۰۳۲
- پنجر (پنجر ، پنجر) ص ۸۹ ، ۲۲۳ ، ۶۵۹ ، ۸۳۹ ، ۹۰۶ ، ۱۰۱۰ ، ۱۳۸۲
- پنجرا (پنجرہ ، پنجرہ ، پنجرہ ، پنجرے) ص ۳۲۳ ، ۸۳۹ ، ۱۳۸۲
- پنہاں (پنہام ، پنہامیا) ص ۸۱۹ ، ۴۷۱
- پہلوان (پہلوانڑا) ص ۷۴
- پہن (پہن ، پینن) ص ۱۶ ، ۱۰۹۲ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۱۹
- پور (پوہرا ، پر) ص ۱۳۹ ، ۳۴۵
- پوتہ (پوتے) ص ۲۳ ، ۳۰ ، ۳۱۶ ، ۳۶۳ ، ۸۷۸ ، ۸۹۳ ، ۹۵۱ ، ۱۳۳۵ ، ۱۲۳۸
- پوتہ دار (پوتے دار) ص ۱۲۳۹
- پوتہ داری (پوت داری) ص ۱۱۸۲
- پوچ (پوچ) ص ۳۴۵
- پوچا (پوچا) ص ۲۱۴ ، ۳۶۰ ، ۳۹۱
- پوش (پورسانی) ص ۳۴۰
- پوطہ (پوتے) ص ۲۳ ، ۳۰ ، ۳۱۶ ، ۳۶۳ ، ۸۷۸ ، ۸۹۳ ، ۹۵۱ ، ۱۳۳۵ ، ۱۲۳۸
- پوطہ دار (پوتے دار) ص ۱۲۳۹
- پوطہ داری (پوتے داری) ص ۱۱۸۲
- پے (پے) ص ۱۰۸۴
- پیالہ (پیالا ، پیالا) ص ۹۲ ، ۱۱۶۷ ، ۱۳۷۸
- پیدائش (پیدائش) ص ۷۲۳ ، ۷۲۴
- پیر (پیر ، پیر ، پیرے) ص ۳ ، ۱۷ ، ۳۸ ، ۵۳ ، ۶۴ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۴۶ ، ۳۵۸ ، ۳۱۳ ، ۳۱۷ ، ۳۷۸ ، ۵۱۸

۶۳۰ ، ۸۷۷ ، ۸۹۷ ، ۹۵۱ ، ۹۵۴ ، ۹۶۶ ، ۹۶۷ ، ۱۰۱۱

۱۰۸۴ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۸۱ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۸۲

۱۲۹۳ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۷۵ ، ۱۳۸۲ ، ۱۴۲۲

پیراھن (پراھن ، پیہن ، پیرن ، پھرن) ص ۱۶ ، ۳۱۸ ، ۹۴۳

۱۱۶۷

پیش (پیس) ص ۷۲۱ ، ۷۲۳ ، ۷۲۷

پیشکار (پیسکاریا) ص ۹۶۸

پیغام (پیکام) ص ۱۴۱۱

پیغمبر (پے کابر ، پے کانبر ، پکا بر ، پے مبر ، پے کامر) ص ۵۳ ، ۳۵۴

۵۱۸ ، ۸۹۷ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۶۱

پیکار (پے کار) ص ۴۱۳ ، ۱۴۱۱

پیکان (پے کام) ص ۴۱۳

پیکانی (پے کانے) ص ۱۳۲۰

پیل (پیل) ص ۵۱۶

(ت)

تا (تا) ص ۱۵۵

تاختن (تا کھتی) ص ۱۴۲

تاج (تاج) ص ۲۲۵ ، ۷۶۵

تاج کلاہ (تاج کلاہ) ص ۳۲۵

تازی (تاجی ، تاجن ، تیجن) ص ۱۴۱ ، ۱۵۵ ، ۵۷۵ ، ۶۹۵

تالاب (تلاؤ) ص ۱۴۱۰

تانبول (تنبور ، تبول ، تنبول ، تنبولی) ص ۳۲۶ ، ۴۱۷ ، ۷۸۸

تپ (تپ ، تاپا ، تاپ) ص ۱۹۱ ، ۲۰۰ ، ۲۷۱ ، ۳۷۸ ، ۴۶۲

۶۱۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۲ ، ۸۰۶ ، ۸۰۷ ، ۸۱۷ ، ۸۲۱ ، ۸۲۵ ،
۱۳۰۰ ، ۱۳۳۸ ، ۱۳۷۳ ، ۱۳۹۱

تپک (تپک) ص ۳۱۸

تجار (تجارا) ص ۱۳۰

تحقیق (تہکیک) ص ۷۲۱

تخت (تکھت ، تکھت) ص ۹۷ ، ۱۳۳ ، ۱۷۹ ، ۳۱۱ ، ۵۱۵ ، ۵۶۳ ،

۵۸۰ ، ۷۶۲ ، ۷۸۵ ، ۸۳۰ ، ۹۰۷ ، ۹۲۳ ، ۹۳۹ ، ۹۶۳ ،

۹۶۷ ، ۹۶۸ ، ۹۶۹ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۳۹ ،

۱۰۵۰ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۸ ، ۱۰۹۲ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۵۵ ،

۱۱۷۲ ، ۱۱۸۸ ، ۱۲۱۱ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۷۹ ، ۲۸۰ ،

۱۲۹۱ ، ۱۳۸۶ ، ۱۳۹۹ ، ۱۴۰۶

توا (تیرا) ص ۷۲۱ ، ۱۸۰۳

توازو (تراجی ، تاراجی ، تاراجو) ص ۵۹ ، ۱۴۷ ، ۳۱۱ ، ۳۷۰ ،

۶۰۵ ، ۷۳۰ ، ۷۳۱

توس (ترس) ص ۳۳۵ ، ۳۸۰ ، ۱۴۲۹

توشی (ترسی) ص ۱۶

توک (ترک) ص ۱۵۵ ، ۲۳۷ ، ۸۳۵ ، ۸۷۵ ، ۱۰۸۳

توک (ترک) ص ۲۳۷ ، ۳۳۰ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۳۷۳ ، ۳۷۷ ،

۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۶۵۳

توکانی (ترکانی) ص ۱۵۵

توکش (ترکس) ص ۱۶ ، ۷۰

توکش بند (ترکس بند) ص ۷۰

تولنگ (ترنگ ، ترنگا) ص ۹۳ ، ۷۳۶ ، ۸۰۳ ، ۱۰۸۸ ، ۱۲۳۳ ،

۱۲۳۶ ، ۱۲۵۲ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۳۸ ، ۱۳۹۶ ، ۱۴۰۴

تسبیح (تسبی) ص ۱۴۰ ، ۹۵۱ ، ۱۰۸۳

تشویش (تسویس) ص ۳۳۵

تعالی (تالا) ص ۷۲۳

تعلق (تالکا ، تلکی) ص ۵۹۱ ، ۱۰۸۵

تعین (تنی) ص ۴۳۲ ، ۷۹۳ ، ۹۵۳

تغیدن (تاگے) ص ۴۵۹

تفحص (تپاوس ، تپاوسو) ص ۱۳۳ ، ۳۰۸ ، ۵۵۰ ، ۹۰۳ ، ۹۱۲

۱۰۷۴ ، ۱۰۹۹ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۷۷ ، ۱۲۸۶

تکبیر (تکبیر) ص ۷۲۱

تکیہ (تکیا ، تکیئے) ص ۱۱۸ ، ۱۸۱ ، ۲۰۱ ، ۶۲۲ ، ۸۴۴ ، ۱۲۷۵

تماشہ (تماسا ، تماشے ، تماشیا) ص ۴۱۷ ، ۷۰۷ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۳۳

۱۰۶۱ ، ۱۰۷۷ ، ۱۲۱۱ ، ۱۴۰۳ ، ۱۴۰۴

تماشے (تماسے ، تماشیا) ص ۷۰ ، ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۳۷۳ ، ۶۵۵ ، ۷۰۷

۱۰۷۷ ، ۱۰۸۴

تن (تن ، تن ، تن) ص ۱۶ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۳۷ ، ۵۶ ، ۶۲ ، ۱۱۰ ، ۱۱۹

۱۲۲ ، ۱۳۵ ، ۱۴۷ ، ۱۵۲ ، ۱۵۴ ، ۲۱۲ ، ۲۱۵ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲

۲۵۹ ، ۲۲۲ ، ۲۲۸ ، ۲۳۰ ، ۲۳۲ ، ۲۳۶ ، ۲۵۲ ، ۳۶۲ ، ۳۸۳

۳۸۶ ، ۴۰۶ ، ۴۱۳ ، ۴۱۶ ، ۴۲۸ ، ۴۳۶ ، ۴۵۲ ، ۴۵۹

۴۷۲ ، ۴۷۸ ، ۴۸۲ ، ۵۱۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵ ، ۵۳۳ ، ۵۳۶

۵۷۳ ، ۵۷۶ ، ۵۸۷ ، ۶۰۲ ، ۶۴۴ ، ۶۷۸ ، ۶۸۶ ، ۷۵۳

۷۵۶ ، ۷۵۸ ، ۷۷۴ ، ۷۸۸ ، ۷۹۳ ، ۸۰۴ ، ۸۰۵ ، ۸۱۰

۸۱۴ ، ۸۱۵ ، ۸۲۶ ، ۸۲۸ ، ۸۳۲ ، ۸۵۳ ، ۸۶۶ ، ۸۷۲

۸۷۸ ، ۸۸۳ ، ۸۸۷ ، ۸۸۸ ، ۹۰۶ ، ۹۰۸ ، ۹۱۱ ، ۹۴۳

۹۴۴ ، ۹۴۶ ، ۹۹۹ ، ۱۰۱۶ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۸۵ ، ۱۱۱۶

۱۱۲۶ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۳۰ ، ۱۱۶۴ ، ۱۱۸۶ ، ۱۲۳۱

۱۲۴۴ ، ۱۲۵۳ ، ۱۲۹۹ ، ۱۳۰۲ ، ۱۳۱۶ ، ۱۳۲۶

۱۳۳۳ ، ۱۳۴۳ ، ۱۳۵۱ ، ۱۳۸۴ ، ۱۴۱۰ ، ۱۴۱۱

۱۴۱۹ ، ۱۴۲۶

تنبو (تنبو) ص ۱۴۱

تنبول (تنبور ، تبول ، تنبول ، تبولی) ص ۳۲۶ ، ۴۱۷ ، ۷۸۸

گورو گرتھ اور اردو

تنگائے (تنگنا) ص ۱۰۷۷ ، ۱۰۸۱

تنگی (تنگیئے) ص ۱۲۸۸

تنور (تنور) ص ۱۳۸۳ ، ۱۳۱۱

تو (تو) ص ۶۵۵ ، ۷۲۱ ، ۱۱۹۰ ، ۱۳۲۶

توانا (توانا) ص ۱۲۹۱

توشہ (توسا ، توسے) ص ۳۹ ، ۸۳ ، ۱۳۲ ، ۳۱۹ ، ۳۰۱ ، ۳۲۲

۳۵۶ ، ۷۳۳ ، ۷۱۵ ، ۷۱۶

تولہ (تولا) ص ۱۱۷۱ ، ۱۲۳۹

توئی (توئی) ص ۱۳۳

تیار (تئی آر) ص ۳۳

تیر (تیر ، تیر) ص ۱۶ ، ۸۶۱ ، ۹۰۵

تیغ (تیگ) ص ۱۶ ، ۱۳۵ ، ۳۱۷ ، ۳۱۸

تیغ بند (تیگ بند) ص ۱۶ ، ۳۱۷

(ث)

ثابت (سابت ، سابت ، سابت) ص ۱۸۲ ، ۱۸۵ ، ۲۲۳ ، ۷۹۵ ، ۷۸۹

۸۱۰ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۸۲ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۷۸

۱۳۷۶ ، ۱۳۷۳ ، ۱۳۳۰

ثمر (توں مر) ص ۳۰۳

ثناء (سنا) ص ۱۳۱ ، ۵۶۵ ، ۱۰۹۲

(ج)

جال (جال) ص ۶۳ ، ۸۵ ، ۱۵۵ ، ۲۲۷ ، ۵۰۲ ، ۶۹۹ ، ۸۱۱ ، ۱۰۰۹

جالی (جالی) ص ۵۵ ، ۲۰۸

جامہ (جاما) ص ۱۴۰

جانی (جانی ، جانی اڑا) ص ۵۷۹ ، ۹۲۴ ، ۱۰۹۴ ، ۱۳۸۱

جانے (جائے) ص ۱۳۷ ، ۱۷۸ ، ۲۱۸ ، ۲۹۶ ، ۳۲۲ ، ۶۶۱ ، ۶۷۷ ، ۷۸۶

جذامی (ججالیہ ، ججالی) ص ۳۰۴ ، ۳۱۵ ، ۴۶۳

جذبہ (جیجیا) ص ۴۳۰

جلاد (جندار ، جندارا ، جندارہ) ص ۲۲ ، ۴۳ ، ۷۷

جماعت (جماتی) ص ۶

جمال (جمالی) ص ۱۳۶۴

جملہ (جملا) ص ۳۴۲

جمع (جمے) ص ۱۱۲۸

جن (جن ، جناں ، جنورا ، جنوری) ص ۵۵۶

جنجال (جنجارا ، جنجال ، جنجالا) ص ۶۳ ، ۲۸۳ ، ۲۹۲ ، ۲۹۹

۵۰۳ ، ۶۷۶ ، ۷۰۱ ، ۸۰۷ ، ۸۸۹ ، ۸۹۷ ، ۱۱۱۲

۱۱۴۷ ، ۱۲۲۱ ، ۱۲۲۲ ، ۱۳۶۸

جندال (جندار ، جندارا ، جندارو ، جندارے ، جندال) ص ۲۲ ، ۴۳

۳۸ ، ۷۷ ، ۹۰ ، ۳۴۷ ، ۱۰۳۶

جنس (جنس جنسی) ص ۶ ، ۹ ، ۳۴۷ ، ۱۲۳۸

جنگ (جنگا) ص ۱۲۱۰

جنگل (جنگل) ص ۷۱۸ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۸۳

جواب (جباب) ص ۴۷۴ ، ۷۹۳ ، ۱۰۸۲ ، ۱۱۶۱ ، ۱۲۵۳ ، ۱۳۷۵

جوانی (جٹانی ، جوآنی) ص ۳۷۹ ، ۱۳۲۸

جواہر (جواہر ، جوہر ، جوہر) ص ۵۹ ، ۱۳۵ ، ۱۳۷ ، ۳۶۳

۳۹۴ ، ۴۱۴ ، ۵۶۳ ، ۷۳۲ ، ۷۳۴ ، ۷۵۴ ، ۸۳۴ ، ۸۸۰

۸۹۳ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۹۵ ، ۱۱۲۳ ، ۱۲۸۴ ، ۱۲۹۶

۱۳۰۸ ، ۱۳۲۴

جواہری (جویہری ، جوهری) ص ۸۵۳ ، ۹۵۲ ، ۱۳۷۳
 جوہن (جوہن ، جوہنہ ، جوہن) ص ۱۶ ، ۲۰ ، ۵۴ ، ۵۸ ، ۶۱ ،
 ۷۵ ، ۲۰۴ ، ۲۰۷ ، ۲۶۸ ، ۳۳۶ ، ۳۴۰ ، ۳۹۷ ، ۳۸۵ ،
 ۳۹۶ ، ۴۱۷ ، ۴۶۱ ، ۴۷۲ ، ۵۶۴ ، ۵۸۳ ، ۶۸۰ ، ۶۸۹ ،
 ۷۶۳ ، ۷۹۴ ، ۸۲۶ ، ۸۴۳ ، ۸۵۵ ، ۹۱۶ ، ۹۲۵ ، ۹۳۲ ،
 ۱۰۱۴ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۳۷ ، ۱۱۰۶ ،
 ۱۱۰۸ ، ۱۱۲۰ ، ۱۲۱۵ ، ۱۲۵۷ ، ۱۲۸۸ ، ۱۳۰۰ ،
 ۱۳۷۹ ، ۱۳۸۷ ، ۱۴۱۴

جولان (جٹولا ، جولان) ص ۱۰۲ ، ۲۳۵ ، ۵۵۵ ، ۱۳۱۵
 جولاہا (جلہا ، جلاہا ، جولاہا ، جولاہے ، جلاہو ، جولاہرا ،
 جولاہرو) ص ۶۷ ، ۳۲۸ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۳۸۷ ، ۶۹۲ ،
 ۹۷۰ ، ۱۳۱۰

جوئیدن (جوئی) ص ۱۰۰۵
 جہاز (جہاج) ص ۱۴۰۱ ، ۱۴۰۸
 جہان (جہان ، جہان ، جہانے ، جہانوں) ص ۲۵ ، ۳۵ ، ۳۸ ، ۱۳۶ ،
 ۱۸۲ ، ۲۴۸ ، ۴۶۴ ، ۴۶۵ ، ۶۴۷ ، ۶۷۵ ، ۷۲۴ ، ۸۲۴ ،
 ۸۵۳ ، ۱۱۳۸ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۴۱ ، ۱۳۸۶
 جیران (جیراند) ص ۱۳۸۱

(چ)

چابک (چابک ، چابک) ص ۳۲۹ ، ۵۷۵
 چارہائی (چوہائی) ص ۶۵۶
 چارہ (چارا ، چاری ، چارو) ص ۲۶۸ ، ۸۰۹ ، ۱۲۱۶
 چاکر (چاکر ، چاکر) ص ۲۱۰ ، ۲۳۸ ، ۲۴۷ ، ۳۹۶ ، ۴۷۴

گورو گرنٹھ اور اردو

۵۶۸ ، ۷۲۸ ، ۹۰۲ ، ۹۰۳ ، ۹۳۶ ، ۹۳۷ ، ۱۰۲۴

۱۱۹۰ ، ۱۲۷۹ ، ۱۲۸۸ ، ۱۳۲۲

چاکراں (چاکراں) ص ۷۲۱

چاکری (چاکری) ص ۳۴ ، ۳۴ ، ۳۷ ، ۶۱ ، ۱۳۹ ، ۱۴۵ ، ۱۶۱

۱۶۶ ، ۲۳۸ ، ۲۴۶ ، ۳۲۰ ، ۳۷۳ ، ۳۷۵ ، ۵۱۲ ، ۵۱۶

۵۴۹ ، ۵۵۲ ، ۵۸۶ ، ۷۲۵ ، ۱۰۱۱ ، ۱۲۳۲ ، ۱۲۳۶

۱۲۴۷ ، ۱۲۵۰ ، ۱۳۸۱

چاکریاں (چاکریاں) ص ۷۲۹

چراغ (چراک ، چراگا ، چراگ) ص ۸۳۹ ، ۸۸۳ ، ۱۱۶۳ ، ۱۳۸۷

چرخہ (چرخہ) ص ۳۶۵

چرخ (چرخاں) ص ۱۴۴

چرم پوش (چرمپوش) ص ۱۱۶۷

چشم (چشم) ص ۷۲۳

چشمے (چشمے) ص ۷۲۷

چغل (خور) (چگل ، چگلو) ص ۸۴ ، ۳۰۸ ، ۱۳۱۵

چغلی (چگلی) ص ۳۰۶ ، ۳۰۸ ، ۸۵۲

چلملہ (چل مل) ص ۱۲۹۱

چندہیں (چندہیں) ص ۷۲۷

چنیں (چنی) ص ۷۲۱ ، ۷۲۷

چوں لالہ (چاولا ، چاول ، چاولے) ص ۳۱۸ ، ۵۷۵ ، ۵۸۵ ، ۶۳۷

۷۳۲ ، ۷۹۸ ، ۸۹۸ ، ۹۶۶ ، ۹۸۵ ، ۱۲۱۲ ، ۱۲۳۴

۱۳۳۲ ، ۱۳۹۶

چہار (چار ، چارے ، چارے) ص ۱۵ ، ۲۱ ، ۳۷ ، ۴۳ ، ۴۹ ، ۷۰ ، ۱۰۸

۱۲۲ ، ۱۳۳ ، ۱۴۹ ، ۱۵۴ ، ۱۶۲ ، ۲۵۴ ، ۲۶۶ ، ۲۹۴

۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۲۹۹ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۷۵ ، ۴۰۴ ، ۴۱۸

۴۲۳ ، ۴۳۳ ، ۴۳۸ ، ۴۴۵ ، ۴۷۰ ، ۵۲۴ ، ۵۳۱ ، ۵۳۵

۶۰۸ ، ۶۱۷ ، ۶۵۸ ، ۶۹۱ ، ۷۱۷ ، ۷۵۱ ، ۸۰۰ ، ۸۵۱

۸۶۱ ، ۸۸۶ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۶۶ ،
 ۱۰۸۶ ، ۱۰۹۰ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۸ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۶ ،
 ۱۱۲۱ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۹۰ ،
 ۱۱۹۱ ، ۱۲۰۳ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۷ ، ۱۲۲۹ ، ۱۲۶۷ ،
 ۱۳۶۹ ، ۱۳۸۳ ، ۱۴۱۳ ، ۱۴۱۹ ، ۱۴۲۱

چہ (چہ) ص ۷۲۳ ، ۷۲۷

چہ کار (چہ کارے) ص ۷۲۳

چیرا (چیرا ، چیرے ، چیرے) ص ۳۸ ، ۳۳۹ ، ۵۱۱ ، ۸۵۱

۱۰۳۴

چیز (چیج ، چیجی) ص ۱۵۰ ، ۴۳۳ ، ۱۲۹۱

(ح)

حاجی (ہاجی) ص ۱۰۳۶ ، ۱۰۸۳

حاصل (ہاصل) ص ۱۴ ، ۶۵۳

حاضر (ہاجر ، ہاجر) ص ۱۴ ، ۶۵۳

حاضر حضور (ہاجر ہجور) ص ۷۲۷

حاضرہ (ہاجرا ، ہادرا) ص ۲ ، ۴۶۴

حاضرہ حضور (ہاجرا ہجور ، ہادرا ، ہدور) ص ۲ ، ۴۶۴ ، ۷۲۷

۹۸۷ ، ۱۱۳۴ ، ۱۱۶۱

حاضر ناظر (ہاجر ناظر) ص ۱۰۰۰

حال (ہال) ص ۱۴ ، ۲۳ ، ۶۳ ، ۷۹۲ ، ۸۲۸ ، ۹۷۷ ، ۱۳۷۷ ، ۱۳۷۹

حامی (ہاما) ص ۶۶۲

حج (ہج) ص ۴۷۸ ، ۸۸۵ ، ۱۱۳۶ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۷۳

۱۳۷۵

گورو گرتھ اور اردو

حجّت (ہجّت) ص ۳۶۹ ، ۱۲۵۱

حجرہ (ہجرا) ص ۱۰۸۳

حد (ہدی) ص ۹۶۶

حدیث (ہدیس) ص ۱۰۸۳

حرام (ہرام ، ہارام ، ہرام) ص ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۳۱۵ ،

۷۳۹ ، ۷۲۳

حرام خور (ہرام کھور ، ہرام کھور) ص ۴ ، ۲۴ ، ۱۱۴۲

حرام خوری (ہرام کھوری) ص ۱۰۰۱

حرامی (ہرامی) ص ۱۹۵ ، ۲۶۱ ، ۷۳۹

حرم (ہرم) ص ۳۱۷ ، ۳۷۲

حرماں (ہرما) ص ۳۱۷

حرمت (ہرمت) ص ۳۷۳

حضرت (ہدرتھ) ص ۱۳۱۹

حضور (ہجور ، ہجورے ، ہدورا ، ہدور) ص ۸ ، ۲۰ ، ۲۵ ، ۲۷

۳۴ ، ۳۵ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۸ ، ۶۰ ، ۸۳ ، ۱۱۳

۱۱۶ ، ۱۱۸ ، ۱۲۰ ، ۱۳۳ ، ۱۳۶ ، ۱۴۰ ، ۲۱۰ ، ۲۶۷ ، ۲۷۰

۲۸۶ ، ۳۵۲ ، ۳۶۳ ، ۳۶۷ ، ۳۸۳ ، ۴۰۶ ، ۴۱۱ ، ۴۲۲

۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۵۳ ، ۴۵۷ ، ۵۱۸ ، ۵۶۸ ، ۵۸۳ ، ۶۰۲

۶۳۱ ، ۶۷۶ ، ۷۲۹ ، ۷۳۷ ، ۷۵۳ ، ۷۵۴ ، ۷۶۳ ، ۸۰۲

۸۲۶ ، ۸۳۲ ، ۸۵۳ ، ۸۸۵ ، ۹۰۹ ، ۹۲۹ ، ۹۵۳ ، ۹۶۶

۹۷۸ ، ۱۰۰۰ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۰۴ ، ۱۱۳۷

۱۱۶۰ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۷۴ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۹۸ ، ۱۲۲۹

۱۲۶۹ ، ۱۲۸۳ ، ۱۳۲۰

حضور حاضر (ہجور ، حاضر) ص ۳۵۲

حضور (ہجوری ، ہجوریتھ ، ہدوری) ص ۱۷۳ ، ۲۸۹ ، ۷۰۹

حق (ہک ، ہک) ص ۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۹۵۱ ، ۹۵۶ ، ۱۰۸۳

حقا (ہکا) ص ۷۲۱

گورو گرنٹھ اور اردو

۱۰۷۴ ، ۱۰۷۵ ، ۱۰۷۷ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۹ ،
 ۱۰۹۱ ، ۱۰۹۲ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۴ ، ۱۰۹۵ ، ۱۰۹۹ ،
 ۱۱۰۳ ، ۱۱۰۴ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۹ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۶۹ ،
 ۱۱۷۵ ، ۱۱۷۶ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۸ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۴۱ ،
 ۱۲۴۳ ، ۱۲۴۴ ، ۱۲۴۶ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۵۷ ، ۱۲۵۸ ،
 ۱۲۶۰ ، ۱۲۶۱ ، ۱۲۷۰ ، ۱۲۷۱ ، ۱۲۷۵ ، ۱۲۷۹ ،
 ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۲ ، ۱۲۸۳ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۶ ، ۱۲۸۸ ،
 ۱۲۸۹ ، ۱۲۹۰ ، ۱۳۴۴ ، ۱۳۴۵ ، ۱۳۴۶ ، ۱۳۴۹ ،
 ۱۳۵۰ ، ۱۳۹۰ ، ۱۳۹۵ ، ۱۴۰۲ ، ۱۴۰۶ ، ۱۴۱۴ ،

۱۴۱۹ ، ۱۴۲۰ ، ۱۴۲۱ ، ۱۴۲۲ ، ۱۴۲۳

حکمت (ہکمت ، ہکمتی) ص ۲۱۱ ، ۲۶۰ ، ۴۶۵ ، ۴۶۹ ، ۶۶۱

۷۲۲ ، ۱۲۹۱

حلال (ہلال) ص ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۹۵۶ ، ۱۰۸۳ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۷۳

۱۳۷۵

حلیمی (ہلیمی) ص ۷۴ ، ۱۰۸۳

حملہ (ہملے) ص ۲۳۴

حوالہ (ہوالا ، ہوالے) ص ۶۱۳ ، ۸۹۳

حور (ہور) ص ۱۰۸۳

حول (ہؤل) ص ۱۳۸۳

حیا (ہییا) ص ۹۰۰

حیات (ہیاتی) ص ۴۸۸

حیران (ہیرانو ، ہیران ، ہیرانا ، ہیران) ، ۴۱۵ ، ۴۲۲ ، ۹۳۷

۱۲۳۵ ، ۱۲۶۹ ، ۱۲۹۱ ، ۱۳۳۵

حیرت (ہیرت) ص ۴۹۸

حیلہ (ہیلا ، ہیلڑا) ص ۱۷۹ ، ۵۷۹

حیوان (ہیوان) ص ۷۲۳

حیئت (ہیئیاتی) ص ۴۸۸

(خ)

خاص خیل (کھیل کھاسی) ص ۱۱۶

خاصہ (کھاسا) ص ۱۰۷۳

خاک (کھاک ، کھاک ، کھا کو) ص ۲۴ ، ۳۲ ، ۳۷ ، ۵۰ ، ۹۸

۱۳۶ ، ۳۶۷ ، ۳۸۰ ، ۴۶۴ ، ۴۶۸ ، ۴۸۸ ، ۶۰۸ ، ۷۰۵

۷۲۳ ، ۷۵۱ ، ۷۵۲ ، ۷۵۵ ، ۸۲۵ ، ۸۳۳ ، ۸۶۸ ، ۸۹۹

۹۵۹ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۹۷ ، ۱۰۹۸ ، ۱۰۹۹

خالصہ (کھالسی) ص ۶۵۴

خالق (کھالک ، کھالکا ، کھالک ، کھالک) ص ۳۸ ، ۷۲۴

۷۲۷ ، ۸۹۷ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۸۴ ، ۱۰۸۵ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۵۰

۱۳۸۳ ، ۱۳۸۱

خالی (کھالی) ص ۶۲ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۷۷۸ ، ۹۵۰ ، ۱۰۸۸

۱۰۹۷ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۸۲ ، ۱۳۸۳

خام (کھام) ص ۱۳۳ ، ۷۰۲ ، ۷۱۳ ، ۱۲۹۱

خام کوزے (کھام کوجے) ۱۲۹۱

خان (کھان ، کھان ، کھاناٹیا) ص ۱۶ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۱۸۲ ، ۲۲۵

۲۲۷ ، ۳۷۹ ، ۸۵۱ ، ۱۰۷۱ ، ۱۱۰۰ ، ۱۲۱۵ ، ۱۲۳۱

۱۲۴۶ ، ۱۳۸۳

خانم (کھانم) ص ۱۳۸۸

خانہ (کھانا ، کھانا) ص ۳۷۹ ، ۷۲۳ ، ۱۱۶۱

خائیدن (کھادا ، کھادھا ، کھادیا ، کھادھینے ، کھاوہو ، کھاوے ،

کھاونا ، کھانے ، کھانٹیا ، کھارے ، کھاہی ، کھاہے)

ص ۱۰۵ ، ۱۳۶ ، ۱۸۶ ، ۱۹۵ ، ۳۷۵ ، ۵۲۳ ، ۵۵۵ ، ۸۹۴

۹۳۵ ، ۱۰۱۶ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۶۳

خانے (کھانکا، کھانک) ص ۵، ۸۳

خابک (کھائیکا، کھانک) ص ۵، ۸۳

خبر (کھبر) ص ۱۸۲، ۳۸۵، ۳۸۹، ۳۸۱، ۳۸۳، ۵۹۶، ۶۸۹،

۸۳۳، ۸۸۵، ۹۷۷، ۹۸۳، ۹۹۹، ۱۰۳۶، ۱۰۶۰،

۱۱۱۶، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۳۱۳

خت (کھت) ص ۸۵۳

خدا (کھدا) ص ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۳، ۳۵۰، ۳۱۷، ۳۷۷، ۳۸۸،

۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۷، ۸۹۷، ۹۵۱، ۹۶۶،

۱۰۸۳، ۱۱۰۰، ۱۱۳۸، ۱۱۶۰، ۱۱۶۵، ۱۲۸۶،

۱۳۸۶، ۱۳۷۵، ۱۳۷۳

خداوندگار (کھندکارا، کھندکار) ص ۳۳۲، ۷۲۷

خدائی (کھدائی) ص ۲۴، ۳۷۰، ۳۸۰، ۱۰۲۰، ۱۰۸۳، ۱۳۵۰،

خدائی بندہ (کھدائے بندہ) ص ۱۱۰۰

خدائی بندے (کھدائی بندے) ص ۳۸۰، ۱۰۸۳

خدایا (کھدائیا) ص ۱۲۹۱

خدمت (کھجمت) ص ۹۹۰

خدمت گار (کھجمت دار) ص ۳۹۴

خر (کھر) ص ۷۲۵، ۸۱۵، ۱۲۴۶، ۱۲۶۷، ۱۳۱۱

خراب (کھراب) ص ۳۵۴

خرابا (کھرابا) ص ۴۶۶

خراج (کھراج) ص ۳۴۵

خراسان (کھراسان) ص ۳۶۰

خرچ (کھرچو، کھرچت، کھرچ، کھرچھے، کھرچ، کھرچے)

ص ۶۴، ۱۶۶، ۱۸۶، ۲۳۴، ۲۵۳، ۳۷۵، ۳۹۰، ۳۹۹،

۴۳۲، ۴۷۳، ۴۸۶، ۴۹۶، ۵۴۸، ۵۵۵، ۶۶۷،

۶۹۸، ۷۲۶، ۷۵۶، ۷۸۳، ۷۹۳، ۸۱۶، ۸۹۳،

۹۵۶، ۹۶۰، ۱۰۹۱، ۱۲۲۰، ۱۲۴۶، ۱۳۱۱، ۱۳۱۵

گورو گرتھ اور اردو

خرید (کھرید) ص ۴۳۲

خریدی (کھریدی) ص ۹۹۱

خزانہ (کھجانا ، کھجانیہ ، کھجانے ، کھجانے) ص ۵۷ ، ۶۱

۱۱۹ ، ۱۴۳ ، ۱۸۶ ، ۲۰۸ ، ۲۱۵ ، ۳۸۵ ، ۴۲۱ ، ۴۹۶

۵۲۰ ، ۵۲۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۸ ، ۵۷۷ ، ۵۸۹ ، ۵۹۳ ، ۶۰۰

۷۶۰ ، ۷۶۳ ، ۷۶۹ ، ۷۸۶ ، ۹۰۹ ، ۹۱۱ ، ۹۹۳ ، ۹۹۴

۱۰۳۴ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۹۲ ، ۱۲۱۰ ، ۱۳۴۵

خزینہ (کھاجینیا ، کھاجینا) ص ۲۶۵ ، ۴۵۴ ، ۷۴۵ ، ۷۴۶ ، ۱۰۷۴

۱۲۱۵

خصلت (کھسلت) ص ۵۴۹

خصم (کھسم ، کھسم ، کھسم ، کھسم ، کھسم)

ص ۱۰ ، ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲

۱۴۲ ، ۱۴۵ ، ۱۴۶ ، ۱۴۸ ، ۱۵۰ ، ۱۷۷ ، ۱۷۹ ، ۳۳۵

۳۴۰ ، ۳۴۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۵ ، ۳۶۰ ، ۳۶۳ ، ۳۷۲ ، ۳۷۶

۳۸۴ ، ۳۹۲ ، ۳۹۸ ، ۴۰۰ ، ۴۱۱ ، ۴۶۹ ، ۴۷۰

۴۷۱ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵ ، ۴۸۰ ، ۴۸۲ ، ۴۸۸ ، ۵۰۹ ، ۵۱۰

۵۱۱ ، ۵۱۶ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۳ ، ۵۴۵ ، ۵۵۱ ، ۵۵۲

۵۵۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۹ ، ۵۸۴ ، ۶۰۹ ، ۶۱۹ ، ۶۳۰ ، ۶۵۳

۶۶۰ ، ۶۷۴ ، ۶۷۷ ، ۶۷۸ ، ۶۸۱ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۲۹

۷۸۳ ، ۸۴۳ ، ۸۴۹ ، ۸۶۵ ، ۸۶۷ ، ۸۷۱ ، ۸۷۲ ، ۸۸۴

۹۳۷ ، ۹۳۹ ، ۹۴۲ ، ۹۵۴ ، ۹۵۶ ، ۹۵۹ ، ۹۶۱ ، ۹۶۴

۹۶۷ ، ۹۷۰ ، ۹۸۹ ، ۹۹۱ ، ۹۹۳ ، ۹۹۴ ، ۱۰۰۰ ، ۱۰۰۳

۱۰۰۷ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۹ ، ۱۰۳۸

۱۰۴۹ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۷۲ ، ۱۰۷۷ ، ۱۰۹۴ ، ۱۱۰۴

۱۱۳۶ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۹۴ ، ۱۲۴۴

۱۲۴۷ ، ۱۲۵۴ ، ۱۲۵۶ ، ۱۲۷۰ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۲

۱۲۸۳ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۶ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۸۹ ، ۱۳۴۳

۱۳۲۰ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۷۱

خصانہ (کھسانا) ص ۳۶۰ ، ۳۷۲ ، ۶۳۱

خط (کھت) ، ۸۵۳

خطا (کھتا ، کھتے) ص ۱۳۹ ، ۲۶۰ ، ۳۳۵ ، ۳۵۱ ، ۶۵۱ ، ۶۱۸ ،

۱۱۶۱ ، ۱۳۷۵ ، ۱۳۸۳

خلاص (کھلاس ، کھلاس) ص ۱۳۳ ، ۳۳۵ ، ۱۲۰۸

خلاصی (کھلاسی) ص ۲۳۸ ، ۱۲۱۳

خلاق (کھلک) ص ۶۵۵ ، ۷۲۳ ، ۷۲۷ ، ۸۵۵ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۵۰ ،

۱۳۸۱

خلل (کھلہل) ص ۱۱۶۱

خم (کھم) ص ۱۲۹۲

نھاری (کھور ، کھاری ، کھارو) ص ۱۱۲۳ ، ۱۲۲۵ ، ۱۲۲۸ ،

۱۳۶۸

خندقی (کھائی) ص ۳۸۱ ، ۱۱۶۱

خنک (کھنک) ص ۱۲۹۱

خُو (کھوئے) ص ۸۲۰

خواجہ سرائے (کھسرے) ص ۱۳۳ ، ۳۲۳

خوار (کھار ، کھوار ، کھوارا ، کھوار) ص ۱۶ ، ۱۹ ، ۲۳ ، ۳۳ ،

۵۳ ، ۵۸ ، ۶۶ ، ۸۳ ، ۸۸ ، ۲۳۰ ، ۳۳۰ ، ۳۶۵ ،

۳۶۸ ، ۳۷۲ ، ۳۸۶ ، ۵۸۹ ، ۵۹۳ ، ۷۹۱ ، ۸۰۶ ، ۸۵۲ ،

۸۶۵ ، ۹۳۶ ، ۹۵۰ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۲۹ ،

۱۰۵۸ ، ۱۰۹۳ ، ۱۱۹۶ ، ۱۲۲۳ ، ۱۲۲۸ ، ۱۲۳۷ ،

۱۲۶۲ ، ۱۲۷۷ ، ۱۲۸۳ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۸ ، ۱۳۱۳ ،

۱۳۲۸ ، ۱۳۳۳ ، ۱۳۶۳ ، ۱۴۲۳

خواری (کھواری) ص ۲۲۵ ، ۳۶۰ ، ۷۵۳ ، ۹۰۲ ، ۹۹۳ ، ۱۰۱۳ ،

۱۰۵۰ ، ۱۱۹۱ ، ۱۲۵۳

خوب (کھوب ، کھوب) ص ۳۳۵ ، ۳۷۸ ، ۷۲۷ ، ۱۱۳۸ ، ۱۳۷۳

خواص (کھواس ، کھواسا) ص ۱۷۶ ، ۴۹۶ ، ۱۰۳۷

خواصی (کھواسی) ص ۱۴۲ ، ۲۲۵ ، ۴۷۸

خود (کھل) ص ۷۲۴ ، ۸۹۶ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۸

خودی (کھدی) ص ۱۰۴ ، ۲۶۰

خوردنی (کھردنی) ص ۷۲۳

خورجین (کھرگیر) ص ۶۴۸

خور (کھور) ص ۲۴ ، ۱۱۴۲ ، ۱۳۰۷

خوری (کھوری) ص ۱۰۰۱

خوش (کھس) ص ۷۲۷

خوش خبری (کھس کھبری) ص ۷۲۷

خوشی (کھسی) ص ۱۶ ، ۱۰۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۹ ، ۳۱۹ ، ۳۲۳ ، ۳۵۰

۴۴۰ ، ۴۵۵ ، ۶۴۶ ، ۶۹۵ ، ۷۲۷ ، ۷۴۶ ، ۷۶۰ ، ۷۶۳

۷۸۷ ، ۸۸۱ ، ۹۶۱ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۸۸ ، ۱۳۹۶

خوشیاں (کھسیا) ص ۴۲ ، ۷۵۱ ، ۸۳۲ ، ۱۰۰۳ ، ۱۲۴۱ ، ۱۲۴۳

۱۳۲۷ ، ۱۳۸۹

خوی (کھویہ) ص ۳۴۵

خوگیر (کھرگیر) ص ۶۴۸

خون (کھون) ص ۷۲۲

خیال (کھیال) ص ۳۹۷ ، ۷۲۱ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۹۷

خیر (کھیر ، کھیر ، کھیر) ص ۱۴۱ ، ۳۴۵ ، ۴۸۸ ، ۹۶۷

۱۰۸۳ ، ۱۰۸۳

خیرات (کھیری) ص ۱۰۸۴

خیل خانہ (کھیل کھانا) ص ۱۱۶۱

خیمہ (کھیتا) ص ۱۳۹۸

(د)

داخ (داکیہ) ص ۱۳۷۹

داد (دادے ، داد) ص ۱۴۴ ، ۳۸۱

دادی (دادی) ص ۳۸۱

دار (دار ، دار) ص ۲۸۵ ، ۹۶۲

دارد (دارد) ص ۷۲۱

دارو (دارو) ص ۳۱۵ ، ۴۴۷ ، ۶۲۲ ، ۱۱۷۹ ، ۱۱۸۹ ، ۱۲۵۶ ،

۱۲۷۹

داغ (داگ ، داگا ، داگ ، داگے ، داگر) ص ۱۷۱ ، ۶۶۲ ،

۸۰۸

دام (دم ، دام ، داما ، دام ، دامی) ص ۱۳۳ ، ۱۷۹ ، ۱۸۷ ، ۲۲۶ ،

۲۶۹ ، ۳۹۷ ، ۸۱۰ ، ۸۸۹ ، ۱۰۰۴ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۹۹ ،

۱۳۱۸ ، ۱۱۱۶

دامن (داون) ص ۱۳۴

دانا (دانا ، دانان) ص ۱۰۱ ، ۷۲۴ ، ۸۸۴ ، ۹۹۰ ، ۱۰۸۱ ، ۱۱۸۶ ،

۱۲۲۱

دانا بینا (دانا بینا ، دانان بینا ، دانا بینیا) ص ۵۲۰ ، ۵۵۶ ، ۶۳۴ ،

۷۲۷ ، ۸۲۳ ، ۹۴۴ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۴۰ ،

۱۳۴۵ ، ۱۰۹۵

دانشمند (دانسمند) ص ۶۶۲

دانه (دانے) ص ۴۷۳ ، ۶۵۳

دانی (دانی) ص ۷۲۱

داؤ (داؤ) ص ۱۱۰۵

دانم (دانم ، دانم) ص ۳۴۵ ، ۷۲۷

دائی (دائی) ص ۸ ، ۱۴۶ ، ۱۰۱۲

دائیه (دائیا) ص ۱۴۶ ، ۱۰۲۱

در [دروازہ] (در ، در ، در) ص ۶ ، ۱۹ ، ۲۵ ، ۳۸ ، ۵۳ ، ۶۰ ،

۶۳ ، ۶۴ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۹۱ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۲۱ ،

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۹ ، ۱۳۵ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۵ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ،

۱۵۳ ، ۱۵۸ ، ۲۱۸ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۲۵۵ ، ۲۵۸ ، ۳۰۸ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷ ، ۳۱۸ ،

۳۲۳ ، ۳۲۹ ، ۳۳۷ ، ۳۵۵ ، ۳۵۸ ، ۳۶۰ ، ۳۶۹ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ،

۴۱۵ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۴۱۹ ، ۴۲۲ ، ۴۲۵ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ ،

۴۵۳ ، ۴۶۶ ، ۴۶۹ ، ۴۷۲ ، ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵ ، ۴۷۶ ، ۴۷۷ ، ۴۷۸ ،

۴۸۳ ، ۴۸۴ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ ، ۴۸۷ ، ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۰ ، ۴۹۱ ، ۴۹۲ ،

۴۹۳ ، ۴۹۴ ، ۴۹۵ ، ۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۴۹۹ ، ۵۰۰ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲ ،

۵۰۳ ، ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶ ، ۵۰۷ ، ۵۰۸ ، ۵۰۹ ، ۵۱۰ ، ۵۱۱ ، ۵۱۲ ،

۵۱۳ ، ۵۱۴ ، ۵۱۵ ، ۵۱۶ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸ ، ۵۱۹ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۲ ،

۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵ ، ۵۲۶ ، ۵۲۷ ، ۵۲۸ ، ۵۲۹ ، ۵۳۰ ، ۵۳۱ ، ۵۳۲ ،

۵۳۳ ، ۵۳۴ ، ۵۳۵ ، ۵۳۶ ، ۵۳۷ ، ۵۳۸ ، ۵۳۹ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۵۴۲ ،

۵۴۳ ، ۵۴۴ ، ۵۴۵ ، ۵۴۶ ، ۵۴۷ ، ۵۴۸ ، ۵۴۹ ، ۵۵۰ ، ۵۵۱ ، ۵۵۲ ،

۵۵۳ ، ۵۵۴ ، ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰ ، ۵۶۱ ، ۵۶۲ ،

۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۵ ، ۵۶۶ ، ۵۶۷ ، ۵۶۸ ، ۵۶۹ ، ۵۷۰ ، ۵۷۱ ، ۵۷۲ ،

۵۷۳ ، ۵۷۴ ، ۵۷۵ ، ۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸ ، ۵۷۹ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ،

۵۸۳ ، ۵۸۴ ، ۵۸۵ ، ۵۸۶ ، ۵۸۷ ، ۵۸۸ ، ۵۸۹ ، ۵۹۰ ، ۵۹۱ ، ۵۹۲ ،

۵۹۳ ، ۵۹۴ ، ۵۹۵ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۰۰ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲ ،

۶۰۳ ، ۶۰۴ ، ۶۰۵ ، ۶۰۶ ، ۶۰۷ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۲ ،

۶۱۳ ، ۶۱۴ ، ۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۶۱۷ ، ۶۱۸ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۱ ، ۶۲۲ ،

۶۲۳ ، ۶۲۴ ، ۶۲۵ ، ۶۲۶ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸ ، ۶۲۹ ، ۶۳۰ ، ۶۳۱ ، ۶۳۲ ،

۶۳۳ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۷ ، ۶۳۸ ، ۶۳۹ ، ۶۴۰ ، ۶۴۱ ، ۶۴۲ ،

۶۴۳ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸ ، ۶۴۹ ، ۶۵۰ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲ ،

۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ،

۶۶۳ ، ۶۶۴ ، ۶۶۵ ، ۶۶۶ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱ ، ۶۷۲ ،

۶۷۳ ، ۶۷۴ ، ۶۷۵ ، ۶۷۶ ، ۶۷۷ ، ۶۷۸ ، ۶۷۹ ، ۶۸۰ ، ۶۸۱ ، ۶۸۲ ،

۶۸۳ ، ۶۸۴ ، ۶۸۵ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷ ، ۶۸۸ ، ۶۸۹ ، ۶۹۰ ، ۶۹۱ ، ۶۹۲ ،

۶۹۳ ، ۶۹۴ ، ۶۹۵ ، ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، ۶۹۸ ، ۶۹۹ ، ۷۰۰ ، ۷۰۱ ، ۷۰۲ ،

۷۰۳ ، ۷۰۴ ، ۷۰۵ ، ۷۰۶ ، ۷۰۷ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹ ، ۷۱۰ ، ۷۱۱ ، ۷۱۲ ،

در [اندر] (در) ص ۷۲۱

درا (درا) ص ۱۰۸۳

دراؤ (دراؤ) ص ۲۳۶

دراہ (دراہ) ص ۷۸۸

دربار (دربارن، دربار، دربار، دربارے، دربارے،

دروار، دروار، دروارے) ص ۲، ۷، ۱۵، ۱۶، ۲۸، ۳۷،

۴۸، ۷۴، ۱۲۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۸۲،

۱۹۰، ۱۹۹، ۲۱۸، ۳۳۰، ۳۷۳، ۵۰۷، ۵۶۲، ۵۷۰،

۵۸۰، ۶۲۱، ۶۳۱، ۶۴۹، ۶۶۰، ۶۷۳، ۶۷۷، ۶۸۸،

۷۱۴، ۷۲۳، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۵، ۷۵۱، ۷۵۹، ۷۶۹،

۸۱۴، ۸۴۶، ۸۵۶، ۸۷۲، ۸۷۵، ۸۹۹، ۹۶۳، ۹۶۴،

۹۶۹، ۹۹۹، ۱۰۰۳، ۱۰۳۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۶۸،

۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۱۲۳، ۱۱۳۷، ۱۱۳۹، ۱۱۴۴،

۱۱۵۲، ۱۱۶۳، ۱۲۲۸، ۱۲۳۵، ۱۲۴۱، ۱۳۳۰،

۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۸۳، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۲۲،

۱۴۲۳

درباری (درباری، درواری) ص ۳۷۱، ۱۰۷۶، ۱۱۰۴

دربان (دروان) ص ۴۲۲

دربانی (دروانی، دروانی) ص ۷۲۹، ۱۰۹۰، ۱۱۶۱

درپیش (درپیش) ص ۷۲۷

درحال (درہال) ص ۷۹۲

درحالی (درہالی) ص ۹۶۷

درخت (درکھت) ص ۱۴۴، ۷۲۳

درد (درد، دردا، درد) ص ۴۴، ۴۷، ۱۷۹، ۱۸۳، ۱۸۹،

۱۹۴، ۱۹۵، ۲۰۹، ۲۱۱، ۲۴۲، ۲۴۷، ۲۴۹، ۲۶۳،

۲۶۵، ۲۶۰، ۳۶۱، ۳۸۷، ۳۹۷، ۴۲۲، ۴۵۶، ۵۰۲،

۵۲۲، ۵۷۸، ۶۳۹، ۶۷۵، ۷۴۱، ۷۸۳، ۷۹۳، ۸۳۹،

۸۶۸، ۹۶۳، ۱۰۰۵، ۱۰۲۲، ۱۰۲۸، ۱۰۷۹، ۱۱۴۴،

۱۱۴۹، ۱۱۸۸، ۱۱۹۴، ۱۲۱۹، ۱۲۵۶، ۱۲۶۸،

۱۲۷۱ ، ۱۲۷۳ ، ۱۳۰۱ ، ۱۳۴۰ ، ۱۳۴۶

دردمند (دردوند ، دردوند) ص ۳۵۸ ، ۷۹۳

درزی (درجی) ص ۹۵۵

درگہ (درگہ ، درگہ) ص ۱۵ ، ۱۹ ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۵ ، ۲۹ ، ۳۳

۳۳ ، ۳۵ ، ۳۸ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۶۲ ، ۷۷ ، ۷۸

۱۰۹ ، ۱۳۰ ، ۱۳۶ ، ۱۴۳ ، ۱۵۳ ، ۱۵۹ ، ۱۶۲ ، ۱۶۵

۱۷۶ ، ۱۷۸ ، ۱۸۵ ، ۱۸۶ ، ۱۹۲ ، ۱۹۴ ، ۱۹۹ ، ۲۳۴

۲۳۸ ، ۲۴۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۹ ، ۲۶۲ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۷۰

۲۷۵ ، ۲۷۸ ، ۲۸۰ ، ۲۸۱ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۸۹

۲۹۳ ، ۳۰۲ ، ۳۱۰ ، ۳۱۲ ، ۳۱۴ ، ۳۲۰ ، ۳۵۰ ، ۳۵۴

۳۵۵ ، ۳۵۹ ، ۳۶۲ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۸ ، ۳۹۹ ، ۴۲۱

۴۳۸ ، ۴۴۵ ، ۴۴۷ ، ۴۵۱ ، ۴۶۹ ، ۴۷۱ ، ۴۷۳ ، ۴۹۳

۵۱۶ ، ۵۲۱ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۵۴۲ ، ۵۵۳ ، ۵۷۰ ، ۵۷۷

۶۷۵ ، ۵۸۰ ، ۵۸۷ ، ۶۰۰ ، ۶۰۴ ، ۶۰۷ ، ۶۲۹ ، ۶۳۶

۶۳۹ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۸ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ، ۶۶۹ ، ۶۷۷

۷۳۴ ، ۷۵۹ ، ۷۹۲ ، ۸۲۱ ، ۸۲۴ ، ۸۲۷ ، ۸۳۲ ، ۸۴۹

۸۶۱ ، ۸۶۳ ، ۸۶۶ ، ۸۷۸ ، ۸۸۳ ، ۸۹۳ ، ۸۹۵ ، ۹۰۵

۹۴۲ ، ۹۴۶ ، ۹۴۸ ، ۹۵۰ ، ۹۵۳ ، ۹۵۷ ، ۹۶۹ ، ۹۶۳

۹۶۴ ، ۹۸۵ ، ۹۹۶ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۷۰

۱۰۸۹ ، ۱۰۹۰ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۳۵ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۴۲ ، ۱۱۴۳

۱۱۴۳ ، ۱۱۵۱ ، ۱۱۵۵ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۸۸

۱۲۰۸ ، ۱۲۱۶ ، ۱۲۱۷ ، ۱۲۱۸ ، ۱۲۲۹ ، ۱۲۳۳ ، ۱۲۳۸

۱۲۵۰ ، ۱۲۵۹ ، ۱۲۶۰ ، ۱۲۶۱ ، ۱۲۷۰ ، ۱۲۷۱

۱۲۸۴ ، ۱۲۸۸ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۳ ، ۱۳۱۴ ، ۱۳۱۶ ، ۱۳۲۰

۱۳۲۸ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۴۵ ، ۱۳۶۳

۱۳۸۳ ، ۱۳۸۵ ، ۱۳۸۸ ، ۱۳۹۹ ، ۱۴۰۲

۱۴۲۳ ، ۱۴۲۴ ، ۱۴۲۵

درگوش (درگوس) ص ۷۲۱

درم (دم) ص ۲۲ ، ۸۱۰

درماندہ (درماندے) ص ۸۵۶

دروہ (دروہ) ص ۵۳ ، ۱۰۹۶

دروغ (دروگ ، دروگ) ص ۷۰۸ ، ۷۲۷ ، ۹۵۵

درویش (درویس ، درویشان ، درویشاوی ، درویش) ص ۵۳ ، ۳۵۸

۳۸۸ ، ۵۵۰ ، ۷۲۳ ، ۹۶۷ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۳ ، ۱۲۸۱ ، ۱۳۸۳

درویشی (درویشی) ص ۵۵۰ ، ۱۰۹۰ ، ۱۳۷۷ ، ۱۳۸۳

دروازہ (درواج ، درواجا ، درواجے) ص ۸۷۷ ، ۱۰۳۷ ، ۱۱۵۸

۱۱۶۱ ، ۱۳۲۳ ، ۱۳۷۹

دروازے (درواجے) ص ۹۵۴ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۳۹ ، ۱۱۲۳ ، ۱۳۸۳

دریا (دریا ، دریاوے ، دریاؤ ، دریاوا) ص ۳ ، ۱۱ ، ۱۷ ، ۲۵ ، ۱۳۶

۲۳۸ ، ۳۶۵ ، ۴۶۴ ، ۷۲۷ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۹۱

۱۲۹۱ ، ۱۳۲۹ ، ۱۳۸۳ ، ۱۳۸۳ ، ۱۳۹۲ ، ۱۳۹۵ ، ۱۴۱۱

دست (دست) ص ۱۴۴

دستار (دستار) ص ۱۰۸۳

دست گیر (دستگیر) ص ۷۲۱

دست گیری (دستگیری) ص ۷۲۴ ، ۷۱۷

دشمن (دشمن ، دشمن ، دشمن ، دشمن) ص ۷۰ ، ۷۰ ، ۱۰۷ ، ۱۳۸ ، ۱۹۰

۲۷۱ ، ۳۷۱ ، ۴۰۰ ، ۵۶۷ ، ۵۸۶ ، ۶۳۰ ، ۶۷۱ ، ۶۸۱

۸۱۷ ، ۸۵۱ ، ۸۶۸ ، ۱۲۰۲ ، ۱۲۶۸ ، ۱۳۲۸ ، ۱۳۴۰

دعا (دواؤ ، دوائی) ص ۱۵۱ ، ۱۲۸۶

دعوی (داوا) ص ۱۳۷۳

دغل (داگر) ص ۱۳۱۸

دفتر (دپتھر ، دپتھر ، دپتھر) ص ۲۳۸ ، ۷۹۳ ، ۱۳۷۴ ، ۱۳۷۵

دگر (دگر) ص ۱۴۴ ، ۷۲۷

گورو گرنٲھ اور اردو

دگھ (دگلی) ص ۴۷۶

دل (دل ، دل' ، دلے ، دلا ، دلر ، دلہو) ص ۶۴ ، ۱۴۰ ، ۴۸۸ ،

۷۲۱ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۲۵ ، ۷۲۷ ، ۸۹۷ ، ۹۶۷ ، ۱۰۸۳ ،

۱۰۸۴ ، ۱۰۹۰ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۶۱ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۵۰ ،

۱۳۷۴ ، ۱۳۷۵ ، ۱۳۸۰ ، ۱۳۸۱ ، ۱۳۸۳

دلاسه (دلاسا) ص ۲۶۱ ، ۳۹۰ ، ۷۵۰ ، ۱۰۷۲

دلال (دلال ، دلال') ص ۴۷۲ ، ۷۸۹

دلالی (دلالی) ص ۹۶۷ ، ۹۶۹

دلاور (دلاور) ص ۷۲۴

دم (دم ، دم- ، دمی ، دم' ، دم') ص ۲۲۶ ، ۵۰۶ ، ۵۵۶ ، ۶۶۰ ، ۷۳۰

دمادم (دمادم) ص ۱۰۹۳

دماسہ (دماسا ، وماسیا ، وماسے) ص ۱۱۰۵ ، ۱۲۴۴ ، ۱۳۷۶ ، ۱۳۸۰

دنبالہ (دنبالڑا) ص ۷۴

دنیا (دنی ، دنیا) ص ۴۵ ، ۴۶ ، ۹۲ ، ۱۴۰ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ،

۲۰۰ ، ۳۱۹ ، ۳۲۰ ، ۳۲۵ ، ۳۴۹ ، ۳۵۸ ، ۴۶۷ ، ۴۷۰ ،

۴۷۳ ، ۴۸۸ ، ۵۳۳ ، ۷۲۱ ، ۷۲۳ ، ۷۲۷ ، ۷۴۳ ، ۷۵۵ ،

۷۹۴ ، ۹۳۸ ، ۹۵۵ ، ۹۶۷ ، ۹۷۲ ، ۹۸۹ ، ۱۰۰۴ ،

۱۰۰۷ ، ۱۰۰۹ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ،

۱۰۹۰ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۴۷ ، ۱۱۶۱ ، ۱۲۸۰ ،

۱۲۸۲ ، ۱۲۸۶ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۹۱ ، ۱۳۳۰ ، ۱۳۶۵ ،

۱۳۷۳ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۸۲ ، ۱۳۸۳ ، ۱۴۱۰

دنیا دار (دنی دار ، دنیا دار) ص ۲۳۸ ، ۴۶۴

دنیاوی (دنی آنی) ص ۹۶۷

دور (دراؤ ، دور ، دورر ، دورے ، دورہ') ص ۲۷ ، ۳۷ ، ۳۸ ،

۵۷ ، ۶۰ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۶ ، ۱۱۶ ، ۱۵۴ ، ۲۰۴ ، ۲۲۶ ،

۲۳۶ ، ۲۴۶ ، ۲۷۲ ، ۲۹۴ ، ۳۳۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۴ ، ۳۶۲

گورو گرتھ اور اردو

۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۳۸۷ ، ۳۹۴ ، ۴۰۰ ، ۴۱۱ ، ۴۲۱ ، ۴۲۹ ،
 ۴۵۶ ، ۴۵۷ ، ۴۷۱ ، ۴۷۸ ، ۵۱۰ ، ۵۳۵ ، ۵۴۱ ، ۵۴۷ ،
 ۶۵۷ ، ۷۱۸ ، ۷۴۱ ، ۷۴۲ ، ۷۶۳ ، ۷۶۴ ، ۷۷۳ ، ۷۸۷ ،
 ۷۹۱ ، ۸۱۰ ، ۸۱۴ ، ۸۲۴ ، ۸۵۶ ، ۸۷۶ ، ۸۸۰ ، ۹۰۹ ،
 ۹۳۰ ، ۹۳۹ ، ۹۴۰ ، ۹۶۰ ، ۹۶۶ ، ۹۶۷ ، ۹۸۷ ، ۹۹۰ ،
 ۹۹۱ ، ۹۹۲ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۴۳ ، ۱۰۶۸ ، ۱۰۷۴ ،
 ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۶۰ ،
 ۱۱۷۳ ، ۱۱۷۴ ، ۱۱۷۷ ، ۱۱۸۸ ، ۱۱۹۷ ، ۱۱۹۸ ،
 ۱۲۱۱ ، ۱۲۳۱ ، ۱۲۶۷ ، ۱۲۸۳ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۷۱ ،
 ۱۳۷۸ ، ۱۳۷۹ ، ۱۴۰۹

دوزخ (دوج ، دوجک ، دوجکر ، دوجک) ص ۴۶۳ ، ۴۷۱ ، ۴۷۷ ،
 ۴۸۰ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۹۷۰ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۸۴

۱۱۰۵ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۷۷ ، ۱۳۸۱ ، ۱۳۸۳

دوستی (دوستی) ص ۱۴۶ ، ۴۶۸ ، ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۵۸۷ ، ۷۵۵ ،
 ۷۹۰ ، ۹۵۸ ، ۹۵۹ ، ۱۲۸۲ ، ۱۲۸۸ ، ۱۴۲۱

دولت (دولت) ص ۹۶۷

دوم (دوم) ص ۳۴۵

دوہلک (دولک) ص ۳۴۹

دہ (دہ) ص ۱۵۲ ، ۲۱۵ ، ۲۸۸ ، ۳۳۳ ، ۵۴۳ ، ۵۶۵ ، ۶۰۰ ، ۶۰۷ ،
 ۶۲۷ ، ۶۳۵ ، ۷۱۲ ، ۷۱۶ ، ۷۶۸ ، ۷۷۶ ، ۷۹۴ ، ۸۱۱ ،
 ۸۶۴ ، ۸۸۸ ، ۹۳۲ ، ۹۸۰ ، ۹۹۷ ، ۱۰۱۳ ، ۱۱۰۹ ،
 ۱۱۹۱ ، ۱۱۹۵ ، ۱۲۰۲ ، ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۷ ، ۱۲۶۲ ،
 ۱۳۸۸ ، ۱۴۰۰ ، ۱۴۱۳

دھند (دھند) ص ۱۴۴ ، ۷۲۷

دیباچہ (دواجا ، دواجے) ص ۱۴۰ ، ۲۲۵ ، ۸۵۶

دیوار (دنی آر) ص ۶۲۴

دیدار (دیدار ، دیدار ، دیدار) ص ۸۳ ، ۳۶۵ ، ۳۸۸ ، ۷۲۳ ،

۹۵۶ ، ۱۰۹۳ ، ۱۱۳۸

دیدم (دیدنگ) ص ۷۲۳

دیدن (دیدنے) ص ۷۲۳

دیگ (دیگ) ص ۱۱۹۰

دین (دین ، دین) ص ۱۴۱ ، ۲۰۰ ، ۳۸۰ ، ۳۸۳ ، ۶۷۳ ، ۷۲۳ ،

۷۳۳ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۶۶ ، ۱۳۸۵ ، ۱۴۱۰

دین دنی (دین دنی) ص ۲۰۰

دیو (دے او) ص ۱۱۵۰

دیوار (دوال) ص ۱۵۵

دیوان (دیوان ، دیوان ، دیوان ، دیوانی ، دیوانی ، دیوانی ،

دیوان ، دیوان ، دیوان) ص ۵ ، ۷ ، ۳۹ ، ۸۳ ،

۸۷ ، ۱۳۲ ، ۱۳۶ ، ۱۳۹ ، ۱۵۰ ، ۲۱۰ ، ۳۰۳ ، ۳۰۷ ،

۳۱۰ ، ۳۵۵ ، ۳۷۱ ، ۳۷۵ ، ۳۸۰ ، ۳۸۳ ، ۳۸۷ ، ۳۸۸ ،

۵۵۹ ، ۵۹۱ ، ۶۰۶ ، ۷۸۸ ، ۷۸۹ ، ۷۹۰ ، ۷۹۱ ، ۸۱۵ ،

۸۶۱ ، ۹۳۶ ، ۹۶۸ ، ۹۸۳ ، ۹۸۷ ، ۱۰۳۹ ، ۱۰۷۱ ،

۱۰۹۸ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۴۲ ، ۱۱۴۷ ، ۱۱۴۸ ، ۱۲۹۱ ، ۱۳۳۷ ،

۱۳۷۵ ، ۱۳۸۶

دیوانہ (دوان ، دوانا ، دوانے ، دیوانا ، دیوانا ، دیوانے ، دیوانی)

۳۹ ، ۱۳۲ ، ۱۷۰ ، ۱۹۹ ، ۳۱۵ ، ۷۰۷ ، ۷۵۷ ، ۷۶۳ ،

۹۳۰ ، ۹۳۵ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۲۱ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۶۱ ،

دیوانی (دوانی ، دیوانی ، دیوانی) ص ۵۲۷ ، ۹۳۱ ، ۱۰۳۷ ، ۱۲۸۶ ،

۱۳۷۳

(ذ)

ذات (جات) ص ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۵۴ ، ۲۲۱ ، ۲۳۷ ، ۲۷۰ ، ۳۲۸ ،
 ۳۵۳ ، ۴۶۹ ، ۴۸۴ ، ۵۶۰ ، ۵۷۴ ، ۶۵۹ ، ۷۳۲ ، ۷۴۷ ،
 ۸۸۴ ، ۹۶۲ ، ۹۹۴ ، ۱۰۳۸ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۶۴ ،
 ۱۱۷۸ ، ۱۱۸۹ ، ۱۲۳۰ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۵۶ ، ۱۲۵۷ ،
 ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۸ ، ۱۳۰۹ ، ۱۳۲۸ ، ۱۳۳۰ ، ۱۳۳۱ ،
 ۱۳۴۵ ، ۱۳۶۳ ، ۱۳۶۷ ، ۱۳۶۸

ذاتی (جاتی) ص ۱۴۲ ، ۴۸۶

ذات صناعات (جات سنائی) ص ۷۲۲

(ر)

را (را) ص ۱۴۴

راس (راس) ص ۸۶۳ ، ۱۱۶۹

رأس (راس) ص ۱۴۱ ، ۱۴۴ ، ۳۱۹ ، ۳۷۲ ، ۵۵۷ ، ۷۱۰ ، ۷۵۹ ،

۶۲۱ ، ۹۳۶ ، ۹۹۶

راست (راس) ص ۷۷۷

راستی (راس) ص ۴۶۳

راه (راه ، راه) ص ۱۴۲ ، ۱۴۴ ، ۲۲۳ ، ۵۵۷ ، ۹۳۶ ، ۹۵۱

راہبری (ریبری ، ریباریا) ص ۱۷۴ ، ۱۲۸۰

راه راست (رہراس ، رھراس) ص ۸۲ ، ۳۰۵ ، ۴۹۲ ، ۸۸۶ ، ۹۶۶

رب (رب ، رب) ص ۱۴۱ ، ۴۷۳ ، ۹۵۳ ، ۹۵۸ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۷۹ ،

۱۳۸۰ ، ۱۳۸۱ ، ۱۳۸۲ ، ۱۳۸۳

رباب (رباب ، ربابا ، رباب') ص ۳۶۸ ، ۳۸۱ ، ۴۷۸ ، ۸۸۴ ، ۹۳۴

۱۱۶۰

ربابی (ربابی) ص ۴۷۷

ربانی (ربانی) ص ۱۲۸۷

ریس (ریس) ص ۴۸۱

رحم (رحم ، رحم) ص ۵۱۸ ، ۷۲۴

رحمان (رحمان ، رحمانا) ص ۹۰۳ ، ۱۱۶۱

رحیم (رحیم ، رحیم) ص ۶۴ ، ۸۸۵ ، ۸۹۶

رحیمان (رحیمان) ص ۷۲۷ ، ۱۰۸۴

رد (رادے) ص ۹۶۹

رزق (رجک) ص ۱۰ ، ۸۵ ، ۱۰۴ ، ۱۱۲ ، ۱۳۰ ، ۴۳۳ ، ۴۳۴

۳۷۲ ، ۴۷۵ ، ۴۹۵ ، ۶۰۵ ، ۷۵۵ ، ۷۹۴ ، ۹۱۲ ، ۹۵۶

۹۵۷ ، ۱۰۴۲ ، ۱۰۴۵ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۷۱ ، ۱۱۰۲

۱۲۳۵ ، ۱۲۴۹ ، ۱۲۸۱ ، ۱۲۸۴ ، ۱۳۳۷ ، ۱۴۰۳

رزم (رجم) ص ۷۹۳

رسول (رسول) ص ۳۲۰

رسید (رسید) ص ۵۳

رشید (رسید) ص ۵۳

رضا (رجار ، رجائی ، رجائے) ص ۱ ، ۲۸ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۵۴ ، ۵۹

۶۲ ، ۶۸ ، ۸۵ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۳۷ ، ۱۳۸ ، ۱۵۱

۲۲۷ ، ۳۲۱ ، ۳۴۸ ، ۳۹۶ ، ۳۹۹ ، ۴۱۱ ، ۴۱۲ ، ۴۲۰

۴۲۱ ، ۴۲۹ ، ۴۷۵ ، ۵۰۶ ، ۵۳۹ ، ۵۵۱ ، ۵۵۶ ، ۵۶۰

۵۶۵ ، ۵۹۱ ، ۶۳۵ ، ۶۴۹ ، ۶۵۳ ، ۶۸۶ ، ۷۵۹ ، ۹۲۱

۹۳۶ ، ۹۹۶ ، ۱۰۳۲ ، ۱۱۴۲ ، ۱۲۸۲ ، ۱۳۸۲

رعایا (رائیا) ص ۸۲۷

رع رع (رارے) ص ۳۵۱

گورو گرنٹھ اور اردو

وعنائی (رے نائیا) ص ۲۰۴

وعیت (رئیات، ریت) ص ۱۴۱، ۲۳۷، ۴۶۹، ۷۹۳، ۱۰۱۶،

1.52, 1.57

رفت (ریختی) ص ۷۲۷

رمضان (رمجانا ، رمدانا) ص ۱۱۳۶ ، ۱۳۳۹

رمل (راول) ص ۱۵۵

رنگ (رنگ، رنگ، رنگ، رنگ، رنگ) ص. م. ، م. ، م. ، م. ،

٨٣ ' ٨١ ' ٤١ ' ٤٠ ' ٦٩ ' ٦٥ ' ٦١ ' ٥٨ ' ٥٣ ' ٣٣

6 111 6 11. 6 1.7 6 1.5 6 1.2 6 1.0 6 99 6 85

121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939,

191, 198, 215, 221, 227, 235, 238, 244

228, 279, 278, 272, 277, 259, 252, 255

٢٩٣ ' ٢٩٨ ' ٢٩٤ ' ٢٩٦ ' ٢٩٥ ' ٢٩٨ ' ٢٩٧ ' ٢٩٦

317, 327, 322, 350, 319, 301, 292, 290

[illegible]

1545, 1541, 1578, 1574, 1579, 1572, 1579, 1571, 1579

617, 62, 597, 585, 583, 583, 569, 567

[illegible]

'232' '231' '227' '2.2' '2.1' '798' '782' '781

222, 221, 279, 272, 207, 201, 231, 239

298, 295, 292, 289, 288, 287, 280, 278

7. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846,

'922 '913 '9.2 '9.1 '891 '89. '855 '851

973 ' 958 ' 952 ' 950 ' 945 ' 941 ' 935 ' 931

'1003' '1000' '985' '922' '927' '977' '975' '970'

‘ 1.28 ‘ 1.22 ‘ 1.12 ‘ 1.17 ‘ 1.15 ‘ 1.12

۱۰۳۱ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۳۵ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۵۲ ، ۱۰۵۴ ،
 ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۷ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۵۹ ، ۱۰۶۴ ، ۱۰۶۵ ،
 ۱۰۶۶ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۷ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ،
 ۱۰۹۴ ، ۱۰۹۸ ، ۱۱۰۷ ، ۱۱۰۹ ، ۱۱۱۷ ، ۱۱۲۰ ،
 ۱۱۲۶ ، ۱۱۳۲ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۴ ، ۱۱۴۷ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۵۱ ،
 ۱۱۶۳ ، ۱۱۶۸ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۳ ، ۱۲۰۹ ،
 ۱۲۱۰ ، ۱۲۱۲ ، ۱۲۲۸ ، ۱۲۳۴ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۳۷ ،
 ۱۲۴۰ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۴۵ ، ۱۲۴۷ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۷۴ ، ۱۲۷۸ ،
 ۱۲۸۰ ، ۱۳۰۲ ، ۱۳۰۴ ، ۱۳۰۵ ، ۱۳۱۰ ، ۱۳۱۴ ، ۱۳۱۶ ،
 ۱۳۲۲ ، ۱۳۲۳ ، ۱۳۲۴ ، ۱۳۲۵ ، ۱۳۲۶ ، ۱۳۲۹ ، ۱۳۳۵ ،
 ۱۳۶۳ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۸۰ ، ۱۳۸۴ ، ۱۳۸۷ ، ۱۳۹۰ ،
 ۱۳۹۲ ، ۱۳۹۶ ، ۱۴۰۰ ، ۱۴۰۸ ، ۱۴۱۱ ، ۱۴۱۴ ،
 ۱۴۲۰ ، ۱۴۲۴ ، ۱۴۲۵

رنگ برنگ (رنگ برنگ) ص ۱۳۸۸

رنگ محل (رنگ مہل ، رنگ مہلی) ص ۲۳۴ ، ۹۷۷

رو (رو) ص ۱۱۶۱

روانی (روانی) ص ۹۲۰

روانی (روانی) ص ۷۲۳

روح (روح ، روہاں) ص ۱۳۷۹ ، ۱۳۸۳

روز (روج ، روجہ ، روج) ص ۱۳۵ ، ۷۲۱ ، ۸۹۹ ، ۱۱۴۵ ، ۱۲۳۷

روزگار (روجگار) ص ۶۷۶

روزہ (روجا) ص ۱۴۰ ، ۳۸۰ ، ۳۸۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۱۰۰

روزی (روجی) ص ۹۵۵

رونے (رونہ) ص ۵۳

(ز)

زحیر (جہیر) ص ۱۲۸۹

زور (جر) ص ۱۴۴ ، ۴۱۷

زرد رو (جرد رو) ص ۱۱۶۱

زربنہ (جربنا) ص ۱۲۱۵

زکواۃ (جگاتہ ، جاگاتی ، جاگاتیا) ص ۱۲۷ ، ۴۳۰ ، ۴۷۴ ، ۸۳۳

۸۵۲ ، ۱۰۲۸ ، ۱۱۱۶ ، ۱۱۱۷ ، ۱۴۱۱

زمانہ (جانے) ص ۱۸۵

زمین (جمی) ص ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۴۴۸ ، ۵۲۰ ، ۷۲۳ ، ۷۶۳ ، ۷۹۳

۸۷۲

زن (جن) ص ۷۲۱

زنبور (جنبور) ص ۵۲۰

زنجیر (جنجیر) ۵۹۵ ، ۱۱۶۲ ، ۱۲۸۷

زنجیری (جنجیری) ص ۹۰۳

زنجیریاں (جنجیریاں) ص ۴۷۵

زلدہ (جند ، جندہ ، جندو ، جندو) ص ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۹ ، ۲۳۷ ، ۱۰۳۵

۱۳۷۷

زنگ (جنگیلا) ص ۴۹۸

زنگاری (جنگالی) ص ۹۶۷

زوجہ (جوئے) ص ۳۰۴ ، ۳۴۱ ، ۴۳۵ ، ۴۷۲ ، ۴۸۸ ، ۵۵۶ ، ۸۷۵

زور (جور ، جورا ، جور ، جوری ، جور) ص ۷ ، ۱۷ ، ۱۰۶ ، ۱۱۸

۱۷۸ ، ۲۵۵ ، ۴۰۵ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ ، ۴۷۱ ، ۴۷۵ ، ۴۸۰

۴۹۴ ، ۴۹۹ ، ۷۱۳ ، ۷۲۳ ، ۷۲۶ ، ۸۱۸ ، ۸۷۰ ، ۹۴۷

۹۶۶ ، ۹۹۴ ، ۱۰۷۱ ، ۱۱۱۹ ، ۱۱۶۱ ، ۱۲۲۸ ، ۱۲۴۱

۱۳۷۴ ، ۱۴۲۱

زور آور (جروانا) ص ۷۶ ، ۴۶۵ ، ۷۲۳ ، ۷۳۶ ، ۸۱۹ ، ۸۷۰ ،
۱۲۹۰ ، ۱۳۲۱

زوال (جوال) ص ۳۴۵

زھر (جھر) ص ۱۳۱۲

زیدی (جدربا ، جودربا ، جودڑی) ص ۲۳۴ ، ۹۸۴ ، ۱۲۰۹

زیل (جیل) ص ۱۱۴۰

زین (جین) ص ۶۴۸

زیر (جیر) ص ۱۴۳ ، ۱۴۴

زیر (جیل) ص ۱۱۴۰

زبان (زبان) ص ۱۴۸

(س)

سابقہ (ساوکا) ص ۴۸۲

ساخت (ساکھت) ص ۱۶ ، ۱۲۴۶

ساختی (ساکھتی) ص ۴۷۵ ، ۶۰۴ ، ۱۲۴۴

ساختگی (ساکھگی) ص ۱۶ ، ۱۴۲ ، ۴۷۵ ، ۶۰۴ ، ۱۲۴۴ ، ۱۲۴۶

۱۲۵۱ ، ۱۳۸۲ ، ۱۳۸۳ ، ۱۴۰۰

ساز (ساج ، ساج ، ساجا) ص ۲۰۶

ساعت (سائے) ص ۶۴۸

سالار (سالار) ص ۶۴ ، ۱۱۶۱ ، ۱۲۳۹

سالک (سالک ، سالکا ، سالک) ص ۵۳ ، ۳۵۸ ، ۱۴۱۰

سالکا (سالکا) ص ۱۰۸۵

سائر (سائر) ص ۵۳

ساوگیر (ساوآوگیر) ص ۳۰۳

سایہ (چھائیا) ص ۱۷۵ ، ۱۱۲۰

سائیں (سانٹی ، سائی) ص ۱۱ ، ۸۰ ، ۸۳ ، ۸۹ ، ۳۶۵ ، ۳۹۷ ، ۶۷۳

۷۰۷ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۷۳ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۸۰ ، ۱۳۸۳

سائیوان (چھاوان ، چھاونیا ، چھاو ، چھاو ، چھائی) ص ۸۳ ، ۷۴۲

۷۶۵ ، ۷۸۱ ، ۷۹۵ ، ۸۴۶ ، ۱۰۰۳ ، ۱۰۳۸ ، ۱۱۲۰

۱۱۶۷ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۸۱ ، ۱۲۳۱ ، ۱۲۹۱ ، ۱۲۹۵

۱۳۹۸

سبحان (سبھان ، سبھان ، سبھان) ص ۴ ، ۲۱ ، ۱۴۱ ، ۱۵۰

سپردن (سوپ ، سوپی ، سوپ ، سوپو ، سوپانی) ص ۲۰۵ ، ۴۱۳

۷۵۶ ، ۷۸۸ ، ۹۱۸ ، ۱۴۱۹

سپیلہ (سپیلہ) ص ۳۸۶ ، ۸۸۵ ، ۱۲۴۷

سپیلہ (سپیلہ) ص ۷۸۹

سپیلدی (سپیلدی) ص ۱۶ ، ۱۱۶۴

ستر (ستر) ص ۴۸۰

سجلہ (سجلہ) ص ۸۴

سگر (سگر) ص ۷۲۷

سگم (سگم) ص ۱۴۱۳

سر (سر ، سر ، سر ، سر ، سر) ص ۱۰ ، ۱۳ ، ۲۰ ، ۸۹ ، ۱۰۲

۱۷۸ ، ۱۷۹ ، ۱۹۹ ، ۲۲۵ ، ۲۲۷ ، ۲۵۸ ، ۲۹۰ ، ۳۶۳

۴۲۱ ، ۴۲۳ ، ۴۷۸ ، ۴۹۵ ، ۵۰۷ ، ۵۲۳ ، ۵۵۸ ، ۵۸۱

۶۰۰ ، ۶۲۱ ، ۶۵۶ ، ۶۶۲ ، ۶۷۷ ، ۶۸۸ ، ۷۲۱ ، ۷۳۰

۷۷۷ ، ۸۰۱ ، ۸۲۵ ، ۸۳۹ ، ۸۸۱ ، ۸۸۵ ، ۸۹۳ ، ۹۲۱

۹۳۱ ، ۹۴۸ ، ۹۶۴ ، ۹۶۶ ، ۹۸۰ ، ۹۹۰ ، ۹۹۲ ، ۹۹۸

۱۰۱۱ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۲۸ ، ۱۰۲۹ ، ۱۰۳۰

۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۳۵ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۳۸ ، ۱۰۳۹ ، ۱۰۴۲

۱۰۴۶ ، ۱۰۴۹ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۷۳

۱۰۸۴ ، ۱۰۸۹ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۰۷ ، ۱۱۲۶ ، ۱۱۳۰ ، ۱۱۳۱ ،
 ۱۱۵۲ ، ۱۱۵۵ ، ۱۱۶۷ ، ۱۱۶۸ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۸۶ ،
 ۱۲۰۰ ، ۱۲۳۱ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۵۸ ، ۱۲۶۳ ، ۱۲۸۱ ، ۱۲۸۲ ،
 ۱۲۸۳ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۸۸ ، ۱۲۹۰ ، ۱۳۰۰ ، ۱۳۳۷ ، ۱۳۳۹ ،
 ۱۳۵۰ ، ۱۳۵۸ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۷۹ ، ۱۴۰۶ ، ۱۴۱۰ ، ۱۴۱۳ ،

۱۴۱۸ ، ۱۴۲۱ ، ۱۴۲۸

سرنجام (سرنجام ، سرنجام) ص ۱۲ ، ۳۷۷ ، ۳۷۸ ، ۸۰۵ ، ۸۸۸
 سراچہ (سرائچا ، سرائچو ، سراجے ، سرائچے) ص ۳۱ ، ۹۸۹ ، ۱۲۹۲ ،

۱۳۹۸

سرائے (سرائے ، سرائے) ص ۴۶۸ ، ۷۳۳ ، ۷۹۲ ، ۹۳۷

سرتاج (سرتاجا) ص ۷۶۵

سرخرو (سرخرو) ص ۸۷

سرد (سرد) ص ۹۲۸

سردار (سردار) ص ۱۴۲

سرکار (سرکار ، سرکارا ، سرکار) ص ۲۷ ، ۳۸ ، ۱۴۲ ، ۲۳۱ ،

۵۱۳ ، ۱۰۳۳ ، ۱۳۳۱

سرکام (سرکام) ص ۱۴۰۸

سروپا (سروپا) ص ۶۳۱ ، ۸۱۱ ، ۱۰۷۳

سزا (سجاء ، سجائی) ص ۳۳ ، ۸۵ ، ۳۱۷ ، ۳۷۳ ، ۴۹۱ ، ۵۸۷ ،

۶۰۰ ، ۶۳۶ ، ۶۴۰ ، ۶۴۱ ، ۷۲۳ ، ۹۴۹ ، ۹۵۳ ، ۹۹۱ ،

۹۹۶ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۷۱ ، ۱۰۹۱ ، ۱۱۵۵ ، ۱۲۴۰ ،

۱۲۴۹ ، ۱۲۵۶ ، ۱۲۷۱ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۸۰

سعی (ساہی) ص ۲۶۰

سفری (سپہری) ص ۱۲۰۳ ، ۱۲۱۶

سکہ (سیکا) ص ۵۰۷

سکھدار (سکھدار ، سکھدارا ، سکھدار) ص ۱۴۱ ، ۲۲۷ ،

کورو گرلته اور اردو

۳۷۳ ، ۵۵۶ ، ۶۲۱ ، ۷۶۳ ، ۷۹۳ ، ۸۵۱ ، ۸۶۱ ، ۸۶۵ ،
۹۰۲

سکداری (سکداری) ص ۷۰ ، ۳۷۳ ، ۸۰۱ ، ۹۰۱ ، ۱۱۹۰

سکندر (سکندر) ص ۵۰۸

سگ (سگ) ص ۱۲۹۱

سلاخ (سولاک) ص ۱۱۵۳

سلام (سلام ، سلام) ص ۱۴۳ ، ۱۹۵ ، ۲۲۶ ، ۳۵۴ ، ۳۵۸ ، ۴۱۸

۳۷۳ ، ۳۷۹ ، ۸۶۵ ، ۱۰۳۹ ، ۱۱۵۹ ، ۱۱۹۱

سلامت (سلامت) ص ۳ ، ۴ ، ۳۷۶ ، ۶۲۳ ، ۶۸۰ ، ۹۶۶ ، ۱۰۳۲

۱۲۳۵ ، ۱۴۰۳

سلطان (سرتان ، سلطان ، سلتانا ، سلتان ، سلتانے) ص ۴ ، ۴۱ ، ۶۱

۶۴ ، ۱۸۲ ، ۲۲۷ ، ۳۵۴ ، ۳۷۲ ، ۷۹۵ ، ۱۰۷۱ ، ۱۱۶۰

۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۹۰ ، ۱۲۹۱ ، ۱۳۲۷ ، ۱۳۲۹

۱۳۷۹

سلک (سلک) ص ۱۰۱ ، ۱۷۷ ، ۲۴۰ ، ۶۱۸ ، ۷۱۰ ، ۸۱۴ ، ۱۰۷۶

۱۲۱۴

سلم (سیلم ، سیل) ص ۱۱۶۶

سماع (سما) ص ۷۲۱ ، ۱۴۱۰

سماعت (سما) ص ۷

سنت (سنت) ص ۱۴۰ ، ۳۷۷ ، ۱۰۸۴

سنگ (سنگ) ص ۲۱۳ ، ۱۲۹۶ ، ۱۳۱۴

سوا (ساوین) ص ۱۴۲۶

سود (سود) ص ۱۶۶

سودا (سوده ، سودی ، سودے) ص ۵۷ ، ۱۴۶ ، ۱۶۶ ، ۱۸۱ ، ۲۲۶

۳۰۹ ، ۳۵۶ ، ۳۷۲ ، ۳۹۹ ، ۴۱۶ ، ۴۳۰ ، ۵۷۰ ، ۶۴۶

۹۵۵ ، ۱۰۲۸ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۵۰ ، ۱۱۰۲ ، ۱۳۲۳

۱۳۳۶ ، ۱۳۸۰ ، ۱۳۱۵ ، ۱۳۲۵

سودا گر (سودا گر) ص ۱۶۶

سودا گری (سودا گری) ص ۱۶۶ ، ۵۹۵

سوار (اسوار ، اسوارا ، اسوار) ص ۱۳۲ ، ۱۹۸ ، ۳۲۹ ، ۹۵۶

سواری (اسواری) ص ۱۷۹ ، ۲۷۰ ، ۲۸۸ ، ۳۲۶

سوگ (سوگ ، سوگ) ص ۹ ، ۲۱ ، ۱۹۲ ، ۲۰۸ ، ۳۳۲ ، ۳۳۹

۳۶۳ ، ۵۸۲ ، ۶۰۹ ، ۶۲۹ ، ۶۳۱ ، ۶۸۲ ، ۸۲۱ ، ۸۶۶

۸۸۸ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۷ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۸۳ ، ۱۲۳۵

۱۳۰۲

سوگند (سوگند) ص ۱۳۶۸

سوگوار (سوگی) ص ۱۰۲۵

سہ (س) ص ۱۰۹۱ ، ۱۲۸۹

سہام (سہامنگ ، سہام) ص ۱۷۹ ، ۶۳۵ ، ۱۱۳۵

سہم (سہم ، سہامنگ ، سہم) ص ۶۳۵ ، ۷۵۹ ، ۸۳۱ ، ۱۱۰۷

۱۱۳۵

سہمی (سہمی) ص ۹۵۳ ، ۱۱۱۷

سیاہ (سوآہ ، سیاہ ، سیاہو) ص ۶۳ ، ۱۳۳ ، ۵۱۰ ، ۶۵۱

سیاہی (سیاہی) ص ۱۶ ، ۱۲۳۲

سیچغنہ (سیچانے) ص ۵۵

سیخ (سلا ، سلاٹیاں) ص ۷۲۲

سیل (سیل) ص ۴۱۹

سینہ (سینا) ص ۸۳۸

(ش)

شاباش (ساباس ، سابیس) ص ۱۸ ، ۲۰ ، ۲۵ ، ۴۰ ، ۴۲ ، ۱۴۶ ، ۱۵۴ ،

۲۱۸ ، ۳۰۱ ، ۳۰۵ ، ۳۱۲ ، ۳۱۳ ، ۳۱۹ ، ۳۵۵ ، ۳۶۹ ،

۴۴۹ ، ۴۷۲ ، ۴۹۳ ، ۵۴۹ ، ۵۷۵ ، ۵۸۸ ، ۷۲۶ ، ۷۵۴ ،

۷۵۹ ، ۷۶۲ ، ۷۷۶ ، ۸۴۵ ، ۹۲۳ ، ۹۳۶ ، ۹۴۴ ، ۹۶۶ ،

۱۰۱۱ ، ۱۱۴۲ ، ۱۱۶۶ ، ۱۲۹۷ ، ۱۳۳۰ ، ۱۴۴۲

شاخ (ساکھا ، ساکھ) ص ۶۶ ، ۱۳۳ ، ۳۵۲ ، ۴۲۲ ، ۴۳۶ ، ۵۰۳ ،

۹۷۴ ، ۱۱۴۹ ، ۱۱۶۸ ، ۱۳۷۸

شاعر (سائر ، سائرہ) ص ۵۳ ، ۴۴۴ ، ۶۶۰

شاہ (ساہ ، ساہ) ص ۷۲ ، ۱۴۶ ، ۱۸۱ ، ۲۲۷ ، ۲۵۷ ، ۳۰۵ ، ۳۰۸ ،

۴۴۸ ، ۴۱۳ ، ۴۳۰ ، ۴۳۲ ، ۴۴۹ ، ۵۰۷ ، ۵۵۵ ، ۵۹۴ ،

۶۳۶ ، ۶۷۰ ، ۷۲۰ ، ۷۲۴ ، ۷۴۰ ، ۸۵۱ ، ۸۵۲ ، ۸۶۱ ،

۸۶۹ ، ۸۹۳ ، ۹۲۷ ، ۹۵۷ ، ۹۶۲ ، ۹۹۱ ، ۱۰۰۹ ،

۱۰۷۲ ، ۱۰۷۳ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۷۱ ، ۱۲۳۵ ،

۱۲۳۸ ، ۱۲۸۸ ، ۱۴۲۶

شاہ عالم (ساہ آلم) ص ۴۳۲

شاہان (ساہا ، ساہان ، ساہان) ص ۵۰۷ ، ۸۹۳ ، ۹۶۴ ، ۱۰۳۲ ،

۱۰۵۵ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۷۴

شاہین (سیچانے) ص ۵۵

شب (سب) ص ۷۲۱

شب روز (سب روج) ص ۷۲۱

شتاب (ستاب) ص ۹۲

شرح (سرا ، سرے) ص ۸۴ ، ۹۰۳ ، ۱۰۸۳

شرع (سرا) ص ۳

گورو گرنٲھ اور اردو

شرم (سرم ، سرما ، سرمے ، سرمنگ) ص ۱۲ ، ۱۳۵ ، ۱۴۰ ، ۱۵۲ ،

۳۷۱ ، ۵۵۳ ، ۵۹۵ ، ۷۲۱ ، ۹۰۸ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۸۷ ،

۱۳۲۹

شرمندہ (سرمندا) ص ۶۷۳ ، ۱۳۸۱

شریعت (سریشت) ص ۸۴ ، ۳۶۵ ، ۱۰۸۳

شریک (سریک ، سربک) ص ۷۳ ، ۳۰۱ ، ۳۵۹ ، ۵۳۹ ، ۵۶۲ ،

۷۲۳ ، ۸۵۳ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۸۳ ، ۱۳۴۲

شریکی (سریکی) ص ۳۸۰ ، ۵۶۶ ، ۱۱۵۴

شطرنج (سترنج) ص ۳۵۹

شک (سک) ص ۷۲۷

شکار (سکار) ص ۱۱۳۶

شکدار (سکدار ، سکدارا ، سکدار' ، سکداره') ص ۱۴۱ ، ۲۲۷ ،

۳۷۴ ، ۵۵۶ ، ۶۲۱ ، ۷۶۳ ، ۷۹۳ ، ۸۵۱ ، ۸۶۱ ، ۸۶۵ ،

۹۰۲

شکداری (سکداری) ص ۷۰ ، ۳۷۴ ، ۸۰۱ ، ۹۰۱ ، ۱۱۹۰

شکر (سکر ، ساکر) ص ۱۵۶ ، ۱۶۵ ، ۳۲۷ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۷۹

شمار (سہار ، سہار') ص ۱۲ ، ۱۷ ، ۲۵ ، ۵۳ ، ۱۳۷ ، ۱۵۷ ،

۱۸۵ ، ۲۵۳ ، ۵۰۳ ، ۵۳۱ ، ۶۱۸

شماری (سہاری) ص ۱۴۴

شنات (سنات ، سناتی) ص ۲۴ ، ۳۴۹ ، ۱۲۵۶

شناخت (سناکھت) ص ۱۴۱

شنگ (سنگ) ص ۱۰۷۵

شنوائی (سہائی) ص ۲۰۴

شو (سو) ص ۴۶۳

شور (سور ، سور') ص ۷ ، ۱۵۱ ، ۱۷۸ ، ۱۲۶۵ ، ۱۳۰۶

شوم (سومہ) ص ۴۷۹

کورو کرتھ اور اردو

شوہر (سورا) ص ۵۶۱

شہ (سہ، سہ) ص ۲۲، ۵۲، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۶۳، ۷۲۲،

۷۲۵، ۷۵۶، ۸۷۸، ۱۱۰۳، ۱۲۶۷، ۱۲۸۲، ۱۳۸۰،

۱۳۸۲

شہر (سہری، سہر) ص ۳۴۵، ۱۳۱۲

شہری (سہری) ص ۱۷۱۲

شہدا (سہدے) ۵۳

شہنائی (سہنائی) ص ۴۱۷

شہید (سہید) ص ۵۳، ۱۲۹۳

شے (سے) ص ۴۶۳

شیخ (سیکھ، سیکھا) ص ۳، ۵۳، ۶۴، ۱۳۵، ۲۲۷، ۳۸۸، ۵۱۸،

۵۵۱، ۷۹۳، ۸۷۱، ۸۹۷، ۹۵۳، ۹۵۶، ۱۰۳۶، ۱۰۸۱،

۱۱۰۰، ۱۱۵۸، ۱۱۶۹، ۱۲۹۳، ۱۳۷۳، ۱۳۸۱

شیر (کھیر، کھیر، کھیرے، کھیرنگ) ص ۷۵، ۱۰۰، ۱۶۴،

۳۳۲، ۳۹۵، ۴۸۸، ۵۳۸، ۵۶۴، ۶۹۳، ۷۱۳، ۸۰۶،

۸۸۸، ۱۱۹۰، ۱۱۹۳، ۱۲۳۶، ۱۲۵۲، ۱۲۶۶، ۱۳۲۹،

۱۳۵۱

شیر (سیر) ص ۵۱۸

شیطان (سیتان، سیتانیا) ص ۲۴، ۷۱۸، ۷۲۲، ۷۹۰، ۱۲۴۵

شیطانی (سیتانی) ص ۱۵۰، ۱۱۶۱

شیوہ (سیوا) ص ۳۵۶

(ص)

صاہن (ساہون، ساہونے، ساہن، ساہن) ص ۴، ۴۳۲، ۹۰۰،

۱۲۹۴ ، ۹۳۲ ۹۱۴

صابری (صابری) ص ۱۳۸۴

صاحب (ساحب ، ساحب ، ساحب ، ساحب ، ساحب) ص ۲ ،

۵ ، ۱۵ ، ۱۷ ، ۲۰ ، ۲۲ ، ۲۵ ، ۳۲ ، ۳۴ ، ۹۰ ، ۹۷ ،
 ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۰ ، ۱۵۶ ، ۱۸۱ ، ۲۱۱ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۸ ، ۳۰۱ ، ۳۰۲ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ،
 ۳۱۴ ، ۳۵۱ ، ۳۱۷ ، ۳۱۸ ، ۳۲۱ ، ۳۲۳ ، ۳۳۰ ، ۳۳۸ ،
 ۳۴۷ ، ۳۴۸ ، ۳۵۰ ، ۳۵۷ ، ۳۵۸ ، ۳۷۶ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ ،
 ۳۹۰ ، ۳۹۵ ، ۳۹۶ ، ۳۹۸ ، ۴۰۰ ، ۴۱۳ ، ۴۱۸ ، ۴۲۰ ،
 ۴۲۱ ، ۴۲۲ ، ۴۳۲ ، ۴۳۷ ، ۴۶۹ ، ۴۷۱ ، ۴۷۴ ، ۴۸۰ ،
 ۴۸۳ ، ۵۰۹ ، ۵۱۱ ، ۵۱۲ ، ۵۱۴ ، ۵۱۷ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ،
 ۵۲۲ ، ۵۲۴ ، ۵۴۱ ، ۵۵۰ ، ۵۵۳ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸ ، ۵۶۲ ،
 ۵۶۳ ، ۵۶۷ ، ۵۷۹ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۵۸۳ ، ۵۹۰ ،
 ۵۹۵ ، ۵۹۶ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۵ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۲ ،
 ۶۲۳ ، ۶۲۹ ، ۶۳۰ ، ۶۳۴ ، ۶۴۰ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۷۴ ،
 ۶۷۶ ، ۶۷۷ ، ۶۸۲ ، ۶۸۳ ، ۷۰۲ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۲۷ ،
 ۸۴۷ ، ۸۴۹ ، ۸۵۰ ، ۸۵۲ ، ۸۵۳ ، ۸۵۷ ، ۸۶۲ ، ۸۶۷ ،
 ۸۸۵ ، ۸۸۹ ، ۸۹۰ ، ۸۹۴ ، ۸۹۶ ، ۹۰۵ ، ۹۱۷ ، ۹۱۹ ، ۹۳۹ ، ۹۵۲ ، ۹۵۹ ،
 ۹۵۷ ، ۹۵۸ ، ۹۶۲ ، ۹۸۹ ، ۹۹۰ ، ۹۹۱ ، ۹۹۲ ، ۹۹۴ ، ۹۹۹ ،
 ۱۰۰۰ ، ۱۰۰۹ ، ۱۰۱۰ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۷ ،
 ۱۰۳۸ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۵۸ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۷۰ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۸ ،
 ۱۰۷۹ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۸ ، ۱۰۹۰ ، ۱۰۹۴ ، ۱۰۹۸ ، ۱۱۰۱ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۱۷ ، ۱۱۲۵ ، ۱۱۲۸ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۵۸ ،
 ۱۱۷۱ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۹۱ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۵ ، ۱۱۹۷ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۳۸ ، ۱۲۳۹ ، ۱۲۴۳ ، ۱۲۴۵ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۵۷ ، ۱۲۵۸ ،
 ۱۲۷۷ ، ۱۲۸۱ ، ۱۲۸۵ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۸۹ ، ۱۳۸۱

گورو گرنٲھ اور اردو

۱۳۸۳ ، ۱۳۹۵ ، ۱۳۰۱ ، ۱۳۰۲ ، ۱۳۲۰

صادق (سادک ، سادک) ص ۵۳ ، ۳۵۸

صادقان (سادکا) ص ۸۳

صبح (سبھ ، سبھ ، سبھ ، ساپاھی) ص ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۷۹۲ ، ۱۳۸۱

۱۳۸۲

صبر (سبر ، سبر) ص ۸۳ ، ۱۳۸۳

صبور (سابور) ص ۱۱۹۱

صبوری (سبوری ، سابوری) ص ۸۳ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۵۸

۱۳۷۳

صحنک (سحنک) ص ۱۱۳۶

صحیح (سہی ، سہی) ص ۳۷۲ ، ۶۲۳ ، ۶۲۵ ، ۸۲۷ ، ۹۶۳ ، ۱۱۱۷

صحیح سلامت (سہی سلامت) ص ۳۷۲ ، ۶۲۳ ، ۶۲۵ ، ۶۲۹ ، ۸۲۷

صد (سد) ص ۴۶۲

صدق (سدک) ص ۶۳ ، ۸۳ ، ۸۳ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۸۳

صدق صبوری (سدک صبوری) ص ۸۳ ، ۱۰۲۰

صدقہ (سدکا ، سدکے ، سدکے ، سدکاری) ص ۸۱ ، ۱۱۷ ، ۲۵۵

۱۱۱۷ ، ۱۲۰۹ ، ۱۳۰۳

صراف (سراپھ ، سراپھ) ص ۱۳۶ ، ۶۳۶ ، ۷۲۰ ، ۷۳۰ ، ۷۳۱

۷۹۷ ، ۹۳۲ ، ۹۶۰ ، ۱۰۷۳

صرافان (سراپھا) ص ۳۸۱

صرافی (سراپھی) ص ۳۱۳ ، ۱۰۷۳

صرفہ (سرپھے) ص ۱۳۱۲

صف (سہا ، سہریا) ص ۵۳۷ ، ۱۱۸۵

صفت (سہت ، سہتی ، سہتی) ص ۹ ، ۱۸ ، ۸۶ ، ۱۰۰ ، ۱۳۱

۱۳۳ ، ۱۵۰ ، ۲۳۷ ، ۳۰۱ ، ۳۱۰ ، ۳۱۲ ، ۳۵۲ ، ۳۵۸

۳۵۹ ، ۳۶۰ ، ۵۳۸ ، ۵۷۷ ، ۵۷۳ ، ۷۶۲ ، ۷۹۰ ، ۹۱۷

۹۴۲ ، ۹۵۱ ، ۹۵۵ ، ۹۶۱ ، ۹۶۶ ، ۹۶۷ ، ۹۹۳ ، ۱۰۳۳ ،

۱۰۸۴ ، ۱۰۹۲ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۹۱ ، ۱۲۳۹ ،

۱۲۴۱ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۸۱ ، ۱۳۱۹ ، ۱۴۱۲

صفت صلاح (سالاهى ، سپهت ، سپهت سلاهن ، سپهت سالاه) ص ۵ ،

۱۰۰ ، ۳۱۰ ، ۳۱۲ ، ۳۵۲ ، ۷۹۰ ، ۹۵۸

صلحى (سلمى) ص ۸۳۸

صور (تور ، تورے) ص ۴۲۸ ، ۶۲۶

صورت (سورت) ص ۱۰۲۲ ، ۱۰۴۴

صوف (سوٲھ) ص ۱۳۸۰

صوفيا (سوٲھيا) ص ۱۵

(ض)

ضائع (اجاء ، اجائے) ص ۲۱۲

ضرورت (جرورت) ص ۹۱۴ ، ۱۲۴۵

(ط)

طاق (تاک ، تاک ، تاکو) ص ۴۶۴ ، ۹۵۹ ، ۱۰۴۲ ، ۱۲۳۷ ،

۱۲۹۵

طبل (تبل) ص ۱۴۲

طبل باز (تبل باج) ص ۱۴۲

طرى (ترٲھا ، ترٲھا) ص ۷۸۷ ، ۱۰۹۰ ، ۱۲۷۹ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۱ ،

۱۳۳۶

طریقت (تربکت) ص ۳۴۰ ، ۱۰۸۳

طرے (ترے) ص ۴۷۲

طعام (تام) ص ۳۳۹ ، ۴۳۹

طل (تل) ص ۵ ، ۵۳ ، ۵۹ ، ۸۱ ، ۱۹۸ ، ۲۵۴ ، ۳۶۱ ، ۳۶۸ ،

۳۷۲ ، ۴۰۶ ، ۴۲۸ ، ۴۳۶ ، ۵۴۳ ، ۵۵۴ ، ۶۲۴ ، ۶۷۱ ،

۷۰۶ ، ۷۲۴ ، ۷۳۱ ، ۷۳۳ ، ۷۴۷ ، ۷۵۵ ، ۷۸۴ ، ۷۹۲ ،

۸۳۸ ، ۸۵۹ ، ۸۶۷ ، ۹۱۲ ، ۹۲۹ ، ۹۴۰ ، ۹۹۴ ، ۱۰۲۰ ،

۱۰۲۱ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۶۲ ، ۱۰۷۲ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۷۴ ،

۱۳۰۸ ، ۱۳۱۶ ، ۱۳۲۰ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۸۸

طلب (تلب ، تلپا) ص ۴۷۹ ، ۵۱۶ ، ۷۵۱ ، ۸۷۶

طلبی (تلبی) ص ۹۵۰ ، ۹۵۳ ، ۱۳۲۸

طمع (تماء ، تمائی ، تماو) ص ۵ ، ۱۴ ، ۵۹ ، ۳۶۱ ، ۴۲۸ ، ۵۵۴ ،

۶۸۷ ، ۷۵۵ ، ۷۹۲ ، ۹۱۲ ، ۹۴۰ ، ۹۹۴ ، ۱۰۲۱ ،

۱۰۲۲ ، ۱۰۶۲ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۷۴

طوق (توک) ص ۶۵۵

طوبلہ (تبیل) ص ۴۱۷

(ظ)

ظاہر (جاہر ، جاہر) ص ۱۰۲ ، ۳۱۵ ، ۳۹۰ ، ۳۹۷ ، ۵۵۵ ،

۹۶۵

ظاہرہ (جاہرا) ص ۷۴ ، ۳۹۷ ، ۴۵۶ ، ۹۶۹

ظلم (جلم ، جلم) ص ۲۵۵ ، ۳۷۷ ، ۴۷۸ ، ۱۳۷۴ ، ۱۳۵۵

ظہیر (جہیر) ص ۱۲۸۹

(ع)

- عاشق (آسک ، آسکی) ص ۴۷۴ ، ۱۱۰۰ ، ۱۳۲۴
 عاقی (آکی) ص ۹۶۷ ، ۹۹۲
 عاقیاں (آکیا) ص ۹۵۳
 عالم (آلم) ص ۴۳۲ ، ۷۲۳ ، ۷۲۷
 عالی (آلی) ص ۷۲۷
 عامل (آمر) ص ۳۷۱
 عجب (اجب ، اجب) ص ۱۱۸ ، ۱۴۲
 عدل (ادل) ص ۷۶۵ ، ۹۰۷ ، ۱۰۴۰
 عدلی (ادلی) ص ۹۹ ، ۱۰۲۲
 عرش (ارسہو) ص ۹۶۷
 عرض (ارج ، ارج) ص ۳۵۵ ، ۷۲۱
 عرض داشت (ارداس) ص ۴۹ ، ۵۴ ، ۱۵۸ ، ۱۸۰ ، ۱۸۲ ، ۱۸۴ ،
 ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۵ ، ۳۵۷ ، ۳۷۰ ، ۳۸۳ ، ۳۸۹ ، ۳۹۲ ،
 ۳۹۵ ، ۳۹۶ ، ۴۱۰ ، ۴۱۰ ، ۷۱۰ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۴۱ ،
 ۱۱۲۵ ، ۱۱۲۷ ، ۱۱۴۶ ، ۱۲۸۱ ، ۱۳۰۴
 عزرائیل (اجرائیل) ص ۳۱۵ ، ۷۲۳ ، ۱۰۱۹ ، ۱۰۸۴ ، ۱۳۸۱
 عشق (آسکی ، اسک) ص ۴۷۴ ، ۴۸۸ ، ۱۰۹۰
 عصا (آسا) ص ۱۰۸۳
 عفو (آپھو) ص ۷۲۲
 عقد (اگد) ص ۷۲۲
 عقل (اکل ، اکل ، اکل ، اکی) ص ۴۱۴ ، ۱۰۴۰ ، ۱۰۹۸ ، ۱۲۴۵ ،
 ۱۲۹۱ ، ۱۳۷۸
 عقل لطیف (اکل لٹیہ) ص ۱۳۷۸
 عات (الت) ص ۱۲۸۸

گورو گرنٲھ اور اردو

عمر (امر) ص ۹۶۶ ، ۱۳۸۲

عمل (امل ، امل' ، املی) ص ۱۴۰ ، ۳۱۷ ، ۴۶۴ ، ۴۷۰ ، ۷۹۲ ،

۱۰۸۴ ، ۱۳۸۰ ، ۱۳۸۳

عورت (اورت ، اورتِ) ص ۴۷۷ ، ۱۰۸۴ ، ۱۳۴۹

عورات (اورات) ص ۱۰۸۳

عیب (ایب) ص ۲۴ ، ۷۲۱

عید (اید) ص ۱۲۹۳

(غ)

غار (گار) ص ۱۲۱۰ ، ۱۳۰۶

غافل (گاہل ، گاہل' ، گاہل') ص ۳۳۹ ، ۳۹۸ ، ۵۱۸ ، ۵۷۹ ،

۷۲۱ ، ۷۲۳ ، ۷۷۱ ، ۸۹۹ ، ۱۰۹۶ ، ۱۳۶۵

غالیچہ (دولیچا) ص ۹۳۶

غالیچے (دولیچے ، دولیچے' ، دولیچیا) ص ۱۷۹ ، ۳۸۱ ، ۱۲۷۲ ،

۱۳۹۴

غائب (گیب) ص ۴۸۳

غائبانہ (گیبان ، گیبانا) ص ۱۴۲ ، ۷۲۳

غبار (گبار ، گبار' ، گباری ، گبار' ، گبارے) ص ۱۹ ، ۳۰ ، ۳۳ ،

۵۵ ، ۶۸ ، ۸۹ ، ۱۴۵ ، ۲۳۳ ، ۲۶۴ ، ۳۶۴ ، ۴۳۰ ،

۴۸۹ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰ ، ۵۸۴ ، ۶۴۶ ، ۷۰۶ ، ۷۸۶ ، ۸۲۳ ،

۸۴۳ ، ۹۴۶ ، ۹۵۵ ، ۱۰۰۴ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۴۲ ، ۱۲۲۳ ،

۱۲۴۳ ، ۱۲۶۲ ، ۱۲۸۳ ، ۱۲۸۲ ، ۱۲۸۹ ، ۱۳۶۳ ،

۱۳۸۸

غبارہ (گبارا) ص ۱۱۶ ، ۶۰۰ ، ۶۰۱ ، ۶۵۲ ، ۷۵۹ ، ۱۰۴۵ ،

گورو گرنتھ اور اردو

۱۱۹۹ ، ۱۰۶۸

غبین (گیبانا) ص ۱۴۲

غرور (گرور) ص ۹۶۷

غرب (گریب ، گریبا) ص ۱۳ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۸ ، ۱۷۱ ، ۱۹۷

۱۹۹ ، ۲۰۶ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۶ ، ۳۹۸ ، ۵۲۷ ، ۵۲۹

۵۹۵ ، ۶۷۴ ، ۷۲۷ ، ۸۶۸ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۶۱

غریبی (گریبی) ص ۲۵۳ ، ۲۷۳ ، ۳۹۹ ، ۵۹۶ ، ۶۲۸ ، ۷۳۵

۱۳۶۷

غریبانہ (گریبانو) ص ۲۰۶

غریب نواز (گریب نواج ، گریب نواج ، گریب نواج) ص ۲۷۷

۱۱۳۸ ، ۱۱۰۶ ، ۱۰۷۱ ، ۵۲۱ ، ۳۳۱

غسل (گسل) ص ۷۲۷

غصہ (گسا) ص ۱۳۸۲

غلام (گلم ، گلام) ص ۱۶ ، ۳۱۱ ، ۳۳۸

غلام کا غلام (گلم گلامی ، گل گولا ، گلم گلام ، گل گولیا) ص ۱۶۸

۶۴۲ ، ۳۱۱

غلام کی غلام (گل گولشی) ص ۵۲۷

غلطان (گلت ، گلت ، گلتان ، گلتان) ص ۳۴۵ ، ۵۴۵ ، ۹۷۷

۱۳۰۲ ، ۱۲۹۹

غلاہ (گالہا) ص ۱۲۸۶

غلولہ (گلولا) ص ۱۵

غم (گم) ص ۱۱۳۳

غمر (گمر) ص ۲۳۸

غنا (گانن) ص ۳۶۸ ، ۱۱۳۳

غنی (گنی ، گنیو) ص ۲۵۳ ، ۲۸۱ ، ۳۴۵ ، ۷۲۷ ، ۸۱۰ ، ۱۱۸۲

غنیمت (گنیو) ص ۱۵۳ ، ۱۱۳۸

- غور (گہ) ص ۸۹۱
 غوطے (گوتے) ص ۱۴۵ ، ۱۰۲۸
 غیاس (گیاس) ص ۱۳۴۹
 غیب (گیب) ص ۴۸۳
 غیث (گیاس) ص ۱۳۴۹
 غیر (گیر) ص ۳۰۸ ، ۶۰۸ ، ۱۰۵۸
 غیرت (گبرت) ص ۴۷۴
 غیر محل (گیر محل) ص ۱۰۵۸
 غیر وجہ (گیر وجہ) ص ۳۰۸

(ف)

- فاضل (پھادل ، پھادل) ص ۵۶ ، ۱۴۶
 فانی (پھانی) ص ۲۹۱ ، ۷۲۱
 فاوا (پھاوا) ص ۳۰۶
 فاوی (پھاوی) ص ۹۴۷
 فتح (فته) ص ۲۵۸
 فتیلہ (پلیتا) ص ۳۳۳ ، ۸۷۳ ، ۱۱۶۱
 فرشتہ (پھرستا) ص ۳۱۵ ، ۹۵۲ ، ۱۳۸۱
 فرع (پھراؤ) ص ۱۴۱۹
 فرق (پھرک ، پھرک) ص ۱۲۵ ، ۵۵۹ ، ۱۰۵۶ ، ۱۳۶۸
 فرمائش (پھرمائش ، پھرمائش) ص ۳۵۸ ، ۳۷۳ ، ۴۷۲ ، ۹۸۹
 ۱۳۳۱
 فرمائشی (پھرمائشی) ص ۴۲
 فرمان (پھرمان ، پھرمان ، پھرمان) ص ۵ ، ۱۴۲

۱۵۰ ، ۲۰۰ ، ۳۳۸ ، ۳۵۰ ، ۳۷۶ ، ۷۸۹ ، ۷۹۲ ، ۹۶۴

۱۲۵۸

فرمودن (پھرماھے ، پھرماوے ، پھرمائی ، پھرمائیا ، پھرمائے ،

پھرما ، پھرمائے ، پھرمائو) ص ۳۲۱ ، ۳۶۳ ، ۳۶۹ ،

۳۱۷ ، ۳۲۰ ، ۳۸۰ ، ۵۲۳ ، ۵۶۶ ، ۶۸۹ ، ۷۸۱ ، ۹۶۶

۹۶۷ ، ۹۹۳ ، ۱۰۱۰ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۶۶

۱۱۱۱ ، ۱۱۱۷ ، ۱۱۶۶ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۱ ، ۱۳۲۸

۱۳۷۵ ، ۱۳۹۰ ، ۱۳۹۵ ، ۱۴۲۲

فروشیدن (پھروسی) ص ۳۰۳

فروع (پھرو) ص ۵۸۸

فرید (پھرید) ص ۳۸۸ ، ۷۹۳ ، ۹۶۶ ، ۱۳۷۷ ، ۱۳۷۸ ، ۱۳۷۹

۱۳۸۰ ، ۱۳۸۱ ، ۱۳۸۲ ، ۱۳۸۳

فصل (پھسل) ص ۱۲۸۶

فضیحت (پھدیہت) ص ۱۴۹

فعل (پھیل ، پھیل ، پھیلی) ص ۱۴۲ ، ۲۸۶ ، ۸۳۲ ، ۱۳۱۱

فقر (پھکر) ص ۷۲۷ ، ۱۲۴۵

فقیر (پھکیر ، پھکیراں ، پھکیر ، پھکیرا ، پھکرے) ص ۲۲۷

۹۳۶ ، ۱۰۱۲ ، ۱۰۸۳ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۸۸ ، ۱۲۸۹ ، ۱۳۸۳

فکر (پھکر) ص ۷۲۷

فلق (پھلگھا) ص ۷۳۱

فن (پھن ، پھنی) ص ۸۵۷ ، ۱۲۵۳

فنا (پھنار ، پھنائیا) ص ۷۲۳ ، ۱۰۸۳

فنا خانہ (پھن کھانے) ص ۷۹۴

فوج (پھوج) ص ۴۰۴ ، ۵۲۲

فیر (پھیر) ص ۷۸۹

فیل (پھیل) ص ۴۷۷

فی الحال (پہلہال ، پھلہالا) ص ۷۲۳ ، ۱۰۸۳

(ق)

قادر (کادر ، کادر ، کادر ، کادر) ص ۶۴ ، ۴۶۴ ، ۴۷۵ ، ۷۲۳ ،

۱۰۸۳ ، ۹۶۶

قاضی (کاجی ، کادی) ص ۲۴ ، ۱۵۰ ، ۲۲۷ ، ۴۷۷ ، ۴۸۰ ، ۴۸۳ ،

۶۶۲ ، ۸۷۰ ، ۸۷۱ ، ۹۰۳ ، ۹۵۱ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۳۶ ،

۱۱۰۰ ، ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۹ ، ۱۳۳۹

قاضیاں (کاجیا ، کادیا) ص ۷۲۲ ، ۴

قالو (کالو) ص ۱۲۹۱

قالو بے عقل (کالو بے اکل) ص ۱۲۹۱

قالبوت (کالبوت) ص ۳۳۵

قائد (کوادی) ص ۴۷۷

قائم (کائیم) ص ۳۴۵ ، ۴۷۶

قباہ (کوائے ، کوائی) ص ۷۳ ، ۴۱۷

قبض (کبیج) ص ۷۲۳

قبضہ (کبیجا) ص ۷۲۳

قبلہ (کیلا) ص ۱۱۵۸

قبول (کیبول ، کیبول) ص ۳۲۳ ، ۹۶۷ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۹۰ ،

قدح (کدا) ص ۱۶

قدر (کدوری) ص ۱۱۵۸

قدرت (کدرت) ص ۳ ، ۴۵ ، ۴۸ ، ۵۳ ، ۷۱ ، ۸۳ ، ۹۸ ، ۱۰۷ ،

۱۴۳ ، ۱۵۲ ، ۳۱۳ ، ۳۷۶ ، ۳۹۰ ، ۴۶۳ ، ۴۶۴ ، ۵۰۸ ،

۵۱۹ ، ۵۲۱ ، ۵۶۳ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۷۰۲ ، ۷۲۳ ، ۷۴۳ ،

۷۳۸ ، ۷۸۱ ، ۹۱۵ ، ۹۵۷ ، ۹۶۳ ، ۹۶۷ ، ۱۰۲۸ ، ۱۰۳۷

۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۷ ، ۱۰۸۳

۱۰۹۳ ، ۱۰۹۵ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۵۱ ، ۱۱۷۰ ، ۱۱۸۵

۱۱۹۱ ، ۱۲۳۵ ، ۱۲۸۱ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۸۶

قدرتی (کدرتی) ص ۱۸ ، ۱۴۱ ، ۹۶۷

قدرتی نور (کدرتی نور) ص ۹۶۷

قدع (کدا) ص ۱۶

قدم (کدم) ص ۱۱۳۸

قدورے (کدوری) ص ۱۱۵۸

قران (کران* ، کرانا ، کران) ص ۴ ، ۲۴ ، ۸۹۷ ، ۹۰۳ ، ۱۰۸۳

قربان (کربا* نا ، کربانے* ، کربانے* ، کربانو* ، کربان ، کربان* ،

کربانا ، کرباناں ، کربانیا ، کربانو ، کرباننگ ، کربانتی)

۳۸ ، ۳۹ ، ۵۲ ، ۷۱ ، ۷۳ ، ۸۳ ، ۱۰۵ ، ۱۰۷ ، ۱۷۵

۱۹۹ ، ۲۷۸ ، ۳۰۷ ، ۳۱۸ ، ۳۳۸ ، ۳۷۳ ، ۳۹۱ ، ۳۹۵

۳۹۶ ، ۴۱۰ ، ۴۳۳ ، ۴۳۸ ، ۵۵۶ ، ۵۶۲ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸

۵۹۷ ، ۶۰۶ ، ۶۲۰ ، ۶۲۳ ، ۶۲۷ ، ۶۲۹ ، ۶۳۱ ، ۶۶۰

۶۷۵ ، ۶۸۲ ، ۶۹۷ ، ۷۲۱ ، ۷۲۵ ، ۷۳۷ ، ۷۴۹ ، ۷۷۷

۷۸۰ ، ۸۲۵ ، ۸۵۳ ، ۸۸۹ ، ۸۹۳ ، ۸۹۷ ، ۹۰۰ ، ۹۱۷

۹۱۸ ، ۹۳۶ ، ۹۶۲ ، ۹۷۷ ، ۱۰۷۰ ، ۱۰۷۵ ، ۱۰۸۸

۱۱۵۱ ، ۱۱۸۰ ، ۱۲۱۰ ، ۱۲۱۳ ، ۱۲۱۷ ، ۱۲۷۱

۱۲۹۱ ، ۱۳۰۸ ، ۱۳۳۵ ، ۱۳۴۰ ، ۱۳۱۰ ، ۱۳۱۵

۱۳۱۶ ، ۱۳۱۷ ، ۱۳۲۰

قربانی (کربانی* ، کرے* ، کربانی* اے ، کربانی) ص ۱۰۲ ، ۱۳۰

۱۶۷ ، ۱۸۷ ، ۲۶۸ ، ۶۵۲ ، ۷۲۷ ، ۷۳۷ ، ۸۸۳ ، ۹۵۷

۹۶۵ ، ۱۰۷۴ ، ۱۲۱۰ ، ۱۲۲۸

قرار (کراری) ص ۷۲۷

گورو گرتھ اور اردو

قرارہ (کرارا، کرارے) ص ۳، ۶، ۹، ۷۷، ۲۴۴، ۳۴۷، ۹۳۳،

۱۳۲۳

قرض (کرج، کرج) ص ۱۷۱، ۸۱۶

قرمل (کرہل، کرہلا، کرہلے) ص ۲۳۴، ۲۳۵، ۳۶۹، ۶۹۳

قرن (کرن) ص ۱۰۲۰

قریہ (کریا، کریا، کرے) ص ۳۳۸، ۷۴۶، ۱۰۹۵

قصاب (کساب، کسائی، کسائی) ص ۱۱۸، ۱۴۵، ۶۴۲، ۷۴۵

۸۹۸، ۹۳۲، ۱۱۲۸

قط (کت، کت) ص ۶۴۲

قطائف (کتیہیا) ص ۱۲۴۶

قطرب (کترے) ص ۱۷۱

قطع (کدا) ص ۱۶

قطیفت (کتیہیا) ص ۱۲۴۶

قفل (کپھ) ص ۳۳۹

قلم (کلم، کلام، کلم، کلو) ص ۳، ۱۶، ۸۴، ۱۷۹، ۲۶۱

۴۷۳، ۹۶۸، ۱۰۸۳، ۱۲۴۱، ۱۲۸۰، ۱۲۹۱، ۱۳۴۷

۱۳۶۱، ۱۳۶۸، ۱۴۰۲

قلندر (کلندر، کلندر) ص ۷۹۵، ۱۱۶۷

قالوب (کالوب) ص ۱۶۹۱

قواد (کوادیے) ص ۴۷۷

قوت (کوت) ص ۳

قول (کول) ص ۹۶۷

قوم (کوم، کومن) ص ۴۰۴، ۵۰۷

قوی (کواؤ، کوادیے) ص ۳، ۱۰۰۳

قہر (کہرو، کہرے) ص ۴۶۷، ۱۴۱۲

قیان (کائن) ص ۱۱۶۷

گورو گرنٹھ اور اردو

قیران (کیرا) ص ۳۶۸ ، ۳۸۶

قیم (کیم) ص ۳۲ ، ۶۵ ، ۸۱ ، ۳۱۹ ، ۷۸۱ ، ۹۶۳ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۹۵

۱۱۳۹

قیمت (کپائے ، کیمت) ص ۹ ، ۱۲ ، ۱۴ ، ۱۴۱ ، ۱۴۷ ، ۱۵۲ ، ۱۵۷

۲۰۶ ، ۲۲۳ ، ۲۷۳ ، ۲۸۴ ، ۲۸۷ ، ۳۴۹ ، ۳۵۵ ، ۳۶۱

۳۷۷ ، ۴۲۰ ، ۴۲۱ ، ۴۵۸ ، ۴۹۹ ، ۶۰۵ ، ۶۱۴ ، ۶۲۱

۶۲۵ ، ۶۳۹ ، ۶۴۶ ، ۶۷۱ ، ۷۰۲ ، ۷۴۷ ، ۷۹۷ ، ۸۹۷

۸۰۸ ، ۸۱۳ ، ۸۳۹ ، ۸۴۰ ، ۸۷۸ ، ۸۹۰ ، ۸۹۶ ، ۹۱۲

۹۱۶ ، ۹۳۲ ، ۹۴۴ ، ۹۴۵ ، ۹۵۳ ، ۹۶۲ ، ۹۶۵ ، ۹۶۹

۹۶۶ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۱۰ ، ۱۰۱۲ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۳۴ ، ۱۰۳۶

۱۰۳۸ ، ۱۰۴۴ ، ۱۰۴۵ ، ۱۰۵۳ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۶۱

۱۰۶۶ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۷۱ ، ۱۰۷۱ ، ۱۰۷۶ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲

۱۰۸۹ ، ۱۰۹۱ ، ۱۰۹۲ ، ۱۰۹۴ ، ۱۰۹۴ ، ۱۱۰۲ ، ۱۱۰۸

۱۱۳۹ ، ۱۱۵۶ ، ۱۱۹۳ ، ۱۲۲۵ ، ۱۲۳۲ ، ۱۲۵۸

۱۲۷۱ ، ۱۲۸۰ ، ۱۲۸۱ ، ۱۲۸۲ ، ۱۲۹۱ ، ۱۳۱۶

۱۳۱۹ ، ۱۳۴۵ ، ۱۳۴۶ ، ۱۳۸۶ ، ۱۴۲۳

(ک)

کابل (کابلہ) ص ۷۲۲

کار (کار ، کارا ، کارے ، کارے ، کارے) ص ۴ ، ۸ ، ۵۵ ، ۵۹

۶۸ ، ۷۵ ، ۸۷ ، ۱۰۶ ، ۱۲۳ ، ۱۳۹ ، ۱۴۲ ، ۱۴۴

۱۴۵ ، ۱۵۰ ، ۱۶۱ ، ۲۱۲ ، ۲۲۰ ، ۲۲۲ ، ۲۲۷ ، ۲۲۸

۳۴۳ ، ۳۵۱ ، ۳۶۵ ، ۳۷۱ ، ۳۷۰ ، ۳۷۶ ، ۳۷۳ ، ۳۷۱

۹۳۹ ، ۹۴۲ ، ۱۰۰۲ ، ۱۰۱۱ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۳۸

گورو گرتھ اور اردو

۱۰۵۰ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۳۰ ، ۱۱۳۱ ، ۱۱۹۹ ، ۱۲۳۱ ،

۱۲۵۸ ، ۱۲۶۳ ، ۱۲۸۲ ، ۱۳۴۲ ، ۱۴۱۹

کاری (کاری) ص ۱۰۸ ، ۵۵۴ ، ۱۰۳۷

کارے (کارے ، کارے) ص ۶۳۸ ، ۷۲۳

کارکنی (کارکنی) ص ۵۹۳

کارگہ (کرگہ ، کارگہ) ص ۴۸۴

کاسہ (کاسا ، کاسے) ص ۱۴۹ ، ۷۲۱

کاغذ (کاگد ، کاگد ، کاگت ، کاگر ، کاگر ، کاگل) ص ۲ ،

۱۵ ، ۱۶ ، ۷۳ ، ۷۹ ، ۱۲۳ ، ۱۲۹ ، ۱۷۱ ، ۱۷۹ ، ۱۸۵ ،

۱۹۵ ، ۱۹۶ ، ۳۸۷ ، ۸۰۸ ، ۸۷۷ ، ۹۹۰ ، ۱۰۴۸ ،

۱۲۵۷ ، ۱۲۶۷ ، ۱۲۷۴ ، ۱۳۸۰ ، ۱۴۰۴

کافور (کپور) ص ۲۲۴ ، ۲۲۶ ، ۴۷۷

کافی (کاپھی) ص ۳۶۵ ، ۳۶۱ ، ۳۹۶ ، ۴۱۸ ، ۴۲۴ ، ۷۲۶

کالبد (کالبوت) ص ۳۳۵

کالبوت (کالبوت) ص ۳۳۵

کام (کام ، کاما ، کام) ص ۱۶۴ ، ۱۹۰ ، ۱۹۶ ، ۷۷۹ ، ۱۱۲۴ ،

۱۱۳۵ ، ۱۱۷۰ ، ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۹ ، ۱۲۲۴ ،

کاهن (کاهن ، کائن) ص ۴۴۵ ، ۱۱۶۷

کاهیدن (کاهنا) ص ۱۰۳۳

کبیر (کبیرا ، کبیر ، کبیر ، کنبیر ، کنبیر ، کبیرے ، کبیر ،

کبیر) ص ۶۷ ، ۹۱ ، ۹۳ ، ۳۲۳ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ،

۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۳۳۴ ،

۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۳ ،

۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۶ ، ۳۴۷ ، ۳۴۸ ، ۳۴۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۳۵۲ ،

۳۵۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۵ ، ۳۵۶ ، ۳۵۷ ، ۳۵۸ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰ ،

۳۶۱ ، ۳۶۲ ، ۳۶۳ ، ۳۶۴ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۳۶۷ ، ۳۶۸ ،

۳۶۹ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ، ۳۷۴ ، ۳۷۵ ، ۳۷۶ ،

۸۵۷ ، ۸۷۰ ، ۸۷۱ ، ۸۷۲ ، ۸۷۳ ، ۸۷۷ ، ۹۳۷ ، ۹۶۵ ، ۹۶۹ ،
 ۹۷۰ ، ۹۷۱ ، ۹۷۲ ، ۹۹۵ ، ۱۱۰۳ ، ۱۱۰۴ ، ۱۱۰۵ ،
 ۱۱۰۶ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۴ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۵۷ ، ۱۱۵۸ ،
 ۱۱۵۹ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۶۲ ، ۱۱۶۳ ، ۱۱۹۲ ، ۱۱۹۳ ،
 ۱۳۴۹ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۶۴ ، ۱۳۶۵ ، ۱۳۶۶ ، ۱۳۶۷ ،
 ۱۳۶۸ ، ۱۳۶۹ ، ۱۳۷۰ ، ۱۳۷۱ ، ۱۳۷۲ ، ۱۳۷۳ ،
 ۱۳۷۴ ، ۱۳۷۵ ، ۱۳۷۶ ، ۱۳۷۷ ، ۱۳۹۰ ، ۱۳۹۳ ،
 ۱۴۰۵ ، ۱۴۰۶

کتب (کتیب ، کتیبہ ، کتیبی) ص ۱۴۵ ، ۲۹۱ ، ۳۲۹ ، ۴۴۶ ،
 ۴۴۷ ، ۵۱۸ ، ۷۲۲ ، ۷۲۷ ، ۸۸۵ ، ۸۹۷ ، ۹۰۳ ، ۱۰۲۱ ،
 ۱۰۸۳ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۵۳ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۹۳ ، ۱۳۵۰

کجا آمد (کجا آمد) ص ۷۲۷

کجا رفتی (کجا رہتی) ص ۷۲۷

کجا میروی (کجا میروی) ص ۷۲۷

کچری (کچری) ص ۱۳۷۴

کرامت (کرامت) ص ۴۷۴ ، ۶۵۰

کرامات (کرامات) ص ۹۶۸

کرتب (کرتب ، کرتبا) ص ۱۰۲ ، ۱۰۴ ، ۱۸۷ ، ۲۱۶ ، ۲۸۶ ، ۲۹۲

۳۲۱ ، ۶۲۷ ، ۷۲۷ ، ۹۶۵ ، ۱۱۴۴ ، ۱۳۸۷

کردار (کردار) ص ۱۰۸۴

کردم (کردنگ ، کردم) ص ۷۲۱ ، ۷۲۳

کردن (کردن) ص ۷۲۷

کردن بود (کردن بود) ص ۷۲۷

کردند (کردنگ) ص ۷۲۳

کردیم (کردیم) ص ۷۲۱

کرم (کرم ، کرمے ، کرمہ ، کرمی ، کرم ، کرمنگ ، کرما ، کرام ،

گورو گرنٹھ اور اردو

گرام) ص ۵، ۹، ۱۲، ۱۶، ۲۲، ۲۹، ۳۹، ۵۶، ۶۲، ۶۶،
 ۶۷، ۸۵، ۹۰، ۱۰۷، ۱۱۰، ۱۱۲، ۱۳۳، ۱۳۳،
 ۱۴۶، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۸، ۱۸۳، ۱۸۳، ۱۸۹،
 ۱۹۱، ۲۳۹، ۲۴۳، ۲۹۶، ۳۵۸، ۳۶۱، ۳۶۳، ۳۶۴،
 ۴۶۵، ۴۶۷، ۴۶۹، ۴۹۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۵، ۵۱۹،
 ۵۳۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۶۶، ۵۹۱، ۶۴۰، ۶۴۸، ۶۷۶،
 ۶۷۸، ۶۸۳، ۷۲۴، ۷۲۷، ۷۲۹، ۷۳۱، ۷۵۳، ۷۹۷،
 ۸۱۶، ۸۳۱، ۸۹۳، ۸۹۵، ۸۹۷، ۹۰۳، ۹۱۷، ۹۲۰،
 ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۳۳، ۹۳۹، ۹۴۱، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۵، ۱۰۰۰،
 ۱۰۰۲، ۱۰۱۰، ۱۰۴۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸،
 ۱۰۶۹، ۱۰۷۹، ۱۰۹۹، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۷،
 ۱۱۵۱، ۱۱۵۳، ۱۱۷۲، ۱۲۱۲، ۱۲۲۳، ۱۲۳۱،
 ۱۲۷۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۸، ۱۲۵۰، ۱۲۵۷، ۱۲۷۵،
 ۱۲۷۶، ۱۳۲۷، ۱۳۳۰، ۱۳۳۷، ۱۳۶۶، ۱۳۷۵،
 ۱۴۱۶، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳

کرم (کرم) ص ۱۰، ۲۹۲، ۳۵۴، ۶۶۷، ۷۹۲، ۱۱۷۲، ۱۱۷۶،
 ۱۳۱۴، ۱۱۷۸

کریم (کریم، کریم) ص ۶۴، ۴۷۵، ۷۲۱، ۷۲۷، ۸۸۵، ۸۹۶،
 ۹۶۴، ۱۰۲۰، ۱۳۶۶

کریمان (کریم، کریمان) ص ۷۲۷، ۱۰۴۸

کس (کس) ص ۷۲۷

کسے (کسے) ص ۱۴۴

کس نہ دارد (کس نہ دارد) ۷۲۷

کس نسبت دستگیر (کس نسبت دستگیر) ص ۷۲۷

کش (کس) ص ۱۵۳، ۷۲۷

کشتہ (کشتہ) ص ۳۲۱، ۴۷۲، ۹۵۶

گورو گرتھ اور اردو

- کشتنی (کستنی) ص ۷۲۳
 کشیدہ (کسیدہ) ص ۱۱۷۱
 کیہ (کبا) ص ۱۴ ، ۳۸۰ ، ۱۱۳۶ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۷۳ ، ۱۳۷۵
 کفر (کپھر) ص ۱۴۲
 کفران (کپھرانے) ص ۱۴۲
 کفرگو (کپھرگو) ص ۱۴۲
 کفش (کوسے) ص ۱۱۶۷
 کلام (کلام) ص ۳
 کلاہ (کلہ ، کلہا ، کلہاں) ص ۲۲۵ ، ۱۱۶۷ ، ۱۲۸۶
 کلمہ (کلا) ص ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۳۸۰ ، ۱۰۸۳
 کمال (کمال) ص ۳۱۸ ، ۱۳۷۱
 کمال دین (کمال دی) ص ۳۱۸
 کمان (کمان ، کمان) ص ۱۶ ، ۱۱۶۱ ، ۱۲۸۶
 کترین (کم ترین) ص ۱۲۹۱
 کم ذات (کم جات) ص ۱۰ ، ۳۴۹
 کمر (کمر ، کمر) ص ۱۶ ، ۹۵۶
 کمر بندہ (کمر بند) ص ۱۶
 کمی (کمی ، کامی ، کمیا) ص ۱۸۶ ، ۲۱۲ ، ۳۹۰
 کین (کمیں) ص ۱۲۹۱
 کن (کن) ص ۷۲۱
 کندوری (کدوری) ص ۱۱۵۸
 کندہ (کندے) ص ۳۲۲
 کنی (کنی) ص ۵۹۳
 کوتوال (کوٹوال) ص ۱۲۹۲
 کوتوالی (کوٹواری) ص ۹۶۹
 کوچ (کوچ ، کوچ) ص ۶۴ ، ۶۸۸ ، ۷۹۳

گورو گرنٹھ اور اردو

کوزہ (کوجا، کوچے، کرجڑا) ص ۱۰۸۴، ۱۱۹۱، ۱۲۹۱، ۱۳۷۸
کیسارا (کیسارا) ص ۱۴۲

(گ)

گار (گار) ص ۳۹، ۵۳، ۲۶۱، ۴۰۸، ۴۶۹، ۴۸۸، ۷۳۹، ۹۹۹

۱۴۱۶

گاور (گاور) ص ۲۰۶

گاہ (گاہ) ص ۱۳۷۵

گاہے (گاہے) ص ۷۲۱

گاؤ (گاؤ) ص ۳۳۸، ۱۱۶۳، ۱۱۹۵، ۱۳۲۹

گبر (گبار) ص ۲۳۸

گج (گج، گج، گج) ص ۱۱۷۱، ۱۲۴۳، ۱۲۴۶، ۱۴۱۰

گج گجریاں (گج گجریا) ص ۱۲۴۶

گذار (گجار) ص ۱۳۸۱

گذارش (گجراو) ص ۱۱۶۱

گذارو (گجارھو، گجراؤ) ص ۷۹۲، ۱۱۳۶، ۱۳۵۰

گذارے (گجارے) ص ۵۸۰، ۹۰۵، ۱۰۳۷، ۱۱۶۷

گذاران (گذاران) ص ۳۵۵

گذارائیدن (گذاری، گذارے) ص ۶۸۱

گذری (گجری، گذری) ص ۷۸، ۵۱۶

گذرے (گذرے) ص ۵۴۹

گردن (گردن) ص ۱۰۴۰، ۱۱۶۵، ۱۱۹۶

گرز (گرج) ص ۱۱۵۴

گرفتہ (گرفتہ) ص ۷۲۱

گورو گرنٹھ اور اردو

گرہ (گراہ ، گرہا) ص ۵ ، ۱۳۴ ، ۸۹۳

گربان (گریوان) ص ۱۳۷۸

گز (گج) ص ۳۳۵

گشم (گستم) ص ۷۲۱

گفم (گہتم) ص ۷۲۱

گفتن (گووہ) ص ۳۷۴

گلا (گلا) ص ۱۳۵۱

گل فروشی (گل پھروسی) ص ۳۰۳

گل لالہ (گلال ، گلا لا ، گلالی ، گلال ') ص ۱۸ ، ۲۲۵ ، ۳۰۳

۳۸۴

گہ (گلا) ص ۱۵۰ ، ۱۲۸۶

گو (گل ، گلے ، گلے ، گلا) ص ۱۷۶ ، ۲۲۶ ، ۴۱۴ ، ۴۷۰ ، ۴۷۵

۵۸۱ ، ۶۰۷ ، ۷۳۹ ، ۱۰۳۲ ، ۱۳۳۰ ، ۱۳۳۵ ، ۱۳۶۸

گلی (گلی) ص ۱۰۹۷

گمان (گمان ، گمانا ، گمان ') ص ۲۱ ، ۳۲ ، ۵۰ ، ۶۱ ، ۱۳۵ ، ۲۶۵

۲۶۸ ، ۳۶۴ ، ۵۱۲ ، ۶۳۷ ، ۷۳۴ ، ۷۹۷ ، ۸۲۴ ، ۸۵۳

۸۵۶ ، ۱۱۳۸ ، ۱۲۰۳ ، ۱۲۷۲ ، ۱۳۰۵ ، ۱۳۱۹ ، ۱۳۲۸

گمانی (گمانی) ص ۲۱۶ ، ۱۰۹۹

گندے (گندے) ص ۸۹

گنگ (گنگ ، گونگا ، گنگے ، گونگے) ص ۲۶۷ ، ۳۱۱ ، ۳۳۴

۶۰۷ ، ۶۰۸ ، ۶۵۷ ، ۸۰۱ ، ۹۱۴ ، ۱۲۰۵ ، ۱۳۰۲ ، ۱۳۷۴

گناہ (گنہ ، گنہاں ، گنہی ، گناہ) ص ۳۷۶ ، ۴۲۰ ، ۴۲۸ ، ۷۲۴

۹۹۴ ، ۱۰۱۲ ، ۱۳۸۱

گناہ گار (گنہ گار ، گنہ گار ') ص ۲۶۱ ، ۳۶۹ ، ۷۳۹ ، ۱۳۱۶

گو (گو ، گونی آ) ص ۱۴۲

گواہ (اوکاہ ، اکاھا ، اکاھہ ، اوگاھا) ص ۱۳۸۳

گورو گرنٹھ اور اردو

گواہی (اگامی) ص ۱۰۳۲

گور (گور، گوراں، گوری) ص ۲۳، ۳۸۸، ۱۲۹۱، ۱۳۷۱، ۱۳۸۰

۱۳۸۲، ۱۳۸۳

گوش (گوس) ص ۷۲۱

گولہ (گولا) ص ۱۵

گولہ (گولا) ص ۱۱۶۱

گولی (گولی) ص ۱۶۸

گوہر (گوہر، گوہر) ص ۷۷۹، ۱۳۹۵، ۱۴۰۵

گوہلک (بولک) ص ۱۱۱۶

گوہ (گوہ) ص ۱۳۷۷

گوئیدن (گووہ) ص ۳۷۴

گوئے (گوہ) ص ۱۳۷۷

گیر (گیر) ص ۳۰۳، ۷۲۱

گیری (گیری) ص ۷۲۴، ۷۲۷

(ل)

لااعتبار (لااتبار، لاتبار) ص ۹۳۱، ۱۲۸۸

لااعتباری (لااتباری) ص ۱۵۵، ۴۷۲

لال (لال) ص ۸۰، ۸۸، ۱۹۴، ۲۰۸، ۲۱۳، ۳۷۷، ۸۰۷، ۱۳۰۲

۱۳۲۳

لالا (لالا) ص ۳۶۳، ۳۹۴، ۴۱۲، ۴۹۳، ۶۴۳، ۹۹۱، ۱۰۱۱

۱۲۱۵، ۱۰۲۶

لالہ گوں (گلال، گللا) ص ۱۸، ۲۲۵، ۷۷۷

لائق (لائک) ص ۱۰۳۹، ۱۰۸۸، ۱۱۰۲

گورو گرتھ اور اردو

لبد (لبدہ) ص ۶۲۱

لجاف (لیجہ، لیجہ) ص ۵۸۱، ۱۰۱۳، ۱۳۷۹

لشکر (لسکر) ص ۲۲۵، ۲۷۸، ۲۸۵، ۳۵۸، ۳۹۲، ۴۹۶، ۶۲۲

۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۲۴۴، ۱۲۸۷، ۱۳۲۷

لشکریا (لسکریا) ص ۹۳۶

لطیف (لتیپہ) ص ۱۳۷۸

لعل (لال، لال) ص ۱۴، ۱۸، ۵۹، ۱۱۲، ۱۳۵، ۱۴۷، ۱۸۶

۲۴۱، ۲۴۷، ۲۹۵، ۳۷۳، ۳۷۹، ۳۸۴، ۴۵۵، ۵۴۲

۵۶۳، ۵۶۴، ۶۲۴، ۶۹۶، ۷۰۳، ۷۰۷، ۷۳۸، ۷۴۶

۷۶۱، ۸۰۱، ۸۳۴، ۸۶۳، ۸۸۰، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۷

۹۱۶، ۹۲۷، ۹۳۱، ۹۵۲، ۹۶۳، ۹۷۷، ۱۰۰۶

۱۰۱۰، ۱۰۲۷، ۱۰۳۶، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۱۰۳

۱۱۱۲، ۱۱۶۹، ۱۱۷۹، ۱۲۰۳، ۱۲۰۵، ۱۲۰۹

۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۵۴، ۱۲۷۳

۱۲۹۶، ۱۳۲۳، ۱۳۳۲، ۱۳۵۱، ۱۳۶۴، ۱۳۹۹

لین (لیا) ص ۸۶۷

لفظ (لپہج) ص ۱۰۸۴

لک (لکھ، لاکھ) ص ۳۵۸، ۴۷۱، ۴۸۵، ۶۷۰، ۷۸۰، ۸۹۸

۹۳۶، ۱۰۹۸، ۱۱۰۰، ۱۲۹۶، ۱۳۰۴، ۱۳۶۵، ۱۴۶۷

۱۳۹۹

لگام (لگام) ص ۳۲۹

لنبہ (لمبڑے، لان بے، لہا) ص ۵۶۷، ۱۲۵۷، ۱۳۸۲

لنبی (لمی) ص ۱۳۸۲

لنگر (لنگر، لنگر) ص ۹۶۶، ۹۶۷

لہب (لہب) ص ۳۸۱

لہن دریا (لہنگ دریا) ص ۷۲۷

(م)

- ما (ما) ص ۸۰، ۵۱۹، ۵۷۷، ۷۰۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱
- ماشہ (ماسا) ص ۱۱۷، ۱۲۷، ۱۰۷۳، ۱۱۷۱، ۱۲۳۹
- مال (مال، مال، مال) ص ۲۴، ۶۳، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۸۲، ۱۹۷،
- ۲۱۸، ۲۶۵، ۲۶۸، ۳۱۸، ۳۴۵، ۳۸۱، ۳۹۲، ۳۹۸،
- ۴۱۴، ۴۵۴، ۴۶۰، ۴۶۵، ۶۸۰، ۷۱۳، ۷۹۲، ۸۸۸،
- ۸۸۹، ۹۱۶، ۹۲۵، ۹۲۶، ۱۰۲۰، ۱۱۳۷، ۱۱۴۱،
- ۱۱۶۶، ۱۱۸۹، ۱۲۵۷، ۱۲۹۶، ۱۳۱۵، ۱۳۷۰، ۱۴۲۶
- مالک (مالک) ص ۷۲۴، ۸۹۷
- مالی (مالی) ص ۳۸۵
- مالکا (مالکا) ص ۱۰۸۴
- مانند (مانا) ص ۱۴۱
- ماہ (مد، ماہ، ماہا، ماہ) ص ۱۲، ۱۳۳، ۱۳۹، ۱۴۰، ۸۴۲،
- ۹۵۵، ۹۷۴، ۱۱۳۶، ۱۱۶۸، ۱۱۷۲، ۱۳۴۹
- ماہر (ماہر، ماہر) ص ۷۳، ۱۰۱، ۴۲۱، ۹۶۵، ۱۲۷۷
- ماہیت (ماہیت) ص ۳۴۴
- مبارک (مبارکھی) ص ۱۱۶۸
- مثل (مثل) ص ۱۳۸۳
- مجلس (مجلس، مجلس) ص ۵۵۳، ۱۱۶۱
- مجموعہ (مجمعی) ص ۱۱۵۱
- محبت (مہبتی، مہبت) ص ۳۲۲، ۴۸۸، ۵۲۰، ۷۲۴، ۹۶۶، ۱۰۸۴،
- ۱۱۰۳، ۱۰۹۰
- محتاج (مہتاج، مہتاجا، مہتاج، مہتاجی) ص ۲۳۱، ۴۳۵،
- ۶۰۸، ۸۰۲، ۹۳۰، ۱۱۵۳، ۱۲۱۴

محتاجی (مہتاجی، مہتائی) ص ۳۴۹، ۵۵۵، ۸۵۲، ۱۱۳۵، ۱۲۱۳

محدود (مہدود) ص ۱۲۸۶

محرم (مہرم) ص ۳۴۵

محضر (مہجر) ص ۱۹۹

محکم (مہکم) ص ۴۰۴، ۴۳۰

محل (مہل مہلا، مہل، مہل، مہلے) ص ۲۰، ۳۰، ۳۵، ۳۷

۴، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۶۳، ۶۶، ۶۷، ۷۰، ۸۵، ۱۰۱،

۱۰۹، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۷، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۴۲، ۱۴۵،

۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۳، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۸۱، ۲۰۶، ۲۱۶،

۲۲۵، ۲۲۷، ۲۳۱، ۲۳۴، ۲۴۳، ۲۴۵، ۲۴۸، ۲۵۵،

۲۷۳، ۳۱۵، ۳۴۵، ۳۴۹، ۳۵۵، ۳۵۸، ۳۶۲، ۳۶۹،

۳۷۹، ۳۹۲، ۴۱۵، ۴۱۷، ۴۲۰، ۴۲۳، ۴۲۶، ۴۲۸،

۴۲۹، ۴۳۰، ۴۷۱، ۵۱۲، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۴۱، ۵۴۳،

۵۵۳، ۵۵۹، ۵۶۲، ۵۶۵، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۹۴، ۶۰۲،

۶۴۸، ۶۴۹، ۶۶۵، ۶۹۰، ۷۲۲، ۷۲۹، ۷۳۸، ۷۳۹،

۷۴۱، ۷۵۲، ۷۵۹، ۷۶۳، ۷۶۷، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۳،

۷۹۱، ۸۰۵، ۸۳۷، ۸۳۹، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۶۱، ۸۶۵،

۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۹، ۹۷۷، ۹۹۲، ۱۰۰۲، ۱۰۰۶،

۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۴، ۱۰۵۸، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴،

۱۰۶۶، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۲، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸،

۱۱۰۹، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۷، ۱۱۳۲، ۱۱۶۶،

۱۱۸۶، ۱۱۸۹، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۵۶، ۱۲۵۹،

۱۲۶۱، ۱۲۷۵، ۱۲۸۰، ۱۲۸۲، ۱۳۱۰، ۱۳۸۲

محلت (مہلت) ص ۱۱۹۰

محلات (مہلت) ص ۷۷۲

محلہ (مہلا مہلے) ص ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴

گورو گرتھ اور اردو

۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴،
 ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴،
 ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴،
 ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴،
 ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴،
 ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴،
 ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴،
 ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴،
 ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳،
 ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱،
 ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹،
 ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷،
 ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵،
 ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵،
 ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳،
 ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲،
 ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱،
 ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹،
 ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷،
 ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵،
 ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳،
 ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱،
 ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹،
 ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷،
 ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵،
 ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳،

۲۴۴ ' ۲۴۵ ' ۲۴۶ ' ۲۴۷ ' ۲۴۸ ' ۲۴۹ ' ۲۵۰ ' ۲۶۲
 ۳۰۰ ' ۳۰۱ ' ۳۰۲ ' ۳۰۳ ' ۳۰۴ ' ۳۰۵ ' ۳۰۶ ' ۳۰۷
 ۳۰۸ ' ۳۰۹ ' ۳۱۰ ' ۳۱۱ ' ۳۱۲ ' ۳۱۳ ' ۳۱۴ ' ۳۱۵
 ۳۱۶ ' ۳۱۷ ' ۳۱۸ ' ۳۱۹ ' ۳۲۰ ' ۳۲۱ ' ۳۲۲ ' ۳۲۳
 ۳۲۴ ' ۳۲۵ ' ۳۲۶ ' ۳۲۷ ' ۳۲۸ ' ۳۲۹ ' ۳۳۰ ' ۳۳۱
 ۳۳۲ ' ۳۳۳ ' ۳۳۴ ' ۳۳۵ ' ۳۳۶ ' ۳۳۷ ' ۳۳۸ ' ۳۳۹
 ۳۴۰ ' ۳۴۱ ' ۳۴۲ ' ۳۴۳ ' ۳۴۴ ' ۳۴۵ ' ۳۴۶ ' ۳۴۷
 ۳۴۸ ' ۳۴۹ ' ۳۵۰ ' ۳۵۱ ' ۳۵۲ ' ۳۵۳ ' ۳۵۴ ' ۳۵۵
 ۳۵۶ ' ۳۵۷ ' ۳۵۸ ' ۳۵۹ ' ۳۶۰ ' ۳۶۱ ' ۳۶۲ ' ۳۶۳
 ۳۶۴ ' ۳۶۵ ' ۳۶۶ ' ۳۶۷ ' ۳۶۸ ' ۳۶۹ ' ۳۷۰ ' ۳۷۱
 ۳۷۲ ' ۳۷۳ ' ۳۷۴ ' ۳۷۵ ' ۳۷۶ ' ۳۷۷ ' ۳۷۸ ' ۳۷۹
 ۳۸۰ ' ۳۸۱ ' ۳۸۲ ' ۳۸۳ ' ۳۸۴ ' ۳۸۵ ' ۳۸۶ ' ۳۸۷
 ۳۸۸ ' ۳۸۹ ' ۳۹۰ ' ۳۹۱ ' ۳۹۲ ' ۳۹۳ ' ۳۹۴ ' ۳۹۵
 ۳۹۶ ' ۳۹۷ ' ۳۹۸ ' ۳۹۹ ' ۴۰۰ ' ۴۰۱ ' ۴۰۲ ' ۴۰۳
 ۴۰۴ ' ۴۰۵ ' ۴۰۶ ' ۴۰۷ ' ۴۰۸ ' ۴۰۹ ' ۴۱۰ ' ۴۱۱
 ۴۱۲ ' ۴۱۳ ' ۴۱۴ ' ۴۱۵ ' ۴۱۶ ' ۴۱۷ ' ۴۱۸ ' ۴۱۹
 ۴۲۰ ' ۴۲۱ ' ۴۲۲ ' ۴۲۳ ' ۴۲۴ ' ۴۲۵ ' ۴۲۶ ' ۴۲۷
 ۴۲۸ ' ۴۲۹ ' ۴۳۰ ' ۴۳۱ ' ۴۳۲ ' ۴۳۳ ' ۴۳۴ ' ۴۳۵
 ۴۳۶ ' ۴۳۷ ' ۴۳۸ ' ۴۳۹ ' ۴۴۰ ' ۴۴۱ ' ۴۴۲ ' ۴۴۳
 ۴۴۴ ' ۴۴۵ ' ۴۴۶ ' ۴۴۷ ' ۴۴۸ ' ۴۴۹ ' ۴۵۰ ' ۴۵۱
 ۴۵۲ ' ۴۵۳ ' ۴۵۴ ' ۴۵۵ ' ۴۵۶ ' ۴۵۷ ' ۴۵۸ ' ۴۵۹
 ۴۶۰ ' ۴۶۱ ' ۴۶۲ ' ۴۶۳ ' ۴۶۴ ' ۴۶۵ ' ۴۶۶ ' ۴۶۷
 ۴۶۸ ' ۴۶۹ ' ۴۷۰ ' ۴۷۱ ' ۴۷۲ ' ۴۷۳ ' ۴۷۴ ' ۴۷۵
 ۴۷۶ ' ۴۷۷ ' ۴۷۸ ' ۴۷۹ ' ۴۸۰ ' ۴۸۱ ' ۴۸۲ ' ۴۸۳
 ۴۸۴ ' ۴۸۵ ' ۴۸۶ ' ۴۸۷ ' ۴۸۸ ' ۴۸۹ ' ۴۹۰ ' ۴۹۱
 ۴۹۲ ' ۴۹۳ ' ۴۹۴ ' ۴۹۵ ' ۴۹۶ ' ۴۹۷ ' ۴۹۸ ' ۴۹۹
 ۵۰۰ ' ۵۰۱ ' ۵۰۲ ' ۵۰۳ ' ۵۰۴ ' ۵۰۵ ' ۵۰۶ ' ۵۰۷
 ۵۰۸ ' ۵۰۹ ' ۵۱۰ ' ۵۱۱ ' ۵۱۲ ' ۵۱۳ ' ۵۱۴ ' ۵۱۵
 ۵۱۶ ' ۵۱۷ ' ۵۱۸ ' ۵۱۹ ' ۵۲۰ ' ۵۲۱ ' ۵۲۲ ' ۵۲۳
 ۵۲۴ ' ۵۲۵ ' ۵۲۶ ' ۵۲۷ ' ۵۲۸ ' ۵۲۹ ' ۵۳۰ ' ۵۳۱
 ۵۳۲ ' ۵۳۳ ' ۵۳۴ ' ۵۳۵ ' ۵۳۶ ' ۵۳۷ ' ۵۳۸ ' ۵۳۹
 ۵۴۰ ' ۵۴۱ ' ۵۴۲ ' ۵۴۳ ' ۵۴۴ ' ۵۴۵ ' ۵۴۶ ' ۵۴۷
 ۵۴۸ ' ۵۴۹ ' ۵۵۰ ' ۵۵۱ ' ۵۵۲ ' ۵۵۳ ' ۵۵۴ ' ۵۵۵
 ۵۵۶ ' ۵۵۷ ' ۵۵۸ ' ۵۵۹ ' ۵۶۰ ' ۵۶۱ ' ۵۶۲ ' ۵۶۳
 ۵۶۴ ' ۵۶۵ ' ۵۶۶ ' ۵۶۷ ' ۵۶۸ ' ۵۶۹ ' ۵۷۰ ' ۵۷۱
 ۵۷۲ ' ۵۷۳ ' ۵۷۴ ' ۵۷۵ ' ۵۷۶ ' ۵۷۷ ' ۵۷۸ ' ۵۷۹
 ۵۸۰ ' ۵۸۱ ' ۵۸۲ ' ۵۸۳ ' ۵۸۴ ' ۵۸۵ ' ۵۸۶ ' ۵۸۷
 ۵۸۸ ' ۵۸۹ ' ۵۹۰ ' ۵۹۱ ' ۵۹۲ ' ۵۹۳ ' ۵۹۴ ' ۵۹۵
 ۵۹۶ ' ۵۹۷ ' ۵۹۸ ' ۵۹۹ ' ۶۰۰ ' ۶۰۱ ' ۶۰۲ ' ۶۰۳
 ۶۰۴ ' ۶۰۵ ' ۶۰۶ ' ۶۰۷ ' ۶۰۸ ' ۶۰۹ ' ۶۱۰ ' ۶۱۱
 ۶۱۲ ' ۶۱۳ ' ۶۱۴ ' ۶۱۵ ' ۶۱۶ ' ۶۱۷ ' ۶۱۸ ' ۶۱۹
 ۶۲۰ ' ۶۲۱ ' ۶۲۲ ' ۶۲۳ ' ۶۲۴ ' ۶۲۵ ' ۶۲۶ ' ۶۲۷
 ۶۲۸ ' ۶۲۹ ' ۶۳۰ ' ۶۳۱ ' ۶۳۲ ' ۶۳۳ ' ۶۳۴ ' ۶۳۵
 ۶۳۶ ' ۶۳۷ ' ۶۳۸ ' ۶۳۹ ' ۶۴۰ ' ۶۴۱ ' ۶۴۲ ' ۶۴۳
 ۶۴۴ ' ۶۴۵ ' ۶۴۶ ' ۶۴۷ ' ۶۴۸ ' ۶۴۹ ' ۶۵۰ ' ۶۵۱
 ۶۵۲ ' ۶۵۳ ' ۶۵۴ ' ۶۵۵ ' ۶۵۶ ' ۶۵۷ ' ۶۵۸ ' ۶۵۹
 ۶۶۰ ' ۶۶۱ ' ۶۶۲ ' ۶۶۳ ' ۶۶۴ ' ۶۶۵ ' ۶۶۶ ' ۶۶۷
 ۶۶۸ ' ۶۶۹ ' ۶۷۰ ' ۶۷۱ ' ۶۷۲ ' ۶۷۳ ' ۶۷۴ ' ۶۷۵
 ۶۷۶ ' ۶۷۷ ' ۶۷۸ ' ۶۷۹ ' ۶۸۰ ' ۶۸۱ ' ۶۸۲ ' ۶۸۳
 ۶۸۴ ' ۶۸۵ ' ۶۸۶ ' ۶۸۷ ' ۶۸۸ ' ۶۸۹ ' ۶۹۰ ' ۶۹۱
 ۶۹۲ ' ۶۹۳ ' ۶۹۴ ' ۶۹۵ ' ۶۹۶ ' ۶۹۷ ' ۶۹۸ ' ۶۹۹
 ۷۰۰ ' ۷۰۱ ' ۷۰۲ ' ۷۰۳ ' ۷۰۴ ' ۷۰۵ ' ۷۰۶ ' ۷۰۷
 ۷۰۸ ' ۷۰۹ ' ۷۱۰ ' ۷۱۱ ' ۷۱۲ ' ۷۱۳ ' ۷۱۴ ' ۷۱۵
 ۷۱۶ ' ۷۱۷ ' ۷۱۸ ' ۷۱۹ ' ۷۲۰ ' ۷۲۱ ' ۷۲۲ ' ۷۲۳
 ۷۲۴ ' ۷۲۵ ' ۷۲۶ ' ۷۲۷ ' ۷۲۸ ' ۷۲۹ ' ۷۳۰ ' ۷۳۱
 ۷۳۲ ' ۷۳۳ ' ۷۳۴ ' ۷۳۵ ' ۷۳۶ ' ۷۳۷ ' ۷۳۸ ' ۷۳۹
 ۷۴۰ ' ۷۴۱ ' ۷۴۲ ' ۷۴۳ ' ۷۴۴ ' ۷۴۵ ' ۷۴۶ ' ۷۴۷
 ۷۴۸ ' ۷۴۹ ' ۷۵۰ ' ۷۵۱ ' ۷۵۲ ' ۷۵۳ ' ۷۵۴ ' ۷۵۵
 ۷۵۶ ' ۷۵۷ ' ۷۵۸ ' ۷۵۹ ' ۷۶۰ ' ۷۶۱ ' ۷۶۲ ' ۷۶۳
 ۷۶۴ ' ۷۶۵ ' ۷۶۶ ' ۷۶۷ ' ۷۶۸ ' ۷۶۹ ' ۷۷۰ ' ۷۷۱
 ۷۷۲ ' ۷۷۳ ' ۷۷۴ ' ۷۷۵ ' ۷۷۶ ' ۷۷۷ ' ۷۷۸ ' ۷۷۹
 ۷۸۰ ' ۷۸۱ ' ۷۸۲ ' ۷۸۳ ' ۷۸۴ ' ۷۸۵ ' ۷۸۶ ' ۷۸۷
 ۷۸۸ ' ۷۸۹ ' ۷۹۰ ' ۷۹۱ ' ۷۹۲ ' ۷۹۳ ' ۷۹۴ ' ۷۹۵
 ۷۹۶ ' ۷۹۷ ' ۷۹۸ ' ۷۹۹ ' ۸۰۰ ' ۸۰۱ ' ۸۰۲ ' ۸۰۳
 ۸۰۴ ' ۸۰۵ ' ۸۰۶ ' ۸۰۷ ' ۸۰۸ ' ۸۰۹ ' ۸۱۰ ' ۸۱۱
 ۸۱۲ ' ۸۱۳ ' ۸۱۴ ' ۸۱۵ ' ۸۱۶ ' ۸۱۷ ' ۸۱۸ ' ۸۱۹
 ۸۲۰ ' ۸۲۱ ' ۸۲۲ ' ۸۲۳ ' ۸۲۴ ' ۸۲۵ ' ۸۲۶ ' ۸۲۷
 ۸۲۸ ' ۸۲۹ ' ۸۳۰ ' ۸۳۱ ' ۸۳۲ ' ۸۳۳ ' ۸۳۴ ' ۸۳۵
 ۸۳۶ ' ۸۳۷ ' ۸۳۸ ' ۸۳۹ ' ۸۴۰ ' ۸۴۱ ' ۸۴۲ ' ۸۴۳
 ۸۴۴ ' ۸۴۵ ' ۸۴۶ ' ۸۴۷ ' ۸۴۸ ' ۸۴۹ ' ۸۵۰ ' ۸۵۱
 ۸۵۲ ' ۸۵۳ ' ۸۵۴ ' ۸۵۵ ' ۸۵۶ ' ۸۵۷ ' ۸۵۸ ' ۸۵۹
 ۸۶۰ ' ۸۶۱ ' ۸۶۲ ' ۸۶۳ ' ۸۶۴ ' ۸۶۵ ' ۸۶۶ ' ۸۶۷
 ۸۶۸ ' ۸۶۹ ' ۸۷۰ ' ۸۷۱ ' ۸۷۲ ' ۸۷۳ ' ۸۷۴ ' ۸۷۵
 ۸۷۶ ' ۸۷۷ ' ۸۷۸ ' ۸۷۹ ' ۸۸۰ ' ۸۸۱ ' ۸۸۲ ' ۸۸۳
 ۸۸۴ ' ۸۸۵ ' ۸۸۶ ' ۸۸۷ ' ۸۸۸ ' ۸۸۹ ' ۸۹۰ ' ۸۹۱
 ۸۹۲ ' ۸۹۳ ' ۸۹۴ ' ۸۹۵ ' ۸۹۶ ' ۸۹۷ ' ۸۹۸ ' ۸۹۹
 ۹۰۰ ' ۹۰۱ ' ۹۰۲ ' ۹۰۳ ' ۹۰۴ ' ۹۰۵ ' ۹۰۶ ' ۹۰۷
 ۹۰۸ ' ۹۰۹ ' ۹۱۰ ' ۹۱۱ ' ۹۱۲ ' ۹۱۳ ' ۹۱۴ ' ۹۱۵
 ۹۱۶ ' ۹۱۷ ' ۹۱۸ ' ۹۱۹ ' ۹۲۰ ' ۹۲۱ ' ۹۲۲ ' ۹۲۳
 ۹۲۴ ' ۹۲۵ ' ۹۲۶ ' ۹۲۷ ' ۹۲۸ ' ۹۲۹ ' ۹۳۰ ' ۹۳۱
 ۹۳۲ ' ۹۳۳ ' ۹۳۴ ' ۹۳۵ ' ۹۳۶ ' ۹۳۷ ' ۹۳۸ ' ۹۳۹
 ۹۴۰ ' ۹۴۱ ' ۹۴۲ ' ۹۴۳ ' ۹۴۴ ' ۹۴۵ ' ۹۴۶ ' ۹۴۷
 ۹۴۸ ' ۹۴۹ ' ۹۵۰ ' ۹۵۱ ' ۹۵۲ ' ۹۵۳ ' ۹۵۴ ' ۹۵۵
 ۹۵۶ ' ۹۵۷ ' ۹۵۸ ' ۹۵۹ ' ۹۶۰ ' ۹۶۱ ' ۹۶۲ ' ۹۶۳
 ۹۶۴ ' ۹۶۵ ' ۹۶۶ ' ۹۶۷ ' ۹۶۸ ' ۹۶۹ ' ۹۷۰ ' ۹۷۱
 ۹۷۲ ' ۹۷۳ ' ۹۷۴ ' ۹۷۵ ' ۹۷۶ ' ۹۷۷ ' ۹۷۸ ' ۹۷۹
 ۹۸۰ ' ۹۸۱ ' ۹۸۲ ' ۹۸۳ ' ۹۸۴ ' ۹۸۵ ' ۹۸۶ ' ۹۸۷
 ۹۸۸ ' ۹۸۹ ' ۹۹۰ ' ۹۹۱ ' ۹۹۲ ' ۹۹۳ ' ۹۹۴ ' ۹۹۵
 ۹۹۶ ' ۹۹۷ ' ۹۹۸ ' ۹۹۹ ' ۱۰۰۰

گورو گرنٹھ اور اردو

۵۴۵ ، ۵۴۶ ، ۵۴۷ ، ۵۴۸ ، ۵۴۹ ، ۵۵۰ ، ۵۵۱ ، ۵۵۲ ،
 ۵۵۳ ، ۵۵۴ ، ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰ ،
 ۵۶۱ ، ۵۶۲ ، ۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۵ ، ۵۶۶ ، ۵۶۷ ، ۵۶۸ ،
 ۵۶۹ ، ۵۷۰ ، ۵۷۱ ، ۵۷۲ ، ۵۷۳ ، ۵۷۴ ، ۵۷۵ ،
 ۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸ ، ۵۷۹ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۵۸۳ ، ۵۸۴ ، ۵۸۵ ،
 ۵۸۶ ، ۵۸۷ ، ۵۸۸ ، ۵۸۹ ، ۵۹۰ ، ۵۹۱ ، ۵۹۲ ، ۵۹۳ ،
 ۵۹۴ ، ۵۹۵ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۰۰ ، ۶۰۱ ،
 ۶۰۲ ، ۶۰۳ ، ۶۰۴ ، ۶۰۵ ، ۶۰۶ ، ۶۰۷ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۲ ،
 ۶۱۳ ، ۶۱۴ ، ۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۶۱۷ ، ۶۱۸ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰ ،
 ۶۲۱ ، ۶۲۲ ، ۶۲۳ ، ۶۲۴ ، ۶۲۵ ، ۶۲۶ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸ ،
 ۶۲۹ ، ۶۳۰ ، ۶۳۱ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ،
 ۶۳۷ ، ۶۳۸ ، ۶۳۹ ، ۶۴۰ ، ۶۴۱ ، ۶۴۲ ، ۶۴۳ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ،
 ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸ ، ۶۴۹ ، ۶۵۰ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۳ ،
 ۶۵۴ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ،
 ۶۶۳ ، ۶۶۴ ، ۶۶۵ ، ۶۶۶ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۰ ،
 ۶۷۱ ، ۶۷۲ ، ۶۷۳ ، ۶۷۴ ، ۶۷۵ ، ۶۷۶ ، ۶۷۷ ، ۶۷۸ ، ۶۷۹ ،
 ۶۸۰ ، ۶۸۱ ، ۶۸۲ ، ۶۸۳ ، ۶۸۴ ، ۶۸۵ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷ ، ۶۸۸ ، ۶۸۹ ، ۶۹۰ ،
 ۶۹۱ ، ۶۹۲ ، ۶۹۳ ، ۶۹۴ ، ۶۹۵ ، ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، ۶۹۸ ، ۶۹۹ ، ۷۰۰ ، ۷۰۱ ، ۷۰۲ ،
 ۷۰۳ ، ۷۰۴ ، ۷۰۵ ، ۷۰۶ ، ۷۰۷ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹ ، ۷۱۰ ، ۷۱۱ ، ۷۱۲ ، ۷۱۳ ، ۷۱۴ ، ۷۱۵ ،
 ۷۱۶ ، ۷۱۷ ، ۷۱۸ ، ۷۱۹ ، ۷۲۰ ، ۷۲۱ ، ۷۲۲ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ،
 ۷۲۵ ، ۷۲۶ ، ۷۲۷ ، ۷۲۸ ، ۷۲۹ ، ۷۳۰ ، ۷۳۱ ، ۷۳۲ ،
 ۷۳۳ ، ۷۳۴ ، ۷۳۵ ، ۷۳۶ ، ۷۳۷ ، ۷۳۸ ، ۷۳۹ ، ۷۴۰ ،
 ۷۴۱ ، ۷۴۲ ، ۷۴۳ ، ۷۴۴ ، ۷۴۵ ، ۷۴۶ ، ۷۴۷ ، ۷۴۸ ، ۷۴۹ ،
 ۷۵۰ ، ۷۵۱ ، ۷۵۲ ، ۷۵۳ ، ۷۵۴ ، ۷۵۵ ، ۷۵۶ ، ۷۵۷ ، ۷۵۸ ، ۷۵۹ ،
 ۷۶۰ ، ۷۶۱ ، ۷۶۲ ، ۷۶۳ ، ۷۶۴ ، ۷۶۵ ، ۷۶۶ ، ۷۶۷ ، ۷۶۸ ، ۷۶۹ ،
 ۷۷۰ ، ۷۷۱ ، ۷۷۲ ، ۷۷۳ ، ۷۷۴ ، ۷۷۵ ، ۷۷۶ ، ۷۷۷ ، ۷۷۸ ، ۷۷۹ ،

۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰،
 ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸،
 ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷،
 ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵،
 ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳،
 ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱،
 ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹،
 ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷،
 ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶،
 ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵،
 ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴،
 ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰،
 ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹،
 ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸،
 ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷،
 ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵،
 ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳،
 ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱،
 ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹،
 ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷،
 ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵،
 ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳،
 ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱،
 ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹،
 ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷،
 ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵،
 ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳،
 ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱،
 ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸،
 ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵،
 ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹

گورو گرتھ اور اردو

۱۰۲۰ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۶ ،
 ۱۰۲۷ ، ۱۰۲۸ ، ۱۰۲۹ ، ۱۰۳۰ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳ ،
 ۱۰۳۴ ، ۱۰۳۵ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۳۷ ، ۱۰۳۸ ، ۱۰۳۹ ،
 ۱۰۴۰ ، ۱۰۴۱ ، ۱۰۴۲ ، ۱۰۴۳ ، ۱۰۴۴ ، ۱۰۴۵ ،
 ۱۰۴۶ ، ۱۰۴۷ ، ۱۰۴۸ ، ۱۰۴۹ ، ۱۰۵۰ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۵۲ ،
 ۱۰۵۳ ، ۱۰۵۴ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۵۷ ، ۱۰۵۸ ،
 ۱۰۵۹ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۲ ، ۱۰۶۳ ، ۱۰۶۴ ،
 ۱۰۶۵ ، ۱۰۶۶ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۶۸ ، ۱۰۶۹ ، ۱۰۷۰ ، ۱۰۷۱ ،
 ۱۰۷۲ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۵ ، ۱۰۷۶ ، ۱۰۷۷ ،
 ۱۰۷۸ ، ۱۰۷۹ ، ۱۰۸۰ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ،
 ۱۰۸۵ ، ۱۰۸۶ ، ۱۰۸۷ ، ۱۰۸۸ ، ۱۰۸۹ ، ۱۰۹۰ ،
 ۱۰۹۱ ، ۱۰۹۲ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۴ ، ۱۰۹۵ ، ۱۰۹۶ ،
 ۱۰۹۷ ، ۱۰۹۸ ، ۱۰۹۹ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۰۱ ، ۱۱۰۲ ،
 ۱۱۰۳ ، ۱۱۰۴ ، ۱۱۰۵ ، ۱۱۰۶ ، ۱۱۰۷ ، ۱۱۰۸ ، ۱۱۰۹ ،
 ۱۱۱۰ ، ۱۱۱۱ ، ۱۱۱۲ ، ۱۱۱۳ ، ۱۱۱۴ ، ۱۱۱۵ ،
 ۱۱۱۶ ، ۱۱۱۷ ، ۱۱۱۸ ، ۱۱۱۹ ، ۱۱۲۰ ، ۱۱۲۱ ،
 ۱۱۲۲ ، ۱۱۲۳ ، ۱۱۲۴ ، ۱۱۲۵ ، ۱۱۲۶ ، ۱۱۲۷ ،
 ۱۱۲۸ ، ۱۱۲۹ ، ۱۱۳۰ ، ۱۱۳۱ ، ۱۱۳۲ ، ۱۱۳۳ ، ۱۱۳۴ ،
 ۱۱۳۵ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۳۷ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۳۹ ، ۱۱۴۰ ،
 ۱۱۴۱ ، ۱۱۴۲ ، ۱۱۴۳ ، ۱۱۴۴ ، ۱۱۴۵ ، ۱۱۴۶ ،
 ۱۱۴۷ ، ۱۱۴۸ ، ۱۱۴۹ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۵۱ ، ۱۱۵۲ ،
 ۱۱۵۳ ، ۱۱۵۴ ، ۱۱۵۵ ، ۱۱۵۶ ، ۱۱۵۷ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۵۹ ،
 ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۶۲ ، ۱۱۶۳ ، ۱۱۶۴ ، ۱۱۶۵ ،
 ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۷ ، ۱۱۶۸ ، ۱۱۶۹ ، ۱۱۷۰ ، ۱۱۷۱ ،
 ۱۱۷۲ ، ۱۱۷۳ ، ۱۱۷۴ ، ۱۱۷۵ ، ۱۱۷۶ ، ۱۱۷۷ ،
 ۱۱۷۸ ، ۱۱۷۹ ، ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۱ ، ۱۱۸۲ ، ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۴ ،
 ۱۱۸۵ ، ۱۱۸۶ ، ۱۱۸۷ ، ۱۱۸۸ ، ۱۱۸۹ ، ۱۱۹۰ ، ۱۱۹۱ ،
 ۱۱۹۲ ، ۱۱۹۳ ، ۱۱۹۴ ، ۱۱۹۵ ، ۱۱۹۶ ، ۱۱۹۷ ، ۱۱۹۸ ،
 ۱۱۹۹ ، ۱۲۰۰ ، ۱۲۰۱

[illegible]

گورو گرتھ اور اردو

۱۳۸۷ ، ۱۳۸۹ ، ۱۳۹۱ ، ۱۳۹۲ ، ۱۳۹۶ ، ۱۴۰۶ ،

۱۴۱۰ ، ۱۴۱۳ ، ۱۴۲۱ ، ۱۴۲۲ ، ۱۴۲۶ ، ۱۴۲۹

مخفف (مکھپھا) ص ۱۳۳۶

مدافعت (مودیپھ) ص ۱۰۸۴

مدت (مدت) ص ۱۰۹۵

مرتبہ (مرتبا) ص ۵۵۶ ، ۹۶۵

رحمت (مہرامت ، مہرمت ، مہرمت) ص ۱۴۱ ، ۷۷۹ ، ۱۴۲۹

مرد (مرد ، مردا) ص ۷۲۳ ، ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۴۴۹

مردار (مردار ، مردار) ص ۱۵ ، ۲۴ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۴۶۹ ، ۷۲۳

۱۲۴۲

مردن (مردن) ص ۱۰۸۴

مردانگی (مردانگی) ص ۹۶۷

مردانہ (مردانا) ص ۵۵۳ ، ۱۰۸۴

مرغابی (مرگانی) ص ۱۳۲۴

مرغی (مرگی) ص ۱۲۵۰

مرگ (مرگ) ص ۱۳۷۸

مرگستان (مرگستان) ص ۱۳۸۱

مرید (مریدا) ص ۴۸۸

مزارع (مجبورے) ص ۷۳

مزدور (مجبور مجور) ص ۹۳۱ ، ۹۵۴

مزدوری (مجبوری ، مجوریان) ص ۱۱۸ ، ۶۵۷ ، ۷۱۲ ، ۷۸۸ ، ۱۱۴۳

مسافر (مساپھر) ص ۱۰۸۳

مست (مست ، مست) ص ۱۱۰۰ ، ۱۳۱۰

مستانہ (مستانا) ص ۱۲۹۱

مسجد (مہجد ، مسیت) ص ۱۰۸۳ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۶۷ ، ۱۳۳۹ ، ۱۳۵۰

۱۳۸۱

مسکین (مسکینیا ، مسکین) ص ۱۳ ، ۱۷۱ ، ۲۳۵ ، ۲۷۸ ، ۳۸۰

۷۲۷ ، ۶۷۶

مسکینی (مسکینی) ص ۲۳۵

مسل (مسل) ص ۱۳۸۳

مسلم (مسلم) ص ۱۴۱

مسلمان (مسلمان ، مسلمان ، مسلمان ، مسلمان) ص ۱۴۰ ،

۱۴۱ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۶۶۲ ، ۸۷۵ ، ۹۵۱ ، ۹۵۲ ، ۱۰۸۳

۱۱۳۶ ، ۱۱۳۰

مسلمانی (مسلمانی) ص ۷۲۱

مسئلہ (مسولہ) ص ۷۲۲ ، ۷۲۳

مشاق (مسائک) ص ۱۳۸۰

مشائخ (مسائک ، مسائکا ، مسائک) ص ۵۳ ، ۱۳۳ ، ۵۱۸ ، ۶۵۳

۱۰۳۶ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۰۰ ، ۱۳۸۰

مشتاق (مستاک ، مستاک) ص ۳۹۷ ، ۷۲۳ ، ۱۰۹۶

مشقت (مست) ص ۸ ، ۱۳۶ ، ۷۸۸

مشک (مستک ، مسکاک ، مسک ، مسک) ص ۳۳۹ ، ۷۲۵ ، ۶۸۱

۱۰۸۳ ، ۱۰۹۱ ، ۱۲۹۵

مشکل (مسکل ، مسکل) ص ۷۰ ، ۲۳۵ ، ۲۳۶ ، ۲۶۳

مشکی (مستکی ، مسکائی) ص ۹۸۱ ، ۹۸۲

مشورہ (مسورت) ص ۳۹۸ ، ۹۱۳

مشہور (مسہور) ص ۳۳۵

مصقل (مسکر ، مسکل ، مسکلی) ص ۱۴۱ ، ۹۶۷ ، ۱۳۶۳

مصلحت (مستل ، مستلی) ص ۲۰۰ ، ۳۸۰ ، ۳۸۳ ، ۵۹۲ ، ۵۹۳

۶۶۰ ، ۶۷۷ ، ۸۶۳ ، ۹۵۸ ، ۱۳۳۷

مصلحتی (مستلی) ص ۹۵۸

مصلحہ (مسلا) ص ۱۴۰ ، ۳۸۰ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۹۱ ، ۱۳۸۰

- مطیع (متیا) ص ۱۳۶۸
 معال (میالا) ص ۵۱۷
 معاملہ (ماملا) ص ۱۴۸
 معاملے (ماملے) ص ۱۳۸۱
 معرفت (مار پھرت) ص ۱۰۸۳
 معلوم (مالوم) ص ۷۲۳ ، ۱۳۵۱
 معمور (مامور) ص ۳۴۵
 مفتول (مکھتول) ص ۴۸۶
 مقام (مکام ، مکاما ، مکام ، مکام ، مکامے ، مکامے) ص ۶۴ ، ۲۲۷
 ۴۱۷ ، ۷۲۱ ، ۱۰۸۳ ، ۱۳۴۹
 مقدار (مکدارا) ص ۱۵۹ ، ۶۶۵ ، ۱۰۴۸
 مقدم (مکدم) ص ۲۲۷ ، ۱۲۸۸
 مقصود (مکسود ، مکھسود) ص ۸۴ ، ۴۱۸ ، ۱۳۲۷
 مکہ (مکا) ص ۱۰۸۳ ، ۱۱۵۸
 مگر (مگر) ص ۶۶۳
 ملاں (ملا ، ملاں ، منلاں) ص ۲۴ ، ۵۳ ، ۶۴ ، ۱۴۵ ، ۱۵۰
 ۱۰۲۲ ، ۱۰۳۶ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۵۹ ، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶
 ۱۱۶۹ ، ۱۲۴۵ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۷۴
 ملائک (ملائکان) ص ۸۳
 ملاح (ملار) ص ۵۹
 ملت (ملت) ص ۳۷۹ ، ۸۱۰ ، ۸۸۳
 ملعون (ملؤن) ص ۱۰۸۳
 ملک (ملک ، ملک) ص ۱۳۷ ، ۱۰۸۳ ، ۱۲۱۵ ، ۱۲۳۹ ، ۱۳۷۷ ، ۱۳۸۰
 ملک (ملک ، ملکہ) ص ۷۰ ، ۱۴۱ ، ۲۱۲ ، ۲۷۰ ، ۲۲۳ ، ۳۷۳
 ۷۲۳ ، ۸۱۱ ، ۹۱۳ ، ۹۲۵ ، ۱۲۱۵
 ملک (ملکہ) ص ۱۸۷ ، ۱۳۴۹

ملک الموت (ملکل موت) ص ۱۳۸۳

ملک مرید (ملک مرید) ص ۱۳۷

ملمع (ملا) ص ۳۰۳ ، ۳۱۱ ، ۳۱۳

ملوک (ملوک) ص ۶۳ ، ۶۴ ، ۱۷۹ ، ۱۲۳۶ ، ۱۲۸۳

مم (مم) ص ۷۲۱

من [وزن] (من) ص ۱۲۹۱

من (من ، من) ص ۱۲۹۱

من ابن (منیں) ص ۷۲۷

منت (منت) ص ۴۱

منشا (منسا) ص ۲۷۵ ، ۲۸۹ ، ۴۰۹ ، ۴۹۶ ، ۵۱۷ ، ۵۵۳ ، ۵۷۷

۸۳۷ ، ۹۴۰ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۲۵ ، ۱۳۰۵

منصع (منسا) ص ۷۶۳

منصف (منسف) ص ۷۹۳

منصفی (مسفی) ص ۴۷۲

منع (منا ، منہ) ص ۳۴۲ ، ۳۴۹

منور (منور ، منورا) ص ۱۹ ، ۲۴۵ ، ۳۸۶ ، ۱۰۴۷ ، ۱۳۳۷

منیح (منیں) ص ۷۲۷

موت (موت ، موتے) ص ۱۳۸۳

موج (موج) ص ۳۸ ، ۱۳۷۰

موج دین (موج دی) ص ۳۱۸

موجود (موجود) ص ۸۴ ، ۳۲۲ ، ۳۷۵ ، ۷۲۷

موسیٰ (موسیٰ) ص ۱۳۱۲

مودی (مودی) ص ۸۷۵

مورچہ (مورچا) ص ۱۱۵ ، ۵۳۰ ، ۶۶۶ ، ۹۷۸

مولا (مولا ، مولے) ص ۲۴ ، ۸۹۷ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۰۲

مولانا (مولانا ، مولانا) ص ۱۰۸۳ ، ۱۱۶۷

موم (موم) ص ۱۰۸۴

موم دل (موم دل) ص ۱۰۸۴

موٹے (موٹے) ص ۷۲۱

مہار (مہار) ص ۳۲۹

مہر (مہر) ص ۶۳ ، ۱۴۱ ، ۱۷۹ ، ۲۲۷ ، ۵۲۲ ، ۷۷۹ ، ۱۴۲۹

مہر (مہر ، مہرمت) ص ۴۴ ، ۴۹ ، ۱۴۰ ، ۱۵۶ ، ۸۹۷ ، ۹۶۱

۱۰۲۰ ، ۱۰۲۲ ، ۱۰۸۴ ، ۱۲۵۱ ، ۱۲۹۱

مہریان (مہروان ، مہروان ، مہروانا ، مہروان) (

ص ۴۴ ، ۴۶ ، ۴۹ ، ۷۴ ، ۹۱ ، ۱۰۳ ، ۱۳۶ ، ۳۲۳ ، ۳۸۳

۵۱۸ ، ۵۲۱ ، ۵۲۳ ، ۵۶۲ ، ۶۱۹ ، ۶۲۱ ، ۶۲۸ ، ۶۳۱

۶۷۵ ، ۷۱۳ ، ۷۲۱ ، ۷۲۴ ، ۸۲۱ ، ۸۵۴ ، ۸۹۴ ، ۸۹۷

۱۰۰۷ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۸۰ ، ۱۰۸۴ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۹۰

۱۲۷۱

مہک (مہکار) ص ۴۶۵

مہلت (مہلت) ص ۵۰ ، ۷۷ ، ۴۵۹ ، ۵۷۸ ، ۶۶۰ ، ۱۰۳۵

مہان (مہان ، مہان) ص ۱۴۸ ، ۳۵۰ ، ۳۷۳ ، ۵۷۹ ، ۶۴۷ ، ۱۱۸۹

مہانی (مہانی) ص ۳۱۹

مے (مے) ص ۷۵ ، ۱۵۹ ، ۶۶۵

میان (میانے ، میانو) ص ۲۵ ، ۷۲۷

میان (میا) ص ۴۶۸ ، ۷۹۵ ، ۱۱۹۱

میخ (میخ ، میکھاں) ص ۱۳۸۰

میدان (میدان) ص ۱۳۸۱

میر (میر ، میر) ص ۴۱۷ ، ۷۲۷ ، ۱۰۸۴ ، ۱۱۸۱ ، ۱۱۹۱

۱۲۱۵ ، ۱۲۳۹ ، ۱۳۸۸

میراں (میرا) ص ۱۳۲ ، ۴۰۰ ، ۴۱۷ ، ۴۷۸ ، ۷۲۴ ، ۷۲۶ ، ۱۰۱۱

۱۰۹۸

میراں میر (میرا ، میرنگ) ص ۱۰۹۸

مے رود (مے رود) ص ۱۳۳

مے روی (میروی) ص ۷۲۷

میغ (مید، مید، مے، میہا، میگھ، میگھ، میگھ) ص ۱۵۰، ۲۶۹

۷۵۷، ۱۱۳۵، ۱۱۸۰، ۱۲۷۱، ۱۲۸۰، ۱۲۸۳، ۱۲۸۵

۱۲۸۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۲

مینار (منار، منارے) ص ۲۷۱، ۵۵۸، ۱۳۸۳

میہا (ماہ) ص ۲۱

میوہ (میوا) ص ۱۵۵

میوے (میوے) ص ۱۷۹

(ن)

ناپاک (نپاک، نپاک، نپاک) ص ۳۷، ۳۷۳، ۵۲۳، ۸۲۵

۱۰۸۳، ۱۳۵۰

ناینا (ایینیا) ص ۳۵۱

ناچیز (نچجیا) ص ۶۲۴

نادان (ندانے) ص ۷۹۴

ناصر (ناسابور) ص ۱۱۹۱

ناظر (ناجر) ص ۱۰۰۰

ناغہ (ناگا) ص ۹۳

نام (نام، نام، ناو، ناو) ص ۱۶، ۱۸۸، ۳۶۳، ۶۳۱

نائب (نیب، نیب) ص ۱۴۲، ۱۷۶، ۲۲۵، ۳۶۸، ۱۰۳۸

نائب خواص (نیب کھواس، نیب کھواسا، نیب کھواسی) ص ۱۴۲

۱۷۶، ۲۲۵، ۳۹۶، ۱۰۳۷

ناؤ (ناو، ناو) ص ۲۸۲، ۳۴۳، ۷۰۱، ۱۱۱۳، ۱۲۳۰، ۱۲۳۶

1277 ' 1278 ' 1279

نائبین (نائی) ص ۵۳

نبات (نوات) ص ۱۳۷۹

نحوه (نوهلا) ص ۲۳

مخاص (نے گھاس) ص ۱۳۴۴

نو (نر، نر، نر) ص ۱۹، ۳۱، ۶۷، ۷۳، ۹۲، ۱۳۳، ۱۵۳،

5.7, 5.8, 5.9, 5.10, 5.11, 5.12, 5.13, 5.14, 5.15

431, 419, 797, 791, 785, 752, 728, 535

977 ' 934 ' 9.1 ' 983 ' 988 ' 992 ' 99. ' 999

1.97, 1.49, 1.48, 1.45, 1.31, 995, 991

'1311' '1384' '1331' '1195' '1183' '1120' '1102'

1328, 1327, 1305, 1299, 1291, 1241, 1228

نوا (نرا) ص ۱۰۸۴

نزدیک (نجیک) ص ۱۰۶۸ ، ۱۱۶۱ ، ۱۲۷۳ ، ۱۳۸۳

نشان (نيسان* ، نيسانی* ، نيسان* ، نيسانے* ، نيسانے* ، نيساُنیا* ،

نيسان ، نيسان') ١ ، ٥ ، ٧ ، ١٦ ، ٢١ ، ٦٣ ، ١٠٩ ،

'३५५' '३२.' '३३१' '३..' '१९३' '१५.' '१३६' '१३३'

‘23. ‘ 772 ‘ 701 ‘ 727 ‘ 7.7 ‘ 55. ‘ 772 ‘ 772

923, 9.2, 852, 822, 839, 822, 295, 289

979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664,

' 1291 ' 1229 ' 1225 ' 1252 ' 1239 ' 1191

1398 ' 1399 ' 1399 ' 1399 ' 1399 ' 1399

نشانه (نیسانا) ص ۲۲۱، ۹۰۳، ۱۰۳۹

لشانی (نیسانی*، نیسانی) ص ۳۹۶، ۷۳۷، ۸۲۳، ۸۷۷، ۸۹۷

947

نظائر (نے جاریا) ص ۵۲۵

۱۳۲۲ ، ۱۳۲۵

نعمت (نیامت) ص ۷۲۳

نغز (نگج) ص ۱۱۳۸

نفس (نپھسی) ص ۵۷۰

نگ (نگ) ص ۱۳۰۱

نگاہ (نگہار) ص ۱۰۰۲

نماز (نواج ، نواجا) ص ۲۴ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۱۵۰ ، ۳۷۱ ، ۳۸۰

۷۹۲ ، ۱۰۸۳ ، ۱۱۰۰ ، ۱۳۴۹ ، ۱۳۵۰ ، ۱۳۸۱

نگ (نگ ، ننگا ، ننگ) ص ۱۳۲ ، ۱۵۶ ، ۱۷۳ ، ۲۱۰ ، ۳۶۷

۵۹۳ ، ۱۱۰۰

نگا (نگا) ص ۲۰۶ ، ۳۸۰ ، ۳۷۱ ، ۵۸۲ ، ۱۱۵۷ ، ۱۲۴۶

نوازش (نواجا ، نواج ، نواجی ، نواجی ، نواجیا) ص ۷۲ ، ۱۹۴

۵۳۲ ، ۶۱۳ ، ۶۷۸ ، ۷۹۸ ، ۸۲۳ ، ۸۵۶ ، ۸۶۲ ، ۸۸۲

۸۷۷ ، ۸۹۲ ، ۹۰۰ ، ۹۶۶ ، ۹۸۷ ، ۱۰۰۲ ، ۱۰۵۹

۱۰۸۲ ، ۱۳۳۷ ، ۱۳۴۰ ، ۱۳۸۲

نو (نو) ص ۳۲۳

نوبت (نوبت) ص ۱۱۲۴ ، ۱۳۶۸ ، ۱۳۸۲

نوع (نار) ص ۱۳۷۴

نہ (ن ، نا ، نہ ، ناہ) ص ۱ ، ۲ ، ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ، ۱۰

۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۱

۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱

۳۲ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱

۴۲ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۱

۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۱

۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۱

۷۲ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۱

۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۸

98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916

گورو گرنتھ اور اردو

۳۴۸ ، ۳۴۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۵ ، ۳۵۶ ،
 ۳۵۷ ، ۳۵۸ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰ ، ۳۶۱ ، ۳۶۲ ، ۳۶۳ ، ۳۶۴ ،
 ۳۶۵ ، ۳۶۸ ، ۳۶۹ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ، ۳۷۴ ، ۳۷۵ ،
 ۳۷۶ ، ۳۷۷ ، ۳۷۸ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۳۸۵ ،
 ۳۸۶ ، ۳۸۷ ، ۳۸۸ ، ۳۸۹ ، ۳۹۰ ، ۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵ ،
 ۳۹۶ ، ۳۹۷ ، ۳۹۸ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰ ، ۴۰۱ ، ۴۰۲ ، ۴۰۳ ،
 ۴۰۴ ، ۴۰۵ ، ۴۰۶ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ ، ۴۰۹ ، ۴۱۰ ، ۴۱۱ ، ۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۱۴ ، ۴۱۵ ،
 ۴۱۶ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۴۱۹ ، ۴۲۰ ، ۴۲۱ ، ۴۲۲ ، ۴۲۳ ، ۴۲۴ ، ۴۲۵ ،
 ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۳۰ ، ۴۳۱ ، ۴۳۲ ، ۴۳۳ ، ۴۳۴ ،
 ۴۳۵ ، ۴۳۶ ، ۴۳۷ ، ۴۳۸ ، ۴۳۹ ، ۴۴۰ ، ۴۴۱ ، ۴۴۲ ،
 ۴۴۳ ، ۴۴۴ ، ۴۴۵ ، ۴۴۶ ، ۴۴۷ ، ۴۴۸ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰ ،
 ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۵۳ ، ۴۵۴ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶ ، ۴۵۷ ، ۴۵۸ ، ۴۵۹ ،
 ۴۶۰ ، ۴۶۱ ، ۴۶۲ ، ۴۶۳ ، ۴۶۴ ، ۴۶۵ ، ۴۶۶ ، ۴۶۷ ، ۴۶۸ ،
 ۴۶۹ ، ۴۷۰ ، ۴۷۱ ، ۴۷۲ ، ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵ ، ۴۷۶ ، ۴۷۷ ،
 ۴۷۸ ، ۴۷۹ ، ۴۸۰ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ ، ۴۸۳ ، ۴۸۴ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ ، ۴۸۷ ،
 ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۴۹۰ ، ۴۹۱ ، ۴۹۲ ، ۴۹۳ ، ۴۹۴ ، ۴۹۵ ،
 ۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۴۹۹ ، ۵۰۰ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲ ،
 ۵۰۳ ، ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶ ، ۵۰۷ ، ۵۰۸ ، ۵۰۹ ، ۵۱۰ ، ۵۱۱ ،
 ۵۱۲ ، ۵۱۳ ، ۵۱۴ ، ۵۱۵ ، ۵۱۶ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸ ، ۵۱۹ ،
 ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۲ ، ۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵ ، ۵۲۶ ، ۵۲۷ ، ۵۲۸ ،
 ۵۲۹ ، ۵۳۰ ، ۵۳۱ ، ۵۳۲ ، ۵۳۳ ، ۵۳۴ ، ۵۳۵ ، ۵۳۶ ،
 ۵۳۷ ، ۵۳۸ ، ۵۳۹ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۵۴۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۴ ، ۵۴۵ ،
 ۵۴۶ ، ۵۴۷ ، ۵۴۸ ، ۵۴۹ ، ۵۵۰ ، ۵۵۱ ، ۵۵۲ ، ۵۵۳ ،
 ۵۵۴ ، ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸ ، ۵۵۹ ، ۵۶۰ ، ۵۶۱ ،
 ۵۶۲ ، ۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۵ ، ۵۶۶ ، ۵۶۷ ، ۵۶۸ ، ۵۶۹ ،
 ۵۷۰ ، ۵۷۱ ، ۵۷۲ ، ۵۷۳ ، ۵۷۴ ، ۵۷۵ ، ۵۷۶ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸ ، ۵۷۹

۵۷۹ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ، ۵۸۲ ، ۵۸۳ ، ۵۸۴ ، ۵۸۵ ، ۵۸۶ ، ۵۸۷ ، ۵۸۸ ، ۵۸۹ ، ۵۹۰ ، ۵۹۱ ، ۵۹۲ ، ۵۹۳ ، ۵۹۴ ، ۵۹۵ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۰۰ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲ ، ۶۰۳ ، ۶۰۴ ، ۶۰۵ ، ۶۰۶ ، ۶۰۷ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۰ ، ۶۱۱ ، ۶۱۲ ، ۶۱۳ ، ۶۱۴ ، ۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۶۱۷ ، ۶۱۸ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۱ ، ۶۲۲ ، ۶۲۳ ، ۶۲۴ ، ۶۲۵ ، ۶۲۶ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸ ، ۶۲۹ ، ۶۳۰ ، ۶۳۱ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۷ ، ۶۳۸ ، ۶۳۹ ، ۶۴۰ ، ۶۴۱ ، ۶۴۲ ، ۶۴۳ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸ ، ۶۴۹ ، ۶۵۰ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ، ۶۶۳ ، ۶۶۴ ، ۶۶۵ ، ۶۶۶ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱ ، ۶۷۲ ، ۶۷۳ ، ۶۷۴ ، ۶۷۵ ، ۶۷۶ ، ۶۷۷ ، ۶۷۸ ، ۶۷۹ ، ۶۸۰ ، ۶۸۱ ، ۶۸۲ ، ۶۸۳ ، ۶۸۴ ، ۶۸۵ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷ ، ۶۸۸ ، ۶۸۹ ، ۶۹۰ ، ۶۹۱ ، ۶۹۲ ، ۶۹۳ ، ۶۹۴ ، ۶۹۵ ، ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، ۶۹۸ ، ۶۹۹ ، ۷۰۰ ، ۷۰۱ ، ۷۰۲ ، ۷۰۳ ، ۷۰۴ ، ۷۰۵ ، ۷۰۶ ، ۷۰۷ ، ۷۰۸ ، ۷۰۹ ، ۷۱۰ ، ۷۱۱ ، ۷۱۲ ، ۷۱۳ ، ۷۱۴ ، ۷۱۵ ، ۷۱۶ ، ۷۱۷ ، ۷۱۸ ، ۷۱۹ ، ۷۲۰ ، ۷۲۱ ، ۷۲۲ ، ۷۲۳ ، ۷۲۴ ، ۷۲۵ ، ۷۲۶ ، ۷۲۷ ، ۷۲۸ ، ۷۲۹ ، ۷۳۰ ، ۷۳۱ ، ۷۳۲ ، ۷۳۳ ، ۷۳۴ ، ۷۳۵ ، ۷۳۶ ، ۷۳۷ ، ۷۳۸ ، ۷۳۹ ، ۷۴۰ ، ۷۴۱ ، ۷۴۲ ، ۷۴۳ ، ۷۴۴ ، ۷۴۵ ، ۷۴۶ ، ۷۴۷ ، ۷۴۸ ، ۷۴۹ ، ۷۵۰ ، ۷۵۱ ، ۷۵۲ ، ۷۵۳ ، ۷۵۴ ، ۷۵۵ ، ۷۵۶ ، ۷۵۷ ، ۷۵۸ ، ۷۵۹ ، ۷۶۰ ، ۷۶۱ ، ۷۶۲ ، ۷۶۳ ، ۷۶۴ ، ۷۶۵ ، ۷۶۶ ، ۷۶۷ ، ۷۶۸ ، ۷۶۹ ، ۷۷۰ ، ۷۷۱ ، ۷۷۲ ، ۷۷۳ ، ۷۷۴ ، ۷۷۵ ، ۷۷۶ ، ۷۷۷ ، ۷۷۸ ، ۷۷۹ ، ۷۸۰ ، ۷۸۱ ، ۷۸۲ ، ۷۸۳ ، ۷۸۴ ، ۷۸۵ ، ۷۸۶ ، ۷۸۷ ، ۷۸۸ ، ۷۸۹ ، ۷۹۰ ، ۷۹۱ ، ۷۹۲ ، ۷۹۳ ، ۷۹۴ ، ۷۹۵ ، ۷۹۶ ، ۷۹۷ ، ۷۹۸ ، ۷۹۹ ، ۸۰۰

گورو گرنتھ اور اردو

۸۹۵ ، ۸۹۶ ، ۸۹۷ ، ۸۹۸ ، ۸۹۹ ، ۹۰۰ ، ۹۰۱ ، ۹۰۲ ،
 ۹۰۳ ، ۹۰۴ ، ۹۰۵ ، ۹۰۶ ، ۹۰۷ ، ۹۰۸ ، ۹۰۹ ، ۹۱۰ ،
 ۹۱۱ ، ۹۱۲ ، ۹۱۳ ، ۹۱۴ ، ۹۱۵ ، ۹۱۶ ، ۹۱۷ ، ۹۱۸ ،
 ۹۱۹ ، ۹۲۰ ، ۹۲۱ ، ۹۲۲ ، ۹۲۳ ، ۹۲۴ ، ۹۲۵ ، ۹۲۶ ،
 ۹۲۷ ، ۹۲۸ ، ۹۲۹ ، ۹۳۰ ، ۹۳۱ ، ۹۳۲ ، ۹۳۳ ، ۹۳۴ ،
 ۹۳۵ ، ۹۳۶ ، ۹۳۷ ، ۹۳۸ ، ۹۳۹ ، ۹۴۰ ، ۹۴۱ ، ۹۴۲ ،
 ۹۴۳ ، ۹۴۴ ، ۹۴۵ ، ۹۴۶ ، ۹۴۷ ، ۹۴۸ ، ۹۴۹ ،
 ۹۵۰ ، ۹۵۱ ، ۹۵۲ ، ۹۵۳ ، ۹۵۴ ، ۹۵۵ ، ۹۵۶ ، ۹۵۷ ، ۹۵۸ ، ۹۵۹ ،
 ۹۶۰ ، ۹۶۱ ، ۹۶۲ ، ۹۶۳ ، ۹۶۴ ، ۹۶۵ ، ۹۶۶ ، ۹۶۷ ،
 ۹۶۸ ، ۹۶۹ ، ۹۷۰ ، ۹۷۱ ، ۹۷۲ ، ۹۷۳ ، ۹۷۴ ، ۹۷۵ ،
 ۹۷۶ ، ۹۷۷ ، ۹۷۸ ، ۹۷۹ ، ۹۸۰ ، ۹۸۱ ، ۹۸۲ ، ۹۸۳ ، ۹۸۴ ،
 ۹۸۵ ، ۹۸۶ ، ۹۸۷ ، ۹۸۸ ، ۹۸۹ ، ۹۹۰ ، ۹۹۱ ، ۹۹۲ ، ۹۹۳ ، ۹۹۴ ، ۹۹۵ ،
 ۹۹۶ ، ۹۹۷ ، ۹۹۸ ، ۹۹۹ ، ۱۰۰۰ ، ۱۰۰۱ ، ۱۰۰۲ ، ۱۰۰۳ ،
 ۱۰۰۴ ، ۱۰۰۵ ، ۱۰۰۶ ، ۱۰۰۷ ، ۱۰۰۸ ، ۱۰۰۹ ، ۱۰۱۰ ،
 ۱۰۱۱ ، ۱۰۱۲ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۱۴ ، ۱۰۱۵ ، ۱۰۱۶ ،
 ۱۰۱۷ ، ۱۰۱۸ ، ۱۰۱۹ ، ۱۰۲۰ ، ۱۰۲۱ ، ۱۰۲۲ ،
 ۱۰۲۳ ، ۱۰۲۴ ، ۱۰۲۵ ، ۱۰۲۶ ، ۱۰۲۷ ، ۱۰۲۸ ،
 ۱۰۲۹ ، ۱۰۳۰ ، ۱۰۳۱ ، ۱۰۳۲ ، ۱۰۳۳ ، ۱۰۳۴ ،
 ۱۰۳۵ ، ۱۰۳۶ ، ۱۰۳۷ ، ۱۰۳۸ ، ۱۰۳۹ ، ۱۰۴۰ ،
 ۱۰۴۱ ، ۱۰۴۲ ، ۱۰۴۳ ، ۱۰۴۴ ، ۱۰۴۵ ، ۱۰۴۶ ،
 ۱۰۴۷ ، ۱۰۴۸ ، ۱۰۴۹ ، ۱۰۵۰ ، ۱۰۵۱ ، ۱۰۵۲ ،
 ۱۰۵۳ ، ۱۰۵۴ ، ۱۰۵۵ ، ۱۰۵۶ ، ۱۰۵۷ ، ۱۰۵۸ ،
 ۱۰۵۹ ، ۱۰۶۰ ، ۱۰۶۱ ، ۱۰۶۲ ، ۱۰۶۳ ، ۱۰۶۴ ،
 ۱۰۶۵ ، ۱۰۶۶ ، ۱۰۶۷ ، ۱۰۶۸ ، ۱۰۶۹ ، ۱۰۷۰ ،
 ۱۰۷۱ ، ۱۰۷۲ ، ۱۰۷۳ ، ۱۰۷۴ ، ۱۰۷۵ ، ۱۰۷۶ ،
 ۱۰۷۷ ، ۱۰۷۸ ، ۱۰۷۹ ، ۱۰۸۰ ، ۱۰۸۱ ، ۱۰۸۲

1.81, 1.82, 1.83, 1.84, 1.85, 1.86, 1.87, 1.88, 1.89
 1.90, 1.91, 1.92, 1.93, 1.94, 1.95, 1.96, 1.97, 1.98
 1.99, 2.00, 2.01, 2.02, 2.03, 2.04, 2.05, 2.06, 2.07
 2.08, 2.09, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13, 2.14, 2.15, 2.16
 2.17, 2.18, 2.19, 2.20, 2.21, 2.22, 2.23, 2.24, 2.25
 2.26, 2.27, 2.28, 2.29, 2.30, 2.31, 2.32, 2.33, 2.34
 2.35, 2.36, 2.37, 2.38, 2.39, 2.40, 2.41, 2.42, 2.43
 2.44, 2.45, 2.46, 2.47, 2.48, 2.49, 2.50, 2.51, 2.52
 2.53, 2.54, 2.55, 2.56, 2.57, 2.58, 2.59, 2.60, 2.61
 2.62, 2.63, 2.64, 2.65, 2.66, 2.67, 2.68, 2.69, 2.70
 2.71, 2.72, 2.73, 2.74, 2.75, 2.76, 2.77, 2.78, 2.79
 2.80, 2.81, 2.82, 2.83, 2.84, 2.85, 2.86, 2.87, 2.88
 2.89, 2.90, 2.91, 2.92, 2.93, 2.94, 2.95, 2.96, 2.97
 2.98, 2.99, 3.00, 3.01, 3.02, 3.03, 3.04, 3.05, 3.06
 3.07, 3.08, 3.09, 3.10, 3.11, 3.12, 3.13, 3.14, 3.15
 3.16, 3.17, 3.18, 3.19, 3.20, 3.21, 3.22, 3.23, 3.24
 3.25, 3.26, 3.27, 3.28, 3.29, 3.30, 3.31, 3.32, 3.33
 3.34, 3.35, 3.36, 3.37, 3.38, 3.39, 3.40, 3.41, 3.42
 3.43, 3.44, 3.45, 3.46, 3.47, 3.48, 3.49, 3.50, 3.51
 3.52, 3.53, 3.54, 3.55, 3.56, 3.57, 3.58, 3.59, 3.60
 3.61, 3.62, 3.63, 3.64, 3.65, 3.66, 3.67, 3.68, 3.69
 3.70, 3.71, 3.72, 3.73, 3.74, 3.75, 3.76, 3.77, 3.78
 3.79, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83, 3.84, 3.85, 3.86, 3.87
 3.88, 3.89, 3.90, 3.91, 3.92, 3.93, 3.94, 3.95, 3.96
 3.97, 3.98, 3.99, 4.00, 4.01, 4.02, 4.03, 4.04, 4.05
 4.06, 4.07, 4.08, 4.09, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13, 4.14
 4.15, 4.16, 4.17, 4.18, 4.19, 4.20, 4.21, 4.22, 4.23
 4.24, 4.25, 4.26, 4.27, 4.28, 4.29, 4.30, 4.31, 4.32
 4.33, 4.34, 4.35, 4.36, 4.37, 4.38, 4.39, 4.40, 4.41
 4.42, 4.43, 4.44, 4.45, 4.46, 4.47, 4.48, 4.49, 4.50
 4.51, 4.52, 4.53, 4.54, 4.55, 4.56, 4.57, 4.58, 4.59
 4.60, 4.61, 4.62, 4.63, 4.64, 4.65, 4.66, 4.67, 4.68
 4.69, 4.70, 4.71, 4.72, 4.73, 4.74, 4.75, 4.76, 4.77
 4.78, 4.79, 4.80, 4.81, 4.82, 4.83, 4.84, 4.85, 4.86
 4.87, 4.88, 4.89, 4.90, 4.91, 4.92, 4.93, 4.94, 4.95
 4.96, 4.97, 4.98, 4.99, 5.00, 5.01, 5.02, 5.03, 5.04
 5.05, 5.06, 5.07, 5.08, 5.09, 5.10, 5.11, 5.12, 5.13
 5.14, 5.15, 5.16, 5.17, 5.18, 5.19, 5.20, 5.21, 5.22
 5.23, 5.24, 5.25, 5.26, 5.27, 5.28, 5.29, 5.30, 5.31
 5.32, 5.33, 5.34, 5.35, 5.36, 5.37, 5.38, 5.39, 5.40
 5.41, 5.42, 5.43, 5.44, 5.45, 5.46, 5.47, 5.48, 5.49
 5.50, 5.51, 5.52, 5.53, 5.54, 5.55, 5.56, 5.57, 5.58
 5.59, 5.60, 5.61, 5.62, 5.63, 5.64, 5.65, 5.66, 5.67
 5.68, 5.69, 5.70, 5.71, 5.72, 5.73, 5.74, 5.75, 5.76
 5.77, 5.78, 5.79, 5.80, 5.81, 5.82, 5.83, 5.84, 5.85
 5.86, 5.87, 5.88, 5.89, 5.90, 5.91, 5.92, 5.93, 5.94
 5.95, 5.96, 5.97, 5.98, 5.99, 6.00, 6.01, 6.02, 6.03
 6.04, 6.05, 6.06, 6.07, 6.08, 6.09, 6.10, 6.11, 6.12
 6.13, 6.14, 6.15, 6.16, 6.17, 6.18, 6.19, 6.20, 6.21
 6.22, 6.23, 6.24, 6.25, 6.26, 6.27, 6.28, 6.29, 6.30
 6.31, 6.32, 6.33, 6.34, 6.35, 6.36, 6.37, 6.38, 6.39
 6.40, 6.41, 6.42, 6.43, 6.44, 6.45, 6.46, 6.47, 6.48
 6.49, 6.50, 6.51, 6.52, 6.53, 6.54, 6.55, 6.56, 6.57
 6.58, 6.59, 6.60, 6.61, 6.62, 6.63, 6.64, 6.65, 6.66
 6.67, 6.68, 6.69, 6.70, 6.71, 6.72, 6.73, 6.74, 6.75
 6.76, 6.77, 6.78, 6.79, 6.80, 6.81, 6.82, 6.83, 6.84
 6.85, 6.86, 6.87, 6.88, 6.89, 6.90, 6.91, 6.92, 6.93
 6.94, 6.95, 6.96, 6.97, 6.98, 6.99, 7.00, 7.01, 7.02
 7.03, 7.04, 7.05, 7.06, 7.07, 7.08, 7.09, 7.10, 7.11
 7.12, 7.13, 7.14, 7.15, 7.16, 7.17, 7.18, 7.19, 7.20
 7.21, 7.22, 7.23, 7.24, 7.25, 7.26, 7.27, 7.28, 7.29
 7.30, 7.31, 7.32, 7.33, 7.34, 7.35, 7.36, 7.37, 7.38
 7.39, 7.40, 7.41, 7.42, 7.43, 7.44, 7.45, 7.46, 7.47
 7.48, 7.49, 7.50, 7.51, 7.52, 7.53, 7.54, 7.55, 7.56
 7.57, 7.58, 7.59, 7.60, 7.61, 7.62, 7.63, 7.64, 7.65
 7.66, 7.67, 7.68, 7.69, 7.70, 7.71, 7.72, 7.73, 7.74
 7.75, 7.76, 7.77, 7.78, 7.79, 7.80, 7.81, 7.82, 7.83
 7.84, 7.85, 7.86, 7.87, 7.88, 7.89, 7.90, 7.91, 7.92
 7.93, 7.94, 7.95, 7.96, 7.97, 7.98, 7.99, 8.00, 8.01
 8.02, 8.03, 8.04, 8.05, 8.06, 8.07, 8.08, 8.09, 8.10
 8.11, 8.12, 8.13, 8.14, 8.15, 8.16, 8.17, 8.18, 8.19
 8.20, 8.21, 8.22, 8.23, 8.24, 8.25, 8.26, 8.

گورو گرنتھ اور اردو

1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693, 1694, 1695, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, 1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, 1751, 1752, 1753, 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1774, 1775, 1776, 1777, 1778, 1779, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952,

نہیں (نہی، ناہ، ناہن، نہی) ص ۳، ۴، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۲۰،

56, 55, 52, 51, 46, 45, 39, 32, 30, 25
 122, 121, 108, 93, 88, 87, 84, 83, 80
 153, 150, 149, 145, 144, 141, 140, 139
 190, 182, 179, 178, 172, 170, 171, 164

۱۹۲ ، ۱۹۳ ، ۱۹۶ ، ۱۹۸ ، ۲۰۱ ، ۲۰۳ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ،
 ۲۰۸ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۱۵ ، ۲۱۶ ، ۲۱۹ ،
 ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۴ ، ۲۲۶ ، ۲۲۷ ، ۲۲۸ ، ۲۲۹ ،
 ۲۳۵ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ ، ۲۴۰ ، ۲۴۲ ، ۲۴۶ ، ۲۴۷ ، ۲۴۸ ،
 ۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۵۳ ، ۲۵۵ ، ۲۵۶ ، ۲۵۷ ، ۲۵۸ ، ۲۵۹ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۵ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۲۶۹ ، ۲۷۰ ،
 ۲۸۰ ، ۲۸۱ ، ۲۸۲ ، ۲۸۷ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴ ،
 ۳۰۱ ، ۳۰۴ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۱۰ ، ۳۱۲ ، ۳۱۵ ، ۳۲۳ ،
 ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۰ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۳۳۴ ،
 ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰ ، ۳۴۲ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ،
 ۳۴۶ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷ ، ۳۵۸ ،
 ۳۶۱ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۳۶۷ ، ۳۶۸ ، ۳۶۹ ، ۳۷۰ ، ۳۷۲ ، ۳۷۸ ، ۳۷۹ ،
 ۳۸۰ ، ۳۸۲ ، ۳۸۷ ، ۳۸۹ ، ۳۹۰ ، ۳۹۱ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰ ،
 ۴۰۴ ، ۴۰۶ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ ، ۴۰۹ ، ۴۱۰ ، ۴۱۲ ، ۴۱۳ ،
 ۴۱۵ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۴۲۵ ، ۴۲۸ ، ۴۳۴ ، ۴۳۶ ، ۴۳۹ ، ۴۴۱ ،
 ۴۵۰ ، ۴۵۹ ، ۴۶۳ ، ۴۶۵ ، ۴۶۷ ، ۴۶۸ ، ۴۶۹ ، ۴۷۰ ،
 ۴۸۴ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ ، ۴۸۷ ، ۴۸۸ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۴۹۹ ،
 ۵۰۳ ، ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۷ ، ۵۱۷ ، ۵۲۵ ، ۵۲۶ ، ۵۲۷ ، ۵۲۸ ، ۵۳۲ ،
 ۵۴۳ ، ۵۴۶ ، ۵۵۴ ، ۵۶۵ ، ۵۶۷ ، ۵۶۸ ، ۵۶۹ ، ۵۷۱ ، ۵۸۸ ،
 ۵۹۰ ، ۵۹۲ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷ ، ۵۹۸ ، ۵۹۹ ، ۶۰۲ ، ۶۰۸ ، ۶۱۱ ،
 ۶۱۲ ، ۶۱۳ ، ۶۱۸ ، ۶۲۰ ، ۶۲۱ ، ۶۲۴ ، ۶۲۵ ، ۶۲۶ ،
 ۶۳۹ ، ۶۴۲ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸ ، ۶۵۷ ،
 ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۱ ، ۶۶۵ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱ ، ۶۷۲ ،
 ۶۷۷ ، ۶۷۸ ، ۶۷۹ ، ۶۸۰ ، ۶۸۵ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷ ، ۶۸۸ ،
 ۶۹۱ ، ۶۹۲ ، ۶۹۳ ، ۶۹۴ ، ۶۹۵ ، ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، ۶۹۸ ،
 ۷۱۲ ، ۷۱۳ ، ۷۱۴ ، ۷۱۵ ، ۷۱۶ ، ۷۱۷ ، ۷۱۸ ، ۷۱۹ ،

گورو گرنتھ اور اردو

[illegible]

۱۱۳۷ ، ۱۱۳۸ ، ۱۱۴۰ ، ۱۱۴۲ ، ۱۱۴۴ ، ۱۱۴۵ ،
 ۱۱۴۶ ، ۱۱۴۷ ، ۱۱۴۹ ، ۱۱۵۰ ، ۱۱۵۳ ، ۱۱۵۵ ،
 ۱۱۵۹ ، ۱۱۶۱ ، ۱۱۶۲ ، ۱۱۶۵ ، ۱۱۶۶ ، ۱۱۶۷ ،
 ۱۱۷۱ ، ۱۱۷۵ ، ۱۱۷۹ ، ۱۱۸۰ ، ۱۱۸۱ ، ۱۱۸۲ ،
 ۱۱۸۳ ، ۱۱۸۵ ، ۱۱۸۸ ، ۱۱۸۹ ، ۱۱۹۱ ، ۱۱۹۳ ،
 ۱۲۰۲ ، ۱۲۰۳ ، ۱۲۰۵ ، ۱۲۱۹ ، ۱۲۲۱ ، ۱۲۲۶ ،
 ۱۲۲۹ ، ۱۲۳۲ ، ۱۲۵۲ ، ۱۲۵۳ ، ۱۲۵۴ ، ۱۲۶۱ ،
 ۱۲۶۸ ، ۱۲۷۳ ، ۱۲۷۶ ، ۱۲۸۷ ، ۱۲۹۳ ، ۱۲۹۹ ،
 ۱۳۰۲ ، ۱۳۰۳ ، ۱۳۰۷ ، ۱۳۱۱ ، ۱۳۱۶ ، ۱۳۱۷ ،
 ۱۳۲۵ ، ۱۳۳۱ ، ۱۳۳۲ ، ۱۳۳۷ ، ۱۳۳۸ ، ۱۳۶۸ ،
 ۱۳۶۹ ، ۱۳۷۱ ، ۱۳۷۲ ، ۱۳۷۴ ، ۱۳۸۶ ، ۱۴۰۵ ،

۱۴۱۵

نہال (نہال ، نہال ، نہال ، نہالا ، نہالیون ، نہالے) ص ۱۳۱ ، ۱۳۷ ،

۱۹۶ ، ۲۶۸ ، ۲۷۲ ، ۳۵۰ ، ۳۷۶ ، ۳۸۴ ، ۴۱۲ ، ۶۱۸ ،
 ۶۵۳ ، ۷۳۱ ، ۷۶۱ ، ۸۰۱ ، ۸۰۲ ، ۸۸۴ ، ۸۸۹ ، ۸۹۵ ،
 ۸۹۷ ، ۹۵۹ ، ۹۶۱ ، ۹۷۸ ، ۹۷۹ ، ۱۰۱۳ ، ۱۰۷۷ ،
 ۱۰۹۳ ، ۱۱۰۰ ، ۱۱۷۲ ، ۱۱۸۴ ، ۱۲۹۶ ، ۱۳۴۰ ،

۱۳۴۱

نہالی (نہالی) ص ۱۳۲ ، ۲۲۵ ، ۴۵۴ ، ۱۰۱۴

نیست (نیس) ص ۷۲۱

نیزہ (نیجا ، نیجے) ص ۱۶ ، ۲۲۵ ، ۳۵۸ ، ۱۳۹۸ ، ۱۴۰۸

نیک (نیک) ص ۹۶۷

نیکی (نیکی) ص ۴۶۴ ، ۴۶۷ ، ۷۲۱

نیل (نیل) ص ۴۷۰ ، ۴۷۲ ، ۱۱۹۱

نیلی سیاہی (نیلی سیاہی) ص ۱۶

نیشت (نیشت) ص ۱۴۱ ، ۱۳۸۳

(و)

واہ وا (واہ' واہ') ص ۱۵۳ ، ۲۲۶ ، ۳۷۸ ، ۵۱۳ ، ۵۱۵ ، ۵۱۹ ،
۵۲۱ ، ۵۶۵ ، ۷۵۴ ، ۹۴۷ ، ۱۲۲۱ ، ۱۲۷۷ ، ۱۴۰۳

وائی (وائی) ص ۱۰۰۸

وجہ (وجہ) ص ۴۰۸

وہل (وہیلا) ص ۷۲۹

وداع (ودا ، بدائے) ص ۵۵۱ ، ۷۲۳

ورد (برد) ص ۱۲۴۵

وزیر (وجیر ، وجیر' ، وجیرا ، وجیرٹیا) ص ۲۱۲ ، ۲۹۲ ، ۴۱۳ ،

۱۲۸۹ ، ۹۵۷

وضع (وجہ') ص ۵۹ ، ۲۱۰ ، ۳۷۶ ، ۴۱۹ ، ۴۷۴ ، ۶۱۹

وضو (اوجو) ص ۱۳۵۰ ، ۱۳۸۱

وطن (بتن) ص ۲۳۹

وطن گہ (وتن گہ) ص ۳۴۵

وظیفہ (وجہ' ، مودیپہ) ص ۵۹ ، ۲۱۰ ، ۳۷۶ ، ۴۷۴ ، ۹۳۶ ،

۱۰۸۴

وقت (وکھت ، وکھت') ص ۴ ، ۲۴ ، ۸۴ ، ۱۱۵ ، ۱۴۱ ، ۱۴۵ ،

۱۳۶ ، ۴۱۷ ، ۵۶۶ ، ۱۰۸۴ ، ۱۳۸۱

ولایت (ولائت) ص ۳۵۸

ولی (ولی) ص ۷۲۳

وند (وند) ص ۲۷۱

ونگ (بنگ) ص ۷۴۲

وے (وے) ص ۱۱۲۴

ویدن (ویدن ، بیدن) ص ۹۵ ، ۴۱۳ ، ۶۲۶ ، ۶۵۹ ، ۶۷۰ ، ۷۷۶ ،

(ھ)

- ہادی (ہدی) ص ۹۶۶
 ہار (ہار) ص ۲۲۲ ، ۱۰۹۳ ، ۱۰۹۵
 ہاھا (ھاھا) ص ۱۲۷۲
 ہائے (ہائی) ص ۹ ، ۳۳۹ ، ۶۱۱
 ہائے ہائے (ہائے ہائے) ص ۶۹۰
 ہر (ہر) ص ۱۹۵ ، ۶۳۸ ، ۷۲۱
 ہر دم (ہریدم) ص ۴۰۴
 ہر روز (ہر روج) ص ۷۲۱ ، ۷۲۷
 ہر ساعت (ہر سائے) ص ۶۳۸
 ہرکارہ (ہکارا ، ہکارا ، ہاکارڑا) ص ۹۲۳
 ہزار (ہجرار) ص ۶۳ ، ۴۶۳ ، ۷۲۷ ، ۱۳۶۶
 ہلاھل (ہلاھل) ص ۱۸۰
 ہلے (ہلے) ص ۷۲۷
 ھم (ھم) ص ۷۲۱ ، ۸۰۹
 ھمہ (ھا) ص ۱۴۴ ، ۸۰۹
 ھمدرا (ھارا) ص ۱۴۴
 ھماؤ شما (ھا شما) ص ۴۷۳
 ھمچہ (ھمچہ) ص ۳۵۱
 ھمچنیں (ھمچنیں) ص ۷۲۱
 ھمچوں (ھمچوں) ص ۷۲۱
 ھم شہری (ھم شہری) ص ۳۴۵

KBOPL

1862

ہموں (ہمو) ص ۱۰۸۳

ہندو (ہندو) ص ۲۳۷ ، ۳۶۵ ، ۳۷۷ ، ۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۶۵۴ ، ۸۷۵

۸۸۵ ، ۹۵۱ ، ۹۵۲ ، ۱۱۳۶ ، ۱۱۵۸ ، ۱۱۶۰ ، ۱۱۶۵

۱۱۶۶

ہندوانی (ہندوانی) ص ۳۱۸

ہندوانیاں (ہندوانی* آ) ص ۷۲۱

ہندوستان (ہندوستان) ص ۳۶۰ ، ۷۲۳

ہوا (ہوا ، واؤ) ص ۷۲۱ ، ۸۱۹ ، ۱۲۷۰

ہول (ہول ، ہولے) ص ۳۰۸

ہوائی (ہوائی) ص ۱۱۶۱

ہوائی گولا (ہوائی گولا) ص ۱۱۶۱

ہوائے (ہوائے) ص ۷۲۳

ہو ہو (ہو ہو) ص ۱۲۷۲

ہیچہ (ہیچہ) ص ۷۲۱

ہیچہ نہ دانی (ہیچہ نہ دانی) ص ۷۲۱

(ی)

یا (یا) ص ۲۵۹ ، ۶۳۳

یاد (یاد) ص ۳۱۵ ، ۱۰۸۳

یار (جار ، یار ، جاریاں) ص ۲۵۹ ، ۳۷۱ ، ۷۰۳ ، ۷۰۴ ، ۱۲۸۸

یتیم (اتیم) ص ۱۳۸۰

یقین (یکین ، یکینا) ص ۱۰۸۳ ، ۱۰۸۴ ، ۱۰۹۹

یک (یک) ص ۷۲۱

یہ (یہ) ص ۱۳۸۶

K. B. LIBRARY.